

HETEDIK KÖNYV (VÁZLAT).

ELSŐ FEJEZET.

A támadás, vonatkozással a védelemre.

Ha két fogalom logikai elletétben áll egymással, vagyis : ha az egyik a másiknak kiegészítése, akkor alapjában véve az egyik a másiktól következik.

Megeshetik ugyan, hogy szellemünk korlátoltsága miatt a két fogalmat egy pillantással nem tekinthetjük át és az egyik fogalom összességében rejlő ellentétekből a másik fogalom összességét megállapítani nem bírjuk ; de még ekkor sem történhetik meg, hogy az egyik fogalomban ne bukkanjunk a másiknak számos részét jelentékenyen megvilágító adatokra.

Ezt előrebocsájtva, azt hisszük, hogy a védelemről írt első fejezetben a támadást is kellően megvilágítottuk azokra a pontokra nézve, amelyekben a küzdelemnek e két alakja egymással érintkezik

Ezt ugyan minden tárgyra nézve nem állíthatjuk, mert hiszen a gondolatsorozatok sohasem meríthettük ki teljességgel és csak természetes, hogy ott, ahol az ellentét nem rejlik a fogalom tövében, -- miként az első fejezetekben -- a védelemről mondottakból közvetlenül még nem folyik az, amit a támadásról elmondottunk.

Mi ehelyütt nem teszünk mást, mint hogy megváltoztatjuk álláspontunkat és azt, amit egy távolabbi állásból szemléltünk, közelebről nézzük.

E közelebbi szemlélet a gondolatsorozatot ki fogja egészíteni, úgy hogy a támadásról elmondandók nem egyszer majd új világot vetnek a védelemre is.

A támadás tárgyalásánál tehát legtöbbszörre azokkal a dolgokkal fogunk foglalkozni, melyeket a védelemnél már megbeszéltünk. De itt meg kell jegyeznünk, hogy nincs szándékunkban, ami egyébként nincs a dolog természetében sem, hogy -- a legtöbb mérnöki tankönyv módjára -- a védelem körül talált pozitív értékeket a támadásnál megsemmisítsük, avagy azokat megkerüljük és bebizonyítsuk, hogy a védelem minden szere ellenében a támadásnak csálhatatlan eszközei vannak.

A védelemnek megvan a maga ereje és gyengéje ; az előbbi ha nem is legyőzhetetlen, mégis aránytalanul nagy árt kíván.

E tételnek pedig, bármily álláspontot foglalunk is el, igaznak kell maradnia, ha ellentmondásba keveredni nem akarunk.

Nem lehet továbbá szándékunkban az sem, hogy az eszközök visszjátékát tüzetesen írjuk le, hiszen közelfekvő és önként folyik, hogy a védelem minden eszköze a támadás elleneszközhöz vezet.

Igyekezetünk csak odairányul, hogy az egyes tárgyaknál a támadásnak azokat a sajátos körülményeit mutassuk be, melyeket a védelem tárgyalása alkalmával közvetlenül megállapítani nem lehetett. E módszer mellett szükségképen oly fejezetekhez is jutunk, melyekkel párhuzamost a védelemnél nem találunk.

MÁSODIK FEJEZET.

A hadászati támadás természete.

Valamint a háborúban a védelem általában (tehát a hadászati védelem is) többé-kevésbé támadó elvekkel lévén telítve, nem áll abszolút bevárásból és elhárításból, vagyis nem tökéletes, de csak viszonylagos tűrést jelent: azonképen a támadás, melybe minduntalan védő elvek vegyülnek, szintén nem egyöntetű egész.

A kettő közötti különbség az, hogy míg a támadó visszlökés a védelemnek egy föltétlenül szükséges alkatrésze, amely nélkül el nem képzelhető, addig a lökem a támadásban, önmagában véve is önálló és teljes fogalmat jelent.

Elvontan véve, a támadásnak a védelemre nincsen szüksége, csak az idő és tér, melyhez kötve van, fűzi a védelmet szükséges rosszként hozzá. Az *idő* annyiban, amennyiben a támadást, mely egyhuzamban be nem fejezhető, nyugvópontok meg-megszakítják; a nyugalom idejében pedig a támadás semlegesítve lévén, a védelem kényszere önként áll elő. A *tér* annyiban, amennyiben az előrenyomuló haderőnek a mögötte hagyott területet, mint elkerülhetlenül szükségést, sokszor külön erővel kell biztosítania.

A támadás tehát bármily, de főleg a hadászati előnyomulásnál minduntalan váltakozik és párosul a védelemmel.

E védelem azonban nem tekinthető olyasvalaminek, ami a támadást előnyösen előkészíti, vagy erejét fokozza, nem tekinthető tevékeny elvének, hanem egy szükséges rossznak, egy a tömeg nehézségéből eredő bűne, halálalve.

Joggal mondhatjuk, hogy a szóban forgó védelem *visszatartó súlyt* képvisel; mert hiszen, ha nem erősíti a támadást, akkor már a fogalmában rejlő pusztá idővesztesség is gyöngítene fogja a támadás hatását. De vajjon *lényegileg is nem befolyásolja-e hátrányosan* a támadást a benne foglalt védő elv?

Abból az állításból, hogy *a támadás gyöngébb, a védelem pedig erősebb alakzata a háborúnak*, látszólagosan az következne, hogy

ez az utóbbi az előbbire hátrányosan nem folyhat be; mert hiszen mindaddig, míg elegendő erőnk van, a *gyöngébb* alakzat igénybevételére ezekkel az erőkkel természetszerűleg az *erősebb* alakzatot is használhatnók. Ez az okoskodás a földolog tekintetében teljesen igaz és közelebbről a »*győzelem tetőpontja*« című fejezetünkben fogjuk meghatározni, de nem szabad elfelednünk, hogy a *hadászati védelem* túlsúlya részben onnan ered, hogy a támadás maga sem lehet el védelem és pedig egy nagyon is gyöngé minőségű védelem nélkül. A támadás a védelemnek legsilányabb elemeit vonszolja magával s amennyiben ezekre a védelem összességéről mondottak nem állhatnak, világos, hogy ezek pozitív értelemben is gyöngíthetik a támadást.

Hiszen a támadásnak gyöngé védelmi pillanatai épen azok, amidőn a védelem támadólagos elve működésbe lép. Csak gondoljunk még a támadó és védő különböző helyzetére a napi munkát követő 12 órányi pihenő alatt; a védő a kiszemelt, jól ismert és előkészített állásban nyugszik, holott a támadó menet-táborában, miként a világtalan egy ismeretlen helyen, bizonytalanság közepette él. De nemcsak itt, hanem ama hosszú pihenők alatt is, amelyek az élelmezés új berendezése, erősbítések bevárása stb. szempontjából válnak szükségessé, észlelünk nagy különbségeket. A védő várai és raktárai közelében áll, holott a támadó e tekintetben az ágon levő madárhoz hasonlít.

Minden támadásnak védelemmel kell végződnie; hogy az milyen lesz, azt a viszonyok fogják meghatározni, a viszonyok kedvezők lehetnek, ha az ellenséges haderő megsemmisült, de nagyon nehezek is, ha ez nem történt meg. Ámbár ez az utóbb említett védelem szorosan véve nem tartozik a támadáshoz, minősége mégis visszahatással van reá és értékének megállapításánál közreműködik.

Ennek a vizsgálódásnak az az eredménye, hogy minden támadásnál az abban szükségképen bennlakó védelmet tekintetbe kell vennünk, hogy hátrányainak teljes tudatában legyünk.

Más tekintetben azonban a támadás önmagába véve változatlan marad. Míg a védelemnek ellenben megvannak a maga fokozatai és pedig annál több, minél jobban kell a »bevárás« elvét érvényesíteni, míg ezek a fokozatok alakzatokat szülnék, melyek egymástól lényegesen különböznek, amiként ezt az »ellentállás módozatai« című fejezetben bővebben kifejtettük, addig a támadás, melynek csak egyetlenegy cselekvő elve van s benne a védelem nem más, mint holt teher, az alakzatok sokaságával nem is rendelkezik. Igaz ugyan, hogy a támadás erőlyében, a lökés gyorsaságában és erejében nagy különbségeket észlelhetünk, de ezek a különbségek csak a fokozatokban, nem pedig minőségben vannak meg. Az természetes kétségtelen, hogy a támadó egyszer-másszor a védő alakzatot is választ-hatja avégből, hogy gyorsabban érjen céljához (például hogy megtámadtassa magát, jó állásban vesz felállítást); de ezek az esetek oly ritkák, hogy a fogalmak és dolgok csoportosításában, amelyeknél mi mindig a gyakorlati életet tartjuk

szemünk előtt, ezekre tekintettel nem lehetünk. A támadás tehát oly módon, mint a védelem, semmiképen sem fokozható.

Végre pedig állítjuk, hogy rendes körülmények között a haderőn kívül egyéb támadó eszköz nincsen. Igaz ugyan, hogy a támadó eszközhez sorolandók azok a várak is, amelyek az ellenséges hadszínhely közelében fekvő a támadásra észrevehető befolyást gyakorolnak; csak hogy a befolyás az előrehaladás mérve szerint gyöngül s könnyen belátható, hogy a magunk várai sohasem játszhatnak oly szerepet a támadásnál, mint a védelemnél, hol gyakran a fődolgot képviselik. A nép (lakosság) is segélyre lehet a támadónak, de csak azokban az esetekben, ha hozzá jobban szít, mint a maga hadseregéhez; végtére a támadónak szövetségesei is lehetnek, de ez az eset különös vagy esetleges körülmények kifolyása, nem pedig a támadás természetéből előálló segély. Eszerint a támadásnál az ellentálló eszközök sorozatába nem vehetjük fel a várakat, népfölkelést és szövetségeseiket olyként, mint a védelemnél, ahol a dolog természetéhez tartoznak, holott a támadásnál csak ritkán s többnyire véletlenül fordulnak elő.

HARMADIK FEJEZET.

A hadászati támadás tárgyáról.

Támadjunk vagy védjünk: a háború célja mindenkor az ellenség letiprása, a célhoz vezető eszköz pedig az ellenséges haderő megsemmisítése lesz. Az ellenséges haderő megsemmisítése után a védő támadásba megy át, a támadó pedig az országot hódítja meg. A hadászati támadás tárgya tehát az ország, illetőleg az ország egy része, egy tartomány, bizonyos terület, egy vár stb. lesz aszerint, amint az a békekötésnél oly politikai értéket képvisel, melynek végleges birtokbavétele vagy egy más tárggyal való fölcserélése teljesen kielégít bennünket.

A hadászati támadás tárgyául tehát, kezdve az országtól számtalan fokozatban egészen a legjelentéktelenebb helyig, bármely pont képzelhető. Mihelyt e tárgy birtokunkba jutott és a támadás megszűnik, szükségképen a védelem pillanata áll be. Ezekből az következne, hogy a hadászati támadás: szabatosan határolt egység; pedig nem így áll a dolog, ha a gyakorlati életet tartjuk szem előtt. A valóságban a támadó mozzanatok, vagyis a szándékok és rendszabályok gyakran ép oly határozatlanul térnek át a védelemre, miként a védőtervek a támadásra. Ritkán vagy legalább is nem mindenkor fogja a hadvezér maga elé szabatosan kitűzni azt, hogy mit hódítson meg. Ezt a körülményektől teszi függővé. Támadása gyakran tovább vezeti őt, mint hitte volna; sokszor rövidebb-hosszabb pihenés után új erőhöz jut anélkül, hogy e körülményből új dolgot csinálna; máskor pedig számításától eltérőleg kelletténél hamarább kell megállania és még sem adja fel tervét

s nem megy át a védelemre. Szóval itt is látjuk, hogy amiként a sikeres védelem észrevétlenül mehet át a támadásra, úgy megfordítva a támadásnál is hasonló eset áll fenn. Ezeket a fokozatokat szem előtt kell tartanunk, ha a támadás tekintetében mondottakat hamisan alkalmazni nem akarjuk.

NEGYEDIK FEJEZET.

A támadás gyöngülő erejéről.

A támadás gyöngülő ereje a hadászat főtárgya, ennek kellő méltatása esetről esetre szüli a helyes ítéletet arra nézve, hogy mit lehet tenni s mit nem.

Az abszolút erőt (hatalmat) gyöngíti :

1. a támadásnak az a célja, mely az ellenséges ország megszállását tűzi ki, a gyöngülés rendszereint az első döntés után áll be, pedig az első döntés után a támadás még korántsem szűnik meg ;

2. a támadó hadseregnek az a szüksége, hogy az összekötő és élelmező vonalakat biztosítandó, a hátsó területeket megszállva tartsák ;

3. az ütközetek okozta veszteségek és betegségek ;

4. a kiegészítő forrásoktól való eltávozás ;

5. várak ostroma és körülfoglalása ;

6. az erély és erőfeszítés meglazulása ;

7. a szövetségesek elpártolása.

Igaz ugyan, hogy a gyöngülés ez okaival szemben vannak bizonyos dolgok, melyek a támadást erősítik, ámde világos, hogy csak ezeknek a különböző tényezőknek kiegyenlítése határozhatja meg az általános eredményt ; így p. o. a támadás gyöngülését csak a védelem gyöngülésével lehet részben kiegyenlíteni. Ez utóbbi azonban ritka eset s itt megjegyezzük, hogy nem szabad mindig az összes szemben álló erőket egybehasonlítani, hanem csak azokat, amelyek az élen vagy pedig a döntő ponton állnak szemközt. Példák erre nézve : a franciák Ausztria-, Porosz- és Oroszországban ; a szövetségesek Franciaországban ; a franciák Spanyolországban.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A támadás tetőpontja.¹

A támadás sikere a fizikai és erkölcsi erők túlsúlyának eredményéből származik. Már az előző fejezetben kimutattuk, hogy a támadás ereje lassanként kimerül ; lehet, hogy emellett a túlsúly növekszik, de a legtöbb esetben a túlsúly elenyészik.

¹ Lásd a huszonkettedik fejezetet, mint ezzel összefüggőt.

A támadó előnyös békefeltételeket szerez be, amelyeket azonban készpénzzel vagyis haderejével kell megfizetni. Ha a támadónak naponként kevesbülő túlsúlya a békekötésig tart, akkor a cél eléretett. És tényleg ismerünk hadászati támadásokat, melyek közvetlenül idézték elő a békét ; de az ily támadások nagyon ritkák és rendszerint csak egy bizonyos pontig érnek, ahol még épen csak annyi erejük van, hogy a békekötésig védőleg tarthassák magukat. E ponton túl leskelődik a fordulat, a visszlökés, melynek ereje rendszerint nagyobb, mint volt a lökése. E pontot nevezzük a támadás tetőpontjának. Mivelhogy a támadás célja : az ellenséges ország birtokbavétele, következik, hogy az előretörésnek addig kell tartania, míg a túlsúly el nem enyészik. E körülmény sietteti a célhoz s gyakran ezentúl is a támadót.

Ha meggondoljuk, hogy a működő erők egyenlete mily sok elemből van összetéve, vajmi hamar belátjuk, hogy nem egy esetben nagyon nehéz megállapítani, melyik fél van fölényben a másik fölött. Sokszor, igen sokszor az egész képzelődés selyemszálán függ.

Az előzőből kifolyólag állíthatjuk, hogy a támadás tetőpontját csak az ítélet finom tapintata találhatja el. E mondásunkkal látszólagos ellentétbe keveredtünk. Ugyanis jeleztük, hogy a védelem erősebb mint a támadás ; azt kellene tehát hinnünk, hogy a támadás túlmesszire sohasem vezethet, mert a gyöngébb alakzat, ha elég erőnk van, akkor ebben az esetben az erősebb alakzat alkalmazása gondot nem okozhat.

HATODIK FEJEZET.

Az ellenséges haderők megsemmisítése.

Az ellenséges haderők megsemmisítése nem más, mint a célhoz vezető eszköz. Az ellenség megsemmisítésének fokát a következő nézőpontok határozzák meg :

1. csak annyit megsemmisíteni, amennyit a támadás tárgya követel ;
2. vagy annyit, amennyit egyáltalában lehetséges ;
3. amennyit a magunk haderejének kímélése megenged ;
4. ez utóbbi pedig odáig vezethet, hogy a támadó *csak kedvező alkalom adtán* fog az ellenséges haderő megsemmisítésére vállalatot indítani (lásd a III. fejezetet).

Az ellenséges haderő megsemmisítésére csak egyetlen eszköz áll rendelkezésünkre s ez az ütközet, persze kettős módon : 1-ször közvetlenül, 2-szor közvetve ütközetek tervezése által.

Ha tehát a csata főeszköz is, mégsem az egyedüli. Valamely várnak vagy területnek meghódítása magában véve is egyenlő az ellenséges haderő szétrombolásával, sőt közvetett módon nagyobbíthatja is.

Valamely védtelen terület megszállása tehát azon értéken

kívül, melyet mint a célhoz közvetlenül vezető eszköz képvisel, még az ellenséges haderőt szétromboló műveletnek is tekinthető. Az ellenségnek az általa megszállott területből való kiszorítása (kimanőverezése) körülbelül hasonló dolog, és minthogy ebből a szempontból kell elbírálni, tulajdonképeni fegyveres eredménynek nem tekinthető.

Ezeket az eszközöket legtöbbször túlbecsülik, pedig ritkán van meg az a jelentőségük, mint a csatának; ami mellett még mindig félő, hogy vaktába vezetnek hátrányos helyzetekbe. Csak azért ingerlők, mert olcsók; de mert csekély betéteket képviselnek, csak csekély nyereséget juttatnak s így csak korlátolt körülmények között s gyöngébb indító okok mellett alkalmazandók. Ily esetekben föltétlenül üdvösebbek, mint a céltalan csaták.

HETEDIK FEJEZET.

A támadó csata.

A védő csatáról elmondottak erős világot vetnek a támadó csatára is. Amott oly csatát tartottunk szem előtt, amelyben a védelem a legerősebben nyer kifejezést, tettük ezt azért, hogy a védelem lényegét érezhessük; azonban a legkevesebb csata ilyen; a legtöbb félig-meddig a találkozási harc színezetét mutatja, amelyben a védőjelleg valami hamar elvész.

Másképp áll a dolog a támadó csatánál; ez minden körülmények között megtartja jellegét s annál inkább meg is tarthatja, mert a védő nincsen tulajdonképeni légkörében. Ezért van az, hogy a nem teljesen kifejezett védő csatában és az igazi találkozó harcokban, a csata jellegének különbségéből az egyik vagy másikra valami ráragad. A támadó csata főszálagossága az átkarolás vagy megkerülés, tehát egyúttal a csata tényleges megkezdése.

Az átkaroló ütközet feltétlenül negy előnyökkel jár, ami azonban a harcászat körébe tartozik. Ezeket az előnyöket a támadó nem adhatja fel, bár tudja, hogy a védő ellensúlyozó eszközökkel rendelkezik; nem adhatja fel azért, mert nincsen abban a helyzetben, hogy ő maga is alkalmazza ezeket, a védelem többi körülményeivel szoros összefüggésben álló eszközöket. Hogy az átkaroló ellenséget szintén sikerrel lehessen átkarolni, a haderőnek egy kiszemelt és jól berendezett állásban kell lennie, de ami még fontosabb, az, hogy a védelemmel járó előnyöket nem mindenkor használják ki. A legtöbb védelem csak nagyon silány kisegítő eszköz és minthogy a legtöbb védő szorult és veszedelmes helyzetben van, a legrosszabbtól félve, félúton a támadás élébe megy.

A következmény az, hogy az átkaroló vonalakkal, vagy pedig megfordított arcvonallal vívott csaták, mely utóbbiaknak tulajdonképen az összekötő vonalak előnyös körülményeiből

kellene származniok, rendszerint az erkölcsi és fizikai túlsúly következményei (Marengo, Austerlitz, Jena); egyébként az első csatánál a támadó alapja a közeli határnál fogva, ha nem is jobb a védőnél, de annyira nagy, hogy valamit csak merészelhet.

Az oldaltámadás, vagyis a megfordított arccal vívott csata mindig hatásosabb, mint az átkaroló csata. Hamis elképzelés, hogy azzal, már eredetileg az alaphól megkezdett átkaroló, oly hadászati előnyomulásnak kell egybekötve lennie, mint p. o. Prágánál. E kettő nem áll egymással összefüggésben s mondhatjuk, hogy ez átkaroló hadászati előnyomulás igen veszélyes dolog, amint azt a »hadszínhely megtámadása« című fejezetünkben közelebbről bebizonyítjuk. Amiként a védőcsatákban a hadvezér érdekében áll, hogy a döntést lehetőleg későbbre halassza s időt nyerjen, amennyiben a döntetlen védőcsata naplementével a védő részéről megnyertnek tekinthető, azonképen a támadó csatában a hadvezér nagyon is érzi annak a szükségét, hogy a döntést gyorsítsa, bár másrészt a siettetés azt a nagy veszélyt rejtí magában, hogy az erők pazarlására vezet. A támadó csata egyik sajátlagossága a legtöbb esetben az, hogy az ellenség helyzete felől bizonytalanság uralkodván, a támadó a szó teljes értelmében ösmeretlen körülmények középtette támolyog (Austerlitz, Wagram, Hohenlinden, Katzbach). Minél ösmeretlenebb viszonyok között kell vívnunk a csatát, annál inkább szükséges, hogy az erőt összetartsuk s a megkerülést az átkarolásnak elébe helyezzük. Hogy a győzelem gyümölcseit főleg az üldözés alkalmával szakítjuk le, már a negyedik könyv 12-ik fejezetében említettük. A dolog természetéből folyik, hogy a támadó csatánál az üldözés inkább integráló alkatrésze a cselekménynek, mint a védőcsatánál.

NYOLCADIK FEJEZET.

Folyók átlépése.

1. Valamely a támadás irányvonalát átmetsző, tekintélyes folyó mindig kényelmetlen a támadóra nézve. A folyón átkelő ugyanis többnyire csak egy átkelő pontot vesz igénybe, úgy hogy ha a folyó közelében nem akar megállani, cselekvésében nagyon korlátozva van. Sőt ha arra gondol, hogy a folyón túl fogja a döntő ütközetet vívni, vagy ha várhatja, hogy az ellenség ebből a célból eléje jön, nagy veszélyeknek teszi ki magát; hadvezér ezt nagy erkölcsi és fizikai túlsúly nélkül nem merészelheti.

2. A fentebbi körülmény sokszor engedi meg a más viszonyok következtében nehéz folyóvédelmet. Ha a védelmet úgy rendezzük be, hogy az első kudarc esetén a folyó közelében még egy második ellenállás váljék lehetővé, akkor ehhez az utóbbihoz mindazok az előnyök járulnak, melyeket 1. alatt

említettünk és e kettő együttvéve azt eredményezi, hogy a támadó hadvezéreket a megvédelmezett folyó nagy aggodalommal tölti el.

3. Már az előbbi könyvben láttuk, hogy a folyó tulajdonképeni védelme bizonyos föltételek mellett egészen jó eredményeket ígér és ha mi a tapasztalatokra hivatkozunk, meg kell vallanunk, hogy a sikeres védelem többször fordul elő, amint azt az elmélet szerint várhatnók. Ez azért van, mert az elméletben csak a valóságos körülményekkel számolunk, holott a gyakorlati életben a támadó cselekvését képzelt nehézségek akasztják meg. Különösen pedig oly támadásnál, mely a nagy döntést tűzte ki célul és melyet kevés eréllyel hajtanak végre, fog a támadó egy csomó kisebb, az elmélet által számba sem vehető akadályokkal s hátrányos körülményekkel találkozni. Csak gondoljunk vissza, hogy a magukban véve jelentéktelen Combard folyókat milyen gyakran védték meg sikeresen. Ha ezzel szemben a hadtörténelemben a folyóvédelem oly példáit is találjuk, amelyek a várakozásnak nem feleltek meg, ennek oka abban rejlik, hogy ettől az eszköztől nagyobb eredményt vártak, mint amennyi harcászati természetében, sőt mint amennyi a tapasztalatból ösmert hatásában rejlik.

4. A folyóvédelem csakis abban az esetben tekinthető a támadónak előnyt hozó ellentálló alakzatnak, ha a védelmező abba a hibába esik, hogy tisztán a folyó védelmére építi üdvét és a védelem megholygatása után pedig nem tudván magán segíteni, nagy zavarba jön és a katasztrófa szélén felejtí magát.

5. Az eddig mondottakból önként következik, hogy a folyóvédelem a védőre nézve csak ott előnyös, ahol a nagy döntést nem keresik, holott ott, ahol a támadó túlsúlya és erélye előre látható, hamisan alkalmazva, veszítét okozza.

6. Alig képzelhető el folyóvédelem, melyet ne lehetne megkerülni. Ezt szem előtt tartva, a túlsúlyban lévő és döntő csapásokra kész támadónak mindig meg lesznek azok az eszközei, hogy egy ponton tüntessen és a másikon átkeljen s azután a számbeli túlerővel s kíméletlen előnyomulással jóvá tegye azokat a hátrányokat, amelyeket az első ütközetben esetleg el kell szenvednie. A megvédelmezett folyónak tulajdonképeni harcászati kierőszakolása olyformán, hogy az ellenséges főerőt tűzbeli túlsúllyal és fölényes bátorsággal kergetik el, ritkán vagy sohasem fordul elő s a *»kierőszakolt átkelés«* kifejezés csak hadászati értelemben veendő és azt jelenti, hogy a támadó egy épen-séggel nem, vagy csak csekély mértékben megvédelmezett helyen átkelve nem fél azoktól a hátrányoktól, melyek, a védő hite szerint, az átkelésből kifolyólag fognak rájuk hárulni.

A legrosszabb azonban, amit a támadó tehet, az, ha valósággal több és egymástól oly távol fekvő pontokon kél át, amelyek a közös megverekeedést nem engedik meg, mert ekként ő is megosztja erejét, miként szükségből a védő föladja természetes fölényét.

Bellegarde 1814-ben azért vesztette el a Minciónál vívott

csatát, mert a két hadsereg véletlenül egyidejűleg kelt át különböző pontokon, az osztrákok jobban voltak megoszolva, mint a franciák.

7. A folyón innen maradt védő hadászati legyőzésére két mód kínálkozik. Vagy az, hogy a védőt elkerülve, valamely ponton átkelünk, vagy az, hogy vele csatába bocsátkozunk. Az elsővel főleg azt akarjuk elérni, hogy az alap és az összekötő vonalak körülményei döntenek; bár az igazat megvallva, legtöbbször a különleges intézkedések s nem az általános viszonyok döntenek. Az, aki jobb őrsállásokat választ s azokat jobban tudja berendezni, akinek a községek jobban engedelmeskednek, aki gyorsabban menetel, stb., előnyösen fog megküzdeni az általános körülményekkel. Ami a második eszközt illeti, ez föltételezi, hogy a támadó körülményei és eszközei engedjék, ő maga pedig akarja is a csatát; ahol pedig ez föltételezhető, ott a védő a folyamvédelem e nemét aligha fogja alkalmazni.

8. Végeredményként kijelenthetjük, hogy bár a folyamátkelés magában véve ritkán jár is nagyobb nehézségekkel, mégis oly körülmények között, amelyek a nagy döntést nem rejtik méhükben, annyi meggondolni valót ad következmények és a távolabbi körülmények tekintetében, hogy a támadót könnyen megállásra indítja és ő a védőt vagy a folyón innen hagyja, vagy ha átmegy, közvetlen a folyónál nem áll meg. Mert, hogy mindkét rész a folyó ellenkező partjain szemközt maradjon, a legkevesebb esetben fordul elő.

De a nagy döntés eseteiben is fontos tárgy a folyó, mert mindig gyöngíti és akadályozza a támadást. Ilyenkor a támadóra nézve az a legelőnyösebb, ha a védő arra csábíttatja magát, hogy a folyót harcászati torlasznak tekintse s tulajdonképen védelmezését ellentállása főtényének vegye. Ebben az esetben a támadó vajmi könnyen mérheti a döntő csapást. Igaz, hogy ez a csapás az első pillanatban sohasem vezet az ellenség teljes legyőzésére, de egyes előnyös ütközeteket eredményez, amelyek aztán az ellenségnél oly rossz általános viszonyokat hoznak létre, mint 1796-ban az osztrákoknál az alsó Rajnán.

KILENCEDIK FEJEZET.

Védőállások megtámadása.

A védelmet tárgyaló könyvünkben elegendőképen kifejtettük: miképen kényszerítik a védőállások a támadót arra, hogy azokat vagy megtámadja, vagy pedig előnyomulását be-
szüntesse.

Csak az ilyen hatású védőállások nevezhetők célirányosaknak és alkalmasaknak arra, hogy a támadó erejét egészen vagy részben fölemésszék, vagy semlegesítsék az efajta védőállás mondott előnyével szemben a támadó semmiféle semlegesítő szerrel nem rendelkezik.

Ámde nem minden védőállásnak van ilyen természete. Ha a támadó látja, hogy célját az állás megtámadása nélkül is elérheti, a támadás hiba lenne; ha pedig célját nem folytathatja, a kérdés az lesz: vajjon az ellenséget, oldala veszélyeztetésével, nem képes-e állásából kimanőverezni. Csak abban az esetben, ha ennek az utóbb említett eszköznek alkalmazása és sikere ki lenne zárva, lesz szükséges a jó védőállást megtámadni. Még pedig az oldal felől, amennyiben ott rendszerint kevesebb nehézségekre bukkan. A megtámadandó oldal megválasztása a kölcsönös visszavonuló vonalak helyzetétől és irányától függvén, ilyenül azt fogjuk választani, mely az ellenséges visszavonulást veszélyezteti, a mienket pedig biztosítja. Amennyiben pedig e két tekintet versenyre kelhet egymással, az elsőt természetesen előnyben fogjuk részesíteni, mert hiszen az ellenséges visszavonulás veszélyeztetése támadó természetű lévén, a támadással egybeesik, holott a saját visszavonulásunk biztosításának természete mindenkor a védelem felé hajlik. Kijelentjük azonban, s ez a kijelentésünk megdönthetetlen igazság, *hogy egy derék ellenséget jó állásban megtámadni mindenkor föltötte kockáztatott dolog marad.*

Igaz, hogy a hadtörténelem nem nélkülözi az ily tárgyért vívott szerencsés csaták támadó példáit sem, mint Torgaunál és Wagramnál (Drezdát nem soroljuk ide, mert ott a védőminőség tekintetében nem állta meg helyét); de nagyban véve kevés az ily eset és eltűnik azok nagy számával szemben, ahol a leghatározottabb és legmerészebb hadvezérek ily állások elől tisztelegve vonultak el (Torres-Vedras).

Azt, amiről most szoltunk, nem szabad a közönséges csatával fölcserélni; a legtöbb csata a találkozási harc jellegét mutatja, — amelyben az egyik fél ugyan áll — de korántsem előkészített állásban.

TIZEDIK FEJEZET.

Az elsáncolt tábor megtámadása.

Volt idő, amidőn a sáncokról csak kicsinylőleg beszéltek. Ezt a nézetet, ítéletet a francia határoknak sokszor szétrepesztett kordonszerű vonalai, a Boroszlónál elsáncolt tábor, amelyben a beverni herceg csatavesztes maradt, továbbá a sorgauai csata stb. idézték elő; ehhez járult még az, hogy Nagy Frigyesnek folytonos mozgása s támadó eszközök alkalmazása által nyert győzelmei minden védelemre, minden álló ütközetre s főleg minden sáncrea oly visszfényt vetettek, amely a kicsinylést, az elsáncolásnak teljes elítélését még jobban öregbítette. Az persze természetes, hogy néhány ezer ember sohasem védhet meg több mérföldnyi területet és ha a sáncok nem mások, mint megfordított futóárkok, akkor mit sem érnek és a beléjük helyezett bizalmat ugyancsak megingatják. De nem ellent-

mondás-e, helyesebben, nem badarság-e, ha ezt a megvetést egy közönséges szájhős szellemében (amint Tempelhoff is teszi) az elsáncolás fogalmára is kiterjesztjük? Mire valók volnának általában véve a sáncok, ha a védelmet nem erősítenék? Nemcsak az ész, de a tapasztalat száz meg ezer esete mutatja, hogy a jól berendezett, jól megszállott, jól megvédelmezett sánc *rendszerint bevehetetlen pontnak tekintendő* s a támadó valóban ilyennek tekinti is. Az egyes sánc hatályosságának ebből az eleméből kiindulva, nem kételkedhetünk abban, hogy az elsáncolt tábor megtámadása nagyon nehéz, sőt sokszor lehetetlen dolog.

Az elsáncolt tábor természetében rejlik, hogy csak gyöngén szállják meg; de másrészt jó terepakadályok és hatalmas sáncok segítségével nagy túlerő ellenében is védelmezhetjük magunkat. Nagy Frigyes a pirnai tábor megtámadását nem tartotta végrehajthatónak, bár kétszer olyan erős volt mint a megszálló csapat. Későbbben ugyan itt-ott azt mondták, hogy Nagy Frigyes a tábort elfoglalhatta volna, mert a szász csapatok igen rossz állapotban voltak, de hát bizonyít ez a sáncok hatályossága ellen? és azután még mindig kérdés marad, vajjon a támadást utólagosan nemcsak lehetségesnek, de könnyűnek mondó urak azt a király helyzetében végrehajtották volna-e?

Mi tehát azt hisszük, hogy az elsáncolt tábor megtámadása az offenzíva rendkívüli eszközei közé sorolandó. Csak ha a sáncok sebtiben emeltettek, félig készek s bejáratí akadályokkal nincsenek ellátva, vagy ha a tábor általában, amiként sokszor előfordul, csak sémája annak, aminek lennie kell, vagyis csak egy félig kész romhalmaz, tanácsoljuk megtámadását és pedig annál is inkább, mert ily körülmények között az ellenség könnyen legyőzhető.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

A hegység megtámadása.

A hatodik könyv ötödik és következő fejezeteiben eléggé kimutattuk, hogy mily szerepet játszik a hegység a védelem és a támadás általános hadászati vonatkozásaiban. Ugyanott beszéltünk a hegységnek védelmi vonal minőségében mutatkozó természetéről is, amiből azután kiviláglik, hogy a támadó a hegységet mondott jelentőségében mikép ítélje meg. E fontos tárgyról tehát itt kevés mondanivalónk van. Amott arra a főeredményre jutottunk, hogy a hegységvédelem, vagy az alárendelt ütközet, vagy pedig a vívandó főcsata egészen elüthető szempontjából rendezheti be dolgát, s hogy első esetben hegység megtámadása szükséges rosszat jelent, mert minden körülmény a támadó ellen szól, holott a másik esetben minden előny a támadó oldalán lesz.

Az oly támadó tehát, aki a csatavívásra szükséges erőkel és határozottsággal rendelkezik, a hegységben álló ellenfélt bátran támadhatja meg.

De itt is még egyszer hangsúlyoznunk kell abbeli reménytelenségünket, hogy ezt az állításunkat mértékadó helyeken megszívlelik, amennyiben a látszat s első pillantásra a hadi tapasztalat is tanításunk ellen szól.

Ugyanis : a legtöbb esetben eddig azt láttuk, hogy a támadó hadsereg (kereste legyen az a döntést avagy sem) hallatlan szerencsének tartotta, ha az ellenség a közbeeső hegységet nem szállotta meg s igyekezett is azután ellenfelét e tekintetben megelőzni. Senkinek sem fog eszébe jutni e megelőzésben a támadó érdekével ellentétes dolgot találni ; a megelőzés a mi nézetünk szerint is helyén van, csakhogy jól kell különböztetnünk.

Az ellenség felé a döntés szándékával előnyomuló hadsereget mindenkor aggodalom tölti el az, vajjon az áthatolandó hegységnek bejáratait az ellenség az utolsó pillanatokban nem fogja-e elzárni, amely esetben a támadó nem rendelkezne többé azokkal az előnyökkel, amelyeket neki az ellenségnek valamely közönséges hegyi állása nyújtana. Nem azért, mert ez esetben a védő nem terjeszkedne túlságosan ki és a támadó betartandó útról nem volna bizonytalanságban, nem azért, mert a támadó nem választhatná útjait az ellenséges felállításra való tekintettel s ekként a hegységben vívandó csata számára nem hozná azokat az előnyöket, amelyekről a hatodik könyvben szólottunk ; s végre nem rendelkezne előnyökkel azért, mert ily körülmények között lehetséges volna, hogy a védő egy megtámadhatlan állást foglal el. A mondottakból az következnék, hogy a védő tényleg rendelkezik oly eszközökkel, melyek arra képesítik, hogy a hegységből egy vívandó főcsata tekintetében hasznot merítsen. Ez feltétlenül lehetséges, de ha azokra a nehézségekre gondolunk, melyekkel a védőnek meg kell küzdenie abban az esetben, ha az utolsó pillanatban akar egy szabadon hagyott jó hegységállást elfoglalni, úgy ezt a védőeszközt egészen megbízhatatlannak s ennek következtében azt az esetet, amidőn a támadónak ettől az eszköztől félnie kellene, nagyon is *valószínűtlennek* nevezhetnők. De ha a mondott esetnek — nincs is valószínűsége, nem zárja ki azt, hogy a támadó ne féljen tőle, mert hiszen háborúban nem egyszer fordult elő, hogy az indokolt félelem fölösleges volt.

Van még egy másik dolog ezenkívül, amitől a támadók félni szoktak ; tudnillik az az, hogy a hegységet egy elővéd- vagy előörsvonal védelmezi ideiglenesen. Igaz, hogy ennek az eszköznek alkalmazása ritkán áll a védő érdekében, de a támadó, aki nincsen abban a helyzetben, hogy a védő érdekei felől magának helyes ítéletet alkothasson, mindig tart a legrosszabbtól.

Nézetünk egyébként nem zárja ki annak lehetőségét, hogy valamely állást a terep hegyi jellege teljesen megtámad-

hatlanná ne tegyen ; vannak ilyenmő állások úgy a tulajdonképeni hegységen kívül (Pirna, Schmotzseifen, Meissen, Feldkirch), mint bent a hegységben is. Csakhogy a hegységben a követelményeknek megfelelő állások, magas fensíkok csak nagyritkán fordulnak elő, amiért is szemléletüknél ezekre tekintettel nem lehettünk.

A tapasztalat fényesen bizonyítja, hogy a hegységek döntő jellegű védőcsatára kevésbé alkalmasak ; a nagy hadvezérek, ha döntő csatára szánták magukat, inkább a síkságon állottak fel és a hadtörténelem lapjain a hegységben megejtett ütközetekről nincsenek más példák följegyezve, mint azok, amelyek a forradalmi háborúkban folytak le ; de ezekben is nem egyszer s főleg akkor, amidőn döntő csapásra kellett számítani, az elmélet hamis értelmezéséből választották a hegység-állást. (1793 és 1794-ben a Vogézekben, 1795—1796 és 1797-ben Olaszországban.) Melast mindenki megtámadta azért, hogy 1800-ban az Alpok bejáratait nem szállotta meg ; azonban ez úgyszólván az első benyomás után induló ítélet. Melas helyén Napoleon sem szállotta volna meg azokat.

Bár a hegységtámadás legnagyobb részt harcászati természetű, mindazonáltal azt hisszük, hogy az első körvonalak, vagyis azoknak a részeknek tekintetében, amelyek a hadászathoz közel állanak és azzal egybeesnek, szavunknak helye van. Ezért a következőket jelentjük ki :

1. Mivel a hegységben, nem úgy, mint más vidéken, az útról le nem térhetünk és egy oszlopból kettőt-hármat nem alakíthatunk, akkor, amidőn a pillanat szüksége megkívánná, hogy a csapatok tömegét megosztjuk, rendszerint egyetlen egy hosszú szorosnak igénybevétele helyett, több úton, vagyis kelletén szélesebb alakzatban nyomulunk előre.

2. A kiterjedt hegységállás ellen tervezett támadás természetesen összpontosított erővel hajtassék végre ; itt nem szabad és nem lehet arra gondolni, hogy az egész átkaroltassék ; ha jelentékeny győzelmet akarunk kivívni, akkor inkább az ellenséges vonal szétrobbantását és a szárnyak leszorítását, mint az átkarolást célozzuk. Szóval : a támadó természetes törekvése oda irányuljon, hogy az ellenség fő visszavonulási vonalára gyorsan és föltartóztatatlanul nyomuljon elő.

3. Ha azonban az ellenséget összpontosított erővel nem igen lehet megtámadni, a megkerülések a támadás lényeges eszközei legyenek, mert máskülönben az arc ellen intézett lökések a védő legnagyobb erejére bukkannának ; a megkerülések azonban itten is inkább az elvágást, mintsem a harcászati oldal- vagy háttámadást célozzák, mert a hegységállások még a hátban is, ha ugyan elegendő erő áll rendelkezésre, szívós ellentállásra képesítenek s a leggyorsabb sikert mindenkor csak az ellenségbe oltott az az aggodalom fogja szűlni, hogy ő visszavonulását elveszti ; ez az aggodalom a hegységben hamarabb lopódzik az emberek szívébe és erősebben hat, mint máshol, mert hiszen mi itten, szerencsétlenség esetén, karddal

kezünkben magunknak utat nem törhetünk. A pusztta tüntetés céltévesztett eszköz lenne, mert ha ezzel az ellenséget kimanőverezzük is, nagy sikert nem mutatunk fel, csak komoly s igazi elvágás szül eredményt.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Vonalkordonok megtámadása.

Ha ezeknek védelme vagy megtámadása a nagy döntés szempontjából folyik, akkor a támadóé az előny, mert túlságos kiterjedésük még sokkal jobban ellentmond a döntő csata követelményének, mint a folyam vagy hegység közvetlen védelme. A döntés jellegét mutatták Jenőnek denaiui vonalainál 1712-ben vívott harcok, mert e vonalak elvesztése egy veszített csatával teljesen felért, de azt hisszük, hogy összpontosított állásban Villars alig aratta volna Jenő fölött ezt a győzelmet. Az a támadó, aki a döntő csata eszközeivel nem rendelkezik, az ellenséges haderő által megszállott vonalakat is tiszteletben fogja tartani, amiként a Badeni Lajos részéről megszállott stolltofeni vonalat 1703-ban még Villars is tiszteletben tartotta. Az alárendelt haderő által megszállott vonalak már könnyebben támadhatók meg; megtámadásuk természetesen a támadók rendelkezésre álló erejétől függ. Kellő erővel történt támadás esetén az ellentállás ritkábban lesz szívós, de persze a győzelem értéke is legtöbbször csekély lesz.

Az ostromlónak körülzároló vonalai sajátlagos jellegűek lévén, ezekről a hadszínhely megtámadásáról szóló fejezetünkben fogunk beszélni.

Minden kordonszerű fölállításnak (p. o. egy megerősített előőrsvonal) azon sajátlagossága van, hogy könnyen áttörhető; de ha a vonal áttörése nem azért történik, hogy mélyebben nyomuljunk elő s ezáltal a döntéshez jussunk, rendszerint oly gyenge eredménnyel fog járni, hogy nem érdemli meg a reá pazarolt erőt és időt.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Manőverezés.

1. Erről már a hatodik könyv harmincadik fejezetében is beszéltünk. Újból csak azért hozzuk fel, mert ha a védő és támadó részéről egyformán vehető is igénybe, mégis alkalmasabb a támadásra, mint a védelemre.

2. A manőverezés a támadásnak oly neme, mely az ellenséges összekötő vonalakra, vagy a visszavonulásra stb. stb. nagy döntés előidézése nélkül kíván hatni.

3. A manőverezés fogalmában oly hatályosság rejlik, melyet úgyszólván a semmiből, vagyis az egyensúlyból csak a

félrevezetett ellenség hibái *keltenek életre*. A manőverezést a sakkjáték első húzásai jelképezik. Nem más az, mint az egyensúlyban lévő erők játéka a végből, hogy egy oly szerencsés helyzetet teremtsenek, amely a sikert (fegyveres sikert) könnyűvé teszi.

4. Azok az érdekek, melyek részint a manőver céljai, részint pedig a cselekvés támpontjai, főleg a következők :

a) Az élelmezés, melyet az ellenségtől elvágni, illetve elvenni akarunk.

b) Más hadtestekkel való egyesülés.

c) Az ország belsejébe vezető vagy bizonyos hadseregek és hadtestek között lévő összeköttetések veszélyeztetése.

d) A visszavonulás veszélyeztetése.

e) Bizonyos pontoknak túlerővel való megtámadása.

Ez az öt érdek az egyéni helyzet legkisebb részleteiben meggyökerezhetik s ennek folytán oly tárggyá válhat, amely körül bizonyos időn át minden forog.

Valamely híd, út vagy sánc sokszor a főszerepet játssza, természetesen annak a vonatkozásnak révén, amelyben az előbb említett érdekek egyikével áll.

f) A szerencsés manőver a támadónak, illetőleg a cselekvőnek — mert hiszen a védő is lehet támadó — egy darabka területet, egy raktárt stb. juttat.

g) A hadászati manővernél két ellentétet észlelünk, melyek mindegyike különböző manővernek látszik és ennek következtében hamis tanok és szabályok bevezetésére is alapot nyújtottak. A két ellentét egyenként két tagból áll s korántsem külön-külön manőver, sőt inkább a tárgy szükséges alkatrészeinek tekintendők. Az első ellentét : az átkarolás s a belső vonalon való mozgadozás ; a második : az erők együttartása és a sok örsre való felosztás.

h) Ami az első ellentétet illeti, semmiképen sem állíthatjuk, hogy a két tag közül az egyik a másik fölött előnyt érdemelne ; mert részint természetes, hogy az egyik törekvése a másikat mint természetes egyensúlyt, mint valóságos gyógyszer előidézni, részint pedig az átkarolás a támadással, a belső vonalon való tartózkodás pedig a védelemmel lévén azonos, — az elsőt többnyire a támadó — a másikat inkább a védő fogja igénybe venni és e két alakzat közül az fog jobban megfelelni, melyet ügyesebben használnak fel.

i) A másik ellentét tagjait hasonlóképen nem lehet egymásnak aláhelyezni. Az erősebb a megosztást mindenkor megengedheti magának ; ezáltal sok tekintetben kényelmessé teszi hadászati helyzetét és cselekvését, nemkülönben kímélheti csapatainak erejét. A gyöngye azonban kényszerítve van erejét jobban összetartani s az ebből keletkező kárt mozgásával megakadályozni. Ez nagy mozgóképességet s a menetek végrehajtásában nagy ügyességet feltételez. A gyöngye tehát fizikai és erkölcsi erőt jobban fogja megerőltetni. Hogy ez az okoskodás helyes és logikus, mutatják Nagy Frigyes 1759. és 60-ik had-

járatái Daun ellen; 1761-iki hadjárata Laudon ellen; ama hadjáratok, amelyeket Mintecuccoli Turenne ellen 1673-ban s 1675-ben viselt s amelyeket mozgás tekintetében a történetírók művészeknek mondanak.

k) Amiként a mondott két ellentét négy tagját hamis tanok és szabályok gyártására nem szabad alkalmazni, épúgy kell figyelmeztetnünk arra, hogy más általános körülményeknek, mint p. o. az alapnak, a terepnek stb. se tulajdonítsunk a kellenél nagyobb fontosságot és befolyásoló képességet. Minél kisebbek a szóban forgó érdekek, annál fontosabb szerepet játszanak a tér és idő részletei, annál jobban szorul háttérbe a nagy és az általános, melyek számára a kisszerű tervezetben úgyszólván hiányzik a tér. Képzeltetünk-e általánosságban tekintve esztelenebb helyzetet, mint azt, amilyenben Turenne 1675-ben volt, midőn háttal a Rajnának három mérföldnyi szélességben állott és visszavonulási hídja a legszélsőbb jobb-szárnyán volt? S rendszabályai céljukat mindamellet elérték és teljes joggal állítják, hogy ezek az intézkedések mesteriek és értelemről tanuskodók voltak. Ezt a sikert s ezt a művészetet azonban csak akkor értjük meg, ha inkább a részletre figyelünk és annak az egyes eset szerint kijutó értékét megbecsüljük.

Meg vagyunk győződve, hogy a menőverezés mikéntjére nézve szabályokat felállítani nem lehet, hogy nincs alapelv, nincs módszer, mely a cselekvés módját meghatározni képes lenne, hanem hogy felülmulhatlan munkásság, szabátosság, rend, engedelmség és rettenthetlenség azok a tulajdonságok, amelyek a legegényibb és legcsekélyebb körülményekben is megtalálhatják a figyelemreméltó előnyöket szerző eszközöket s hogy eszerint főleg ezeknek a tulajdonságoknak a fokától fog függni, hogy ebből a versenyküzdelemből ki fog győztesként kikerülni.⁵

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Mocsarak, áradások és erdők megtámadása.

Már a védelem tárgyalásánál jeleztük, hogy mocsarak, vagyis oly járhatlan rétek, melyeket csak kevés töltés szel át, a harcászati támadás elébe nagy akadályokat gördítenek. Szélességük majdnem soha sem engedi meg, hogy a túlparton lévő ellenséget ágyútűzzel kergessük el, vagy pedig átjáró eszközöket készíthessünk. Ennek az a hadászati következménye, hogy a támadást kikerülni s a mocsarat megkerülni igyekezzünk.

Ahol a kultúra oly kifejelett, hogy a mocsárterületet számtalan átjáró szeli át, ott a védő ellentállása, bár viszonylagosan véve, még mindig elég erős, az abszolút döntésre gyenge, vagyis teljesen alkalmatlan; ellenben ha a mélységi vonalat, mint Német-Alföldön is, egy áradással mesterségesen erősítik, akkor az ellentállás, mely most már az abszolútig fokozható, mindennemű

támadást visszaűz. Német-Alföld szép példát nyújt e tekintetben. Ugyanis a franciák, akik 1672-ben az árterületen kívül fekvő várak bevétele és megszállása után is még mindig 50.000 ember felett rendelkeztek, sem Condé, sem Louxembourg alatt nem voltak képesek a csak 20.000 ember által védett árvízvonalat hatalmukba keríteni. És ha a poroszoknak 1787-ben a braunschweigi herceg vezetése alatt a németalföldiek ellen vívott hadjárata az ellenkező eredményt tünteti fel, amennyiben e vonalak minden túlerő nélkül és nagyon csekély veszteséggel foglaltattak el, azokat a védőnek belpolitikai viszályok által nehezített helyzetében és az egységet nélkülöző vezetésében kell találnunk és pedig annál is inkább, *mert mi sem bizonyosabb*, mint az, hogy a hadjárat sikere, vagyis az utolsó árvízvonalon való áthatolás Amsterdamig csak egy hajszálon függött. Ez a hajszál az őrizetlenül hagyott haarlemi tenger volt. Ezen át került meg a herceg a védővonalat s jutott az amselvoei örs hátába. Ha a németalföldiek a tengeren csak néhány hajóval rendelkeztek volna, a herceg sohasem jutott volna Amsterdamig ; mert már tudománya (*bout de son latin*) fogytán volt. Hogy ez a békekötésre mily befolyást gyakorolt volna, nem tartozik ide, de annyi bizonyos, hogy az utolsó védővonal megtöréséről szó sem lehetett.

A tél, nevezetesen az erős tél az ilyen védővonal természetes ellensége, amint ezt a franciák 1794 és 95-ben bebizonyították.

A kevésbé járható erdőket szintén a védőnek erősítést nyújtó eszközeihez soroltuk. Ha az erdőknek csekély mélységük van, akkor a támadó több egymáshoz közel fekvő erdei utat használva, a jobb vidéket elérheti, mivel az erdő soha sincsen az abszolút áthatolhatlanságnak azzal a jellegével felruházva, aminővel a folyó vagy a mocsár. De ha egy jelentékeny területet, miként Oroszországban és Lengyelországban, rengeteg erdőség borít, a támadó helyzete veszélyessé válik. Csak el kell képzelni, hogy a támadónak mennyit kell küzdenie az élelmezés nehézségeivel s hogy mily kevésbé van abban a helyzetben, hogy az erdő sötétségeiben mindenütt jelenlevő ellenséggel számbeli túlsúlyát éreztesse. Kétségtelen, hogy a támadás ily esetben a képzelhető legrosszabb viszonyok közé jut.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

A hadszínhely megtámadása döntő szándékkal.

Ennek legfőbb tárgyát már a hatodik könyvben érintettük és az ott elmondottak visszsugaraí kellő világot vetettek a támadásra is.

Valamely zárt hadszínhely fogalma anélkül is közelebbi vonatkozásban áll a védelemhez, mint a támadáshoz. Némely főpontot pedig, mint : a »*támadás tárgyát*«, a »*a győzelem hatás-*

körét» stb. e könyvben már letárgyaltuk, míg a legfontosabbat és a leglényegesebbet a támadás természete felől csak a haditervnél mondhatjuk el; mindazonáltal itt is marad még mondani valónk és megkezdjük azzal a hadjáratral, *melynek méhében a nagy döntés szándéka rejlik.*

1. A támadás legközelebbi célja: a győzelem. Mindazokat az előnyöket, melyeket a védő helyzetének természetében talál, a támadó csak fölénnyével s azzal a mérsékelt előnnyel pótolhatja, amelyet annak tudata, érzete nyújt a hadseregnek, hogy ő a támadó és előnyomuló. Legtöbb esetben azonban ennek az érzelemnek befolyását túlbecsüljük, mert hiszen nem tart soká s komoly nehézségekkel szemben cserben hagy. Magától értetődik, hogy midőn ezt állítjuk, úgy a támadó, mint a védő eljárását hibanélkülinek és célirányosnak tételezzük fel.

Ezzel a megjegyzéssel a rajtaütés és meglepés felől uralkodó ama homályos nézetek ellen kelünk ki, amely nézetek a rajtaütést a támadásnál rendszerint gazdag győzelmi forrásoknak vallják, bár azok különös körülmények nélkül sohasem állanak elő. Hogy miként állunk a tulajdonképeni hadászati rajtaütéssel, azt már más helyen fejtegettük.

Ha tehát a támadónak nincs meg a fizikai túlsúlya, akkor erkölcsi fölénnyének kell lennie, hogy gyengébb alakzatának hátrányait ellensúlyozza; ahol ez is hiányzik, ott a támadás, mert indokolatlan, nem lesz szerencsés.

2. Amiként a védő jó szellemeként az elővigyázat szerepeljen, úgy a támadót merészség és bizalom lelkesítse. Ezzel nem azt mondjuk, hogy az ellentétes tulajdonságok mindkettőnél hiányozhatnak, hanem azt, hogy a jelzett tulajdonságok azok, melyek főleg az egyik és a másik fél feladatának megfelelnek. E tulajdonságok csakis azért szükségesek, mert a harci cselekvés nem olyan dolog, mint egy matematikai szerkesztés, hanem homály fődte, legfeljebb szürkülő régiókban folyik le. Minél gyengébb erkölcsileg a védő, annál merészebb legyen a támadó.

3. A győzelem megkívánja, hogy főseregünkkel megtaláljuk az ellenséges főerőt. Ez a tétel a támadóra nézve kevésbé kétséges, mint a védőre nézve, mert a támadó a védőt állásában felkeresi. De mi a védelem tárgyalásánál azt állítottuk, hogy a támadó ne keresse fel a védőt, ha az hamis felállítást foglal el, mert biztos lehet afelől, hogy ebben az esetben őt keresik fel, amikor is az az előnye lesz, hogy a védőt készületlen állapotban találja. Ennél minden a legfontosabb úttól és iránytól függ és mert erről a védelemnél nem beszéltünk, a szükségeseket itt soroljuk fel.

4. A már előzetesen felsorolt azokhoz a támadási tárgyakhoz (a győzelem céljaihoz), melyek a megtámadott hadszínhelyen és a valószínű győzelmi övön belül fekszenek, a lökemnek természetes irányai vezetnek. Mivel azonban a támadás tárgya rendszerint csak a győzelem folytán kapja meg jelentőségét; vagyis mivel a győzelem azzal mindig összeköttetésben képzelendő, nem azon fordul meg a dolog, hogy a támadó a tárgyat elérje,

de azon, hogy azt mint győző nyerje el, ennek következtében a lökésnek iránya nem annyira a tárgyra, mint arra az útra vezessen, amelyet az ellenséges hadsereg e tárgyat elérésére követ. Ez az út legyen a támadás legelső tárgya. A támadó fokozott győzelmet arat, ha az ellenséges hadsereget, még mielőtt az az illető tárgyat elérte volna, veri meg.

Nagy hiba lenne tehát, ha a támadó akkor, amidőn a támadás fő tárgya az ellenség fővárosa és a védő nem foglal a támadó és a főváros között állást, a főváros ellen nyomul elő, nem pedig az ellenséges hadsereg és a főváros között levő összeköttetésre vesz irányt.

Ha a támadás győzelmi övében nincs valamely nagyobb tárgy, akkor az ellenséges hadsereg és a legközelebbi nagy tárgy között lévő összeköttetés lesz az a pont, amelynek kiváló fontossága van. A támadónak ilyenkor azt kell önmagától kérdeznie: ha szerencsés csatát vívok, mit tegyek a győzelemmel? Erre a felelet az, hogy a győzelem folytán szabadon álló meghódítandó tárgy adja a lökem természetes irányát. Ha a védő ebben az irányban állott fel, akkor helyesen cselekedett s a támadónak nem marad egyéb hátra, mint hogy őt ott felkeresse s csak akkor kísérelje meg az állás elkerülését, vagyis csak szükségből csináljon erényt, ha az állás túlságos erős volna. De ha a védő nem helyesen állott fel, akkor a támadó a tárgy felé vezető irányt csak tartsa be és mihelyt a védővel egy magasságba jutott és ez ezalatt oldalvást nem nyomul előre, forduljon a védőnek a tárggyal való összeköttetése ellen, hogy ott az ellenséges hadsereget felkeresse; ha ez utóbbi valahol megállott volna, akkor a támadó fordulatot tesz és a védőt hátulról támadja meg.

A választandó utakra nézve megjegyezzük, hogy a nagy kereskedelmi vonalak mindig a legtermészetesebbek s legjobbak. Csak ott, ahol ezek nagy könyököt alkotnak, választandók az egyenesebb, bár kisebb utak, amennyiben az egyenes vonaltól nagyon elhajló visszavonuló út mindenkor aggályokat kelthet.

5. A nagy döntést kereső támadónak ritkán van oka erejét megosztani s ha ez mégis megtörténik, ez legtöbbször az uralkodó homály hibájának róható fel. A támadó tehát oszlopaival csak oly szélességben nyomuljon előre, hogy az összessel veredhessék. Az ellenséges erőmegosztás ne zavarja a támadót, sőt örüljön neki, mert csak előnyére válik; egyes esetben azonban, t. i. akkor, amidőn a megosztással oly kisebb tüntetések vannak egybekapcsolva, amelyek úgyszólván hadászati cselrohamok s az a rendeltetésük, hogy a mondott előnyöket ellensúlyozzák, indokolva lesz az erőnek megosztása. A hadseregnek amúgy is szükséges megosztása több oszlopba, az átkaroló alakban a végrehajtandó harcászati támadás elrendezésére használandó fel, mert ez az alakzat a támadás természetével rokon és szükség nélkül sohasem adandó fel. Csakhogy megjegyezzük, hogy az átkaroló alakzat harcászati természetű maradjon ám, mert a hadászati átkarolás a nagy

csapás idejében valóságos erőpazarlást jelent s csak akkor volna megengedhető, ha a támadó oly erős, hogy sikeréhez kétség sem fér.

6. A támadó sem nélkülözheti az elővigyázatot, mert biztosítandó háta, összeköttetései neki is **vannak**. Csakhogy ennek a biztosításnak lehetőleg azon módon kell történnie, amint előre mozog, vagyis magával a hadsereggel. Ha a biztosításra külön erő szükségeltetnék, vagyis ha ebből a célból meg kellene a sereget osztani, a lökem ereje gyengülni fog. Mivel egy tekintélyes hadsereg legalább is egy napi menetet kitevő szélességben menetel, a merőlegestől nem igen elhajló visszavonuló összekötő vonalakat a hadsereg által elfoglalt arcszélesség rendesen fedezi is.

Az ilyenmű veszélyeket mindig a védő helyzete és jelleme szerint kell megítélni. Ott, ahol a nagy döntés nyomása működik, a védőnek efféle vállalatokra kevés tere lesz és a támadónak rendszerint nincs mitől tartania. De ha egyszer az előnyomulás ideje elmúlt és a támadó lassanként maga is a védő szerepét veszi át, akkor a hát biztosítása nemcsak szükséges, de fődolog is lesz, mert amennyiben a támadó háta a dolog természetéből kifolyólag gyengébb, mint a védőé, az utóbbi könnyen megtehetette azt, hogy mielőtt még a tulajdonképeni támadásba ment volna át, sőt már aközben is, amidőn még területet engedett át, kezdett hatni a támadó összekötő vonalaira.

TIZENHATODIK FEJEZET.

Valamely hadszínhely megtámadása döntés-keresés nélkül.

Az, hogy valamely nagy döntésre sem akaratunk, sem erőnk nincsen, nem zárja ki azt, hogy valamely kisebb tárgyra irányuló hadászati támadást ne akarjunk **végrehajtani**.

Ha a támadás sikeres, akkor a kitűzött tárgy megszerzése esetén fog a nyugalom és egyensúly helyreállni; de ha a támadásnak nehézségekkel kellene megküzdnie, akkor az általános előnyomulás még a céltárgy elérése előtt fog megszűnni s ebben az esetben a támadás helyét az alkalmasszülte offenzíva, esetleg valamely hadászati manőverezés foglalja el. A legtöbb hadjárat jellege ilyen volt.

2. Az említett offenzíva céltárgyai lehetnek:

a) *Valamely országtérület*. Ez az élelmezés könnyítésére, kontribuciókra, a saját ország kímélésére, valamint a békekötésnél felhasználandó cseretárgy gyanánt szolgálhat. Némelykor a fegyverbecsület fogalma is összefügg vele, amiként ezt a francia XIV. Lajos hadvezéreinek hadjárataiban minduntalan láthatjuk. A végeredményre lényeges különbséget jelent, vajjon az elfoglalt terület megtartható-e, vagy sem. A területet meg-

tartani rendszerint csak akkor lehet, ha az a magunk hadszínhelyével határos s annak természetes kiegészítése. A békekötésnél csak ilyenek jöhetnek egyenértékűként tekintetbe, míg a többieket csak a hadjárat tartamára foglaljuk el és téli időben elhagyjuk.

b) *Valamely jelentékeny ellenséges raktár.* A raktárnak jelentékenynek azért kell lennie, mert ellenkező esetben az egész hadjáratot meghatározó offenzíva tárgyaként természetszerűleg nem szerepelhetne. A jelentékeny raktár birtoklásával, bár ennek gazdát cserélése magában véve is veszteség a védőre és nyereség a támadóra nézve, a legnagyobb előny a támadó számára abból származik, hogy a védő kénytelen visszavonulni és oly területet feladni, amelyet máskülönben tartott volna. A raktár tehát tulajdonképen csak eszköz és cél gyanánt csak azért szerepel, mert a cselekvés legközelebbi pontos, határozott irányát jelöli meg.

c) *Valamely vár elfoglalása.* A várak bevételéről külön fejezetben értekeztünk és ezennel visszautalunk rá. Az ott kifejtett okok világossá teszik, hogy a várak mindenkor a legkitünőbb és legkívánatosabb tárgyai azoknak a támadó háborúknak és hadjáratoknak, melyek célul az ellenség teljes leveretését vagy az ellenséges ország nagyobb részének elfoglalását *nem* tűzhetik ki. Ezt szem előtt tartva, könnyen megmagyarázhatjuk azt a jelenséget, hogy a várakban bővelkedő Német-Alföldön mindenkor az egyik vagy másik vár megszállása körül forgott a dolog és pedig olyformán, hogy nem az egész tartomány lassanként való meghódítása látszott vezéreszmének lenni, hanem minden vár egy oly diszkrét tényezőnek tekintett, melynek önmagában is van értéke és amelynél inkább a vállalat könnyűségét vették tekintetbe, mint az illető hely tulajdonképeni értékét.

Megjegyezzük azonban, hogy a nem egész jelentéktelen várak ostromlásai mindenkor jelentékeny vállalatok, amennyiben nagy pénzkiadással járnak, ami kisebb célokért kezdett kisebb arányú háborúknál nagyon is tekintetbe veendő dolog marad. Evégből az ily ostrom mindenkor fontos tárgya a hadászati támadásnak. Minél jelentéktelenebb a hely, vagy pedig mennél kevesebb előkészületet tesznek az ostromlásra, minél inkább mutatja az ostrom a futólagosság színezetét, annál kisebb lesz a hadászati cél s annál jobban fog megfelelni gyengébb erők és szándékoknak s annál inkább áll elő az az eset, hogy a hadjáratot egyedül a fegyverbecsületért vívják.

d) *Egy oly ütközet vagy csata,* amely pusztán diadaljelekért, avagy csak a fegyverbecsületért, esetleg a hadvezér dicsvágyának kielégítése végett folyik. Hogy az ilyen előfordulhat, csak az vonhatja kétségbe, ki a hadtörténelemben nem lapozgatott. A franciák hadjáratai XIV. Lajos idejében hemzsegnak az ily csatáktól. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ezek a dolgok nem nélkülözik a tárgyilagos nyomatékot és nem hiú játékok, amennyiben a békekötésre határozott befolyást gya-

korolnak s meglehetősen a cél felé vezetnek. A fegyverbecsület, a hadsereg s a hadvezér erkölcsi fölénye oly dolgok, melyek ha látatlanul hatnak is, mégis a háború lefolyásának határozott irányt szabnak. Az ily ütközet célja természetesen feltételezi, hogy :

- a) majdnem biztosak legyünk győzelmünk felől ;
- b) az ütközet elvesztésével keveset kockáztassunk.

A szűk körülmények és korlátolt célok mellett vívott csatát természetesen nem szabad azokkal a győzelmekkel elfecseirelni, melyeket erkölcsi gyengeségből kihasználni nem lehet.

3. A d) alatt említettek kivételével minden előbb megnevezett tárgy kisebbszerű ütközetekkel érhető el. A támadó azokat az eszközöket, melyekkel a döntő ütközetet kikerülheti, a védőnek a hadszínhely megóvására irányuló érdekei szerint válassza meg ; ezek az eszközök rendszerint az ellenség raktárai, termékeny tartományai, víziutai, hidai, szorosai, seregtestei között levő összekötő vonalai veszélyeztetéséből, vagy oly erős állások bevételeből fognak állani, amelyek a védőnek kényelmetlenek s ahonnan bennünket egykönnyen nem kergethet el ; állanak ezek az eszközök továbbá oly fontos városok, termékeny területek s nyugtalan vidékek elfoglalásából, amelyek lakóit zendülésre lehet bírni stb. Mivel a támadás az összeköttetéseket tényleg oly módon szakítja meg, hogy a védő azokat jelentékeny áldozatok nélkül újból helyreállítani nem képes az utóbbi arra kényszerül, hogy ezeknek a tárgyaknak megvédésére egy inkább hátul vagy oldalt fekvő állást foglaljon el és csekélyebb jelentőségű tárgyakat szabadon hagyjon. Ekként valamely országrész, a raktár vagy vár magára lesz hagyatva s az elfoglalásnak vagy könnyű ostromlásnak lesz kitéve. Emellett kisebb-nagyobb ütközetek fordulhatnak elő, melyek azonban amennyiben nem kerestetnek s célnak nem tekintetnek, csak szükséges rossznak tekintendők és nagy fontosságuk és jelentőségük egyáltalában nincsen.

4. A védő a támadó összekötő vonalaira a nagy döntést kereső háborúban csak akkor fog hathatni, ha az utóbbinak hadművelleti vonalai nagyon is hosszúak ; ellenben a döntést nem kereső háborúban a visszhatásnak ezzel a módozatával már inkább élhet, mert ez a dolog természetében rejlik. A támadó zaklatása, élelmiszereinek megrövidítése gyakran fog hatást felmutatni és a vonalak kellő hosszúságának hiányát bizonyos mértékben az a hosszú idő pótolja, melyet a védő a támadóval e téren felvett küzdelmére fordíthat ; ezért a támadó számára igen fontos marad, hogy hadászati oldalait biztosítsa. Ha tehát a támadó és a védő között ilyenmő küzdelem keletkezik, a támadónak természetes hátrányait túlsúlyával, fölényével kell pótolnia. A támadó, akinek e játék közben még annyi ereje és akarata van, hogy valamely ellenséges hadtest vagy az ellenséges főerő ellen jelentékeny csapást mérészelhet, az ellenség veszélyeztetésével legjobban fedezi magát.

5. Végtére még arról a lényeges előnyről kell megemlékeznünk, melynek folytán a támadó az e fajta háborúban ellenfelét szándéka és ereje tekintetében jobban ítélni tudja, mint megfordítva. A támadó vállalkozási szellemét és merészségét nehezebb előre látni, mint azt, vajjon a védő nagy dologban törí-e fejét? Hiszen gyakorlatilag véve már a védő alakzat mutatja, hogy az ellenség pozitív dolgot nem akar, azonkívül a nagy visszahatás előkészületei a közönséges védelmi intézkedésektől jobban különböznek, mint különböznek a támadó nagy és kisebbszerű szándékainak eszközei egymástól; végtére pedig amennyiben a védő arra van kényszerítve, hogy rendelkezéseit hamarabb tegye meg, a támadó az, aki először nyer bepillantást az ellenség intézkedéseibe.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

Várok megtámadása.

Amidőn itten a várak megtámadásáról beszélünk, ezt természetesen nem a végrehajtandó erődítészeti munkálatok, de a hadászati elvek szempontjából tesszük. A következőkben tehát a várak megtámadásával egybekötött hadászati célról, a megtámadandó várak megválasztásáról és az ostrom biztosításáról fogunk értekezni.

A védelemről írt könyvünkben a várak felől elmondott nézetek viszsugarai kellő világot vetnek arra, hogy a támadó felismerhesse, hogy valamely vár elvesztése az ellenség védelmét gyengíti, különösen pedig akkor, ha a vár a védelemnek lényeges alkatrésze; hogy a vár elfoglalása a támadónak nagy kényelmeket nyújt, amennyiben azt nemcsak biztos raktártelep gyanánt használhatja fel, de vele nagyobb területeket és laktáborokat is fedezhet stb., hogy a várak abban a pillanatban, amidőn a támadó támadása már védelemmé alakul át, e védelem legerősebb támaszai lehetnek. Szóval a támadó a védelemről írt könyvünkéből kiveheti mindazokat a vonatkozásokat, amelyekben a várak a háború folyamata alatt a hadszínekhez állanak.

Ehelyütt azonban a következőket jelentjük ki:

Erődített helyek meghódítása tekintetében is nagy különbség rejlik a döntést kereső és a döntést kerülő hadjáratok között.

A döntést kereső háborúban a vár bevétele mindenkor csak szükséges rosszznak tekintendő. Amíg a döntés előtt állunk, csak azt a várost ostromolhatjuk, amelyet ostrom alá venni kikerülhetetlen. Ha azonban a döntés már megtörtént, a krízis: az erők feszállapota már hosszabb idő óta alászállott, szóval: ha már megjött a nyugalom ideje, akkor az erődített helyek bevételének ideje is megérkezett, mert azok hódítások

konszolidálására szolgálnak. Ezen időpontban a várakat bátran ostromolhatjuk, mert ha megerőltetésbe kerülnek is, veszéllyel nem járnak.

A váraknak a krízis idejében való ostromlása a krízisnek a támadó hátrányára való fokozását jelenti ; világos, hogy az ily ostrom kiválóan alkalmas arra, hogy a támadót ne csak erejében gyöngítse, de hosszabb időre fölényétől, túlsúlyától is megfoszsa. Azonban előfordulhatnak oly esetek is, hogy az egyik vagy másik vár megtámadását föltétlenül végre kell hajtani, ha azt akarjuk, hogy a támadás általában előre menjen, ezekben az esetekben a vár ostroma oly lépésnek tekintendő, mely a támadást rohamosan előreviszi. Igaz, hogy ilyenkor a krízis annál nagyobb lesz, minél kevesebb történt még a döntés terén. Amit még ezt a tárgyat illetőleg meg kell vizsgálnunk, azt a haditervről szóló könyvünkben mondjuk el.

A döntést kerülő háborúban a vár rendszerint nem az eszközt, hanem a kitűzött célt képviseli és így egy oly önálló kisebbszerű hódításnak tekintendő, melynek más hódítások fölött a következő előnyei vannak :

1. bevétele nagyobb erőfeszítést nem igényel és ennek következtében a visszahatást kizárja ;

2. a békekötésnél egyenérték gyanánt folyósítható ;

3. az ostrom a támadás intenzív haladását jelenti, vagy legalább is a támadást haladóban levőnek mutatja fel, anélkül, hogy az erőket annyira gyöngítené, mint előre vívó másnemű munka ;

4. az ostrom oly vállalat, mely a katasztrófát kizárja.

Ezeknél az előnyöknél fogva a döntést kerülő hadászati támadás rendszerint egy-két vár bevételét tűzi ki célul.

Az ostrom alá veendő várat, ha e tekintetben egyáltalán kételyeink lehetnek, a következő szempontok határozzák meg :

a) Megtartása nehézségekkel ne járjon, tehát a békekötésnél nagy egyenértéket képviseljen.

b) Az ostromlásra szükséges szerek meglegyenek. Csekély eszközökkel csak kis várakat vívhatnak meg ; de ez mindenestre többet ér, mintha egy nagy várat ostromolva, kudarcot vallanánk.

c) Erődítészeti állapota, amely a vár fontosságával nem mindenkor áll egyenes arányban. Dőreség lenne egy nagyon erős, de csekély fontosságú vár ostromára pazarolni az erőt és időt akkor, ha kevésbé erős és fontosabb vár kínálkozik.

d) A vár és várórság fölszerelési állapota. Oly várat, mely gyöngén van megszállva és rosszul fölszerelve, természetesen könnyebb megvívni. De ez alkalommal meg kell jegyeznünk, hogy a várórság ereje és fölszerelés állapota azok közé a dolgok közé tartoznak, melyek a hely fontosságának meghatározása körül szerepet játszanak, mert hiszen a helyőrség és fölszerelés az ellenséges haderő közvetlen részei, ami az erődítészeti tárgyakról, legalább ugyanebben a mértékben, nem mondható. Az erősen megszállott vár bevétele tehát még ha nagyobb áldozatokat

kíván is, sokszor jutalmazóbb lesz, mint az oly váré, melynek csak erős védművei vannak.

e) Az ostromtelep szállításának könnyűsége. A legtöbb ostrom az ostromszerek elégtelensége miatt hiúsul meg; az ostromszerek pedig azért elégtelenek, mert szállításuk óriási nehézségekbe ütközik. Landreinek 1712-ben Jenő részéről, Olmütznek 1758-ban Nagy Frigyes részéről történt ostromai e tekintetben példák gyanánt szolgálhatnak.

f) Végtére az ostrom biztosításának könnyűsége. Az ostrom biztosításának két egymástól lényegesen különböző módját ismerjük: a) az egyiket az ostromlók elsáncolása, vagyis elsáncolási vonala, b) a másikat: az úgynevezett figyelő vonal szolgáltatja. Az első már a divatját multa, bár az a fontos körülmény szól mellette, hogy ekként az ostromlónak az erőmegoszlásból eredő hátránya némiképen ellensúlyozódik. Másfelől azonban bizonyos, hogy az ostromló gyöngülése egyéb módon, és pedig nagyon is észrevehetően nyilvánul, jelesen:

1. azáltal, hogy a vár körülfoglalása túlságosan nagy kiterjedést kíván;

2. azáltal, hogy a várórség, amidőn az ellenséges fölmentő csapattal együtt működik, az ostromlók közepette levő megsebezhetlen, vagyis le nem nyűgözhető, tehát nagyon is hatásos test;

3. azáltal, hogy a körülfoglaló vonalat csak szenvedőlegesen lehet védeni, amennyiben ezeknek a lehető legkedvezőtlenebb és leggyöngébb alakzatoknak egyikében, vagyis a köralakban arccal kifelé vett felállítás a sikeres kirohanás feltételeit teljesen nélkülözi.

Hogy ezek a körülmények a körülfoglaló védelmét jobban gyöngítik, mintha számereje egy figyelő test kiküldése által talán egyharmaddal kevesbül, könnyen belátható. Ha már most tekintetbe vesszük, hogy Nagy Frigyes óta előszeretettel uralkodik az úgynevezett offenzíva (ami tulajdonképpen nem mindig az), a mozdulatok és manőverek iránt, más oldalról pedig előítélet a sáncokkal szemben, akkor nem fogunk csodálkozni, hogy a körülfoglaló vonalak divatjukat multák. De a körülfoglaló vonal védelmének harcászati gyöngesége nem az egyedüli hátránya és a sáncolás elleni előítéletet csak azért soroltuk közvetlenül az említett hátrány után, mert legközelebb áll hozzá. A körülfoglaló vonal a hadszínhelynek csak azt a részét fődözi, amelyet bekerít, a többi többé-kevésbé az ellenségnek prédája, ha csak biztosító különítmények nem küldetnek ki, ami azonban az elkerülni kívánt erőmegoszlásra vezetne. E körülménynél fogva az ostromló az ostromláshoz szükséges szállítmányok miatt folytonos félelemben lesz és az ostromlónak körülfoglaló vonallal való biztosítása akkor, ha az ostromló hadsereg nagy, ostromszereinek szükséglete pedig tetemes és másfelől az ellenség számos felmentő haddal rendelkezik, csak a Német-Alföldön fennállott viszonyok között képzelhető, ahol az egymás mellett fekvő várak egész rendszere és az ezek között telepített vonalak a hadszínhely többi részét biztosítják s a

szállító vonalakat tetemesen rövidítik. De XIV. Lajos idejében a hadszínhely fogalma nem függött össze a hadsereg felállításával. A hadseregek ugyanis a harminc éves háborúban szórványosan egy vagy más oly vár elé indultak, amelynek közelében nem tartózkodott az ellenség tábori csapata s a várat addig ostromolták, míg a magukkal vitt ostromló eszközök azt megengedték s míg az ellenséges hadsereg nem közeledett a vár fölmentésére. Ezen időszakban a körülzároló vonalak a dolog természetéből kifolyólag polgárjoggal bírhattak.

A jövőben azonban csak vajmi ritkán lesznek igénybe vehetők, nevezetesen akkor, ha az ellenség tábori hadserege nagyon gyöngye, ha a hadszínhely fogalma az ostromlás fogalmával szemben úgyszólván eltűnt. Ezekben az esetekben az erők az ostromlásnál természetesen együtt tarthatók s nagy kilátás van arra, hogy az ostrom sikerre vezet.

A Cambrai és Valenciennes körül emelt körülzároló vonalak XIV. Lajos idejében kevesebbet használtak, mint azok, melyeket Turenne Condé ellen emelt; de nem szabad elfelednünk, hogy az ily vonalak már számtalan esetben, sőt még akkor is tiszteletet gerjesztettek, amidőn a vár felmentésére a legsürgősebb felhívás történt és a védők hadvezére oly vállalkozó ember volt, mint 1708-ban Villars, aki a lillei vonalakban levő szövetségeseket nem merte megtámadni. Nagy Frigyes 1758-ban Olmütznel és 1760-ban Drezdánál hasonlóképen a körülzároló rendszerrel élt, amennyiben az ostromlásra és ennek biztosítására egy és ugyanazt a hadsereget használta. Erre Olmütznel az osztrák hadsereg teljes távolléte hívta fel, de megbánta tettét, amidőn Domstädtelnél elveszté szállítmányait; az 1760-ik évben Drezdánál emelt körülzároló vonalát pedig Drezda sürgős bevételének szükségessége és az indokolja, hogy a birodalmi sereget lekicsinyelte.

Végül pedig nagy hátránya a körülzároló vonalaknak az is, hogy az ostromlóvegek szerencsétlenség esetén nehezen menthetők meg. Ha a döntés az ostrom alá fogott vártól egy vagy több napi járásra történik, akkor az ostromlással fölhagyhatunk, még mielőtt az ellenség megérkezik és ez esetben a nagy szállítmánnyal egynapi menetnyi előnyt nyerhetünk.

A figyelő hadsereg felállítása tekintetében főleg arra a kérdésre kell megfelelnünk, hogy az az ostromlott vártól mily távolságra történjék. Ezt a kérdést a legtöbb esetben a terep vagy azoknak a hadseregeknek és hadtesteknek állása dönti el, amelyekkel az ostromló sereg összeköttetésben akar maradni. Máskülönben könnyen belátható, hogy nagyobb távolság az ostromlót jobban biztosítja, de visznot kisebb távolságban vett felállítással a hadsereg kölcsönös támogatása könnyebben valósítható meg.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET.

Szállítmányok megtámadása.

Valamely szállítmány megtámadása és védelme a harcászat körébe tartozik ugyan, de mert hadászati vonatkozásai is vannak, fejtegetését el nem kerülhetjük. Tehettük volna ezt már a védelem tárgyalásánál is, és csak azért halasztottuk el, mert e tárgy körül a támadás játszik főszerepet és az a kevés, amit róla elmondandók vagyunk, a támadást és a védelmet egyaránt illeti.

Egy 300 vagy 400 kocsiból álló szállítmány négy kilométernyi vonalat, egy nagyobb 15—20, sőt több kilométernyi vonalat foglal el. Már most kérdezzük, miként lehet ily nagy kiterjedést oly kevés csapattal fedezni, mint amilyen a rendes kíséret? Sőt ha tekintetbe vesszük a szállítmány nehézségét, a legcsekélyebb okokból származó zavarokat, végtére azt, hogy tulajdonképen a szállítmány minden részét kellene fedezni, amennyiben az egésznél zürzavaros állapot áll be, ha csak egy részt támadnak is meg, akkor joggal kérdezhetjük, hogy az ily szállítmány biztosítása és védelme lehetséges-e, vagy más szavakkal: miért nem keríti az ellenség hatalmába mindazokat a szállítmányokat, melyeket megtámad s miért nem támadja meg mindazokat, amelyeket egyáltalán fedezni szükséges, vagyis amelyek az ellenség támadásának vannak kitéve. Világos dolog, hogy semminemű harcászati óvrendszabály: tehát sem a Tempelhoffé, t. i. az, mely örökös felvonulással és elmeneteléssel rövidíti az oszlopot, sem a Scharnhorsté, t. i. az, mely a vonalat több oszlopba tagozza, nem segít az alapbajon.

A fölvetett kérdések nyitja az, hogy a legtöbb szállítmányt már az általános hadászati viszonyok biztosítják. A szállítmányok ugyanis többé-kevésbé a magunk hadseregének háta mögött vagy legalább is az ellenségtől tetemes távolságra mozognak. Ennek következtében megtámadásukra csak gyöngye erőket lehet kiküldeni, amelyek ezenfelül, hogy magukat biztosítsák, még erős tartalékokat is kénytelenek kikülöníteni, úgy hogy a tényleg támadók a minimumra szállnak le. Ha már most ehhez hozzávesszük, hogy a támadó járóműveket legtöbbször nem képes elszállítani és rendesen csak azzal elégszik meg, hogy a lovakat magával vigye, a löporos kocsikat légbe röpítse stb., vagyis hogy a szállítmányt feltartóztassa és dezorganizálja, ami semmiesetre sem egyértelmű a teljes elvesztéssel, akkor még inkább be fogjuk látni, hogy a szállítmány biztonsága inkább az általános körülményekben, mint a fedezet ellentállásában rejlik. S ha most azt is számításba vesszük, hogy a fedezet, ha nem is képes a szállítmányt közvetlenül megvédeni, de érelyes előnyomulással az ellenséges támadást rendszerint megbolygathatja; teljesen világos lesz, hogy a szállítmány meg-

támadása, ahelyett, hogy könnyű és csálhatatlan lenne, meg lehetős nehéz és következményeiben bizonytalan vállalat.

De még egy főpont hátra van : t. i. az a veszély, hogy az ellenséges hadsereg vagy annak egy hadteste bosszút áll és a támadót vállalatáért egy győzelmes ütközetrel bünteti meg. Ez az aggály az, mely anélkül, hogy magunknak bevallanók, bennünket az efféle vállalatoktól visszariaszt s ennek tulajdonítjuk, hogy egy aránylag kis fedezet tisztos távolban tartja az ellenfélt. Állításunk igazságáról meggyőződhetünk, ha Nagy Frigyesnek 1758-ban az olmützi ostrom után Csehországon át végrehajtott híres visszavonulására gondolunk, ahol hadseregének felét osztagokra osztatta fel avégből, hogy a 4000 járműből álló vonatát fedezzék. Mi akadályozta meg Daunt abban, hogy ezt a képtelenséget megtámadja, ha nem az a félelem, hogy Frigyes seregének másik felével reátör s oly csatába keveri, melyet ő nem keresett. Mi akadályozta Laudont abban, hogy merészebben és hamarább támadja meg a zischbowitzi szállítmányt? Az a félelem, hogy körmére koppintanak. Fő-seregétől 75 kilométernyi távolságban s attól a porosz hadsereg által elválasztva, a megveretés veszélyétől fél, abban az esetben, ha a király erejének nagyobb részével ellene fordul. Csak, ha a hadászati helyzet a hadsereget oly természetellenes helyzetbe sodorja, hogy a szállítmányait az oldalból vagy előlről kénytelen magához vonni, csak ebben az esetben — mondjuk — lesznek e szállítmányok nagy veszélyeknek kitéve és előnyös tárgyai a támadásnak akkor, ha a támadást az ellenség helyzete megengedi. Az 1758-iki hadjárat, a domstädteli szállítmány elvesztésében az ily vállalat tökéletes sikerét mutatja. A Weisse-féle vezető ut a porosz felállítás baloldalában feküdt és a király seregét az ostrom, valamint a Daun ellen felállított hadtest annyira semlegesítette, hogy a portyázóknak mitől sem kellett tartaniok s támadásukat kényelmesen hajthatták végre.

Jenő 1712-ben Landrdsi ostrománál ostromszükségeit Bouchainból Denainen át, tehát egy a hadászati felállítás arcvonala előtt levő helyből szerezte be. Ismeretes dolog, hogy mily eszközökkel élt arra nézve, hogy a szállítmányt biztosítsa s hogy e biztosítás nehéz körülményekbe sodorta őt és a vállalatnak kedvezőtlen fordulatot adott.

Ezekből azt következtethetjük, hogy szállítmányok megtámadása — bár harcászati szemüvegen nézve könnyűnek látszik — hadászatilag véve nem sokat ígér és sikert csak a feladott összekötő vonalak rendkívüli eseteiben fog fölmutatni.

A laktáborokban lévő ellenséges hadsereg megtámadása.

Ezt a védelemnél nem tárgyaltuk, mivel a laktáborvonal védőeszköznek nem tekinthető, hanem ellenkezőleg, a hadsereg oly állapotát jelzi, melyben csak csekély harcképesség lakozik. Erről a harcképességről pedig az ötödik könyv tizenharmadik fejezetében értekeztünk.

Most azonban szükségképen kell a laktáborban elhelyezkedett ellenséges hadseregről, mint külön tárgyról, megemlékeznünk, amennyiben megtámadása részben sajátlagos természetű, részben pedig, mint hadászati eszköz, kiváló fontosságú. Ehelyütt tehát nem oly megrohanásról van szó, melynek tárgya egyes elkülönített laktábor vagy pedig egy kisebb — néhány falut elfoglalt — hadtest, mert az erre való rendelkezés harcászati természetű, hanem egy tekintélyes, kisebb-nagyobb mértékben kiterjedt laktábort elfoglaló haderő oly megtámadásáról beszélünk, amely nem az egyes laktáborok elleni rajtaütést, de az összpontosítás megakadályozását tűzi ki célul.

A laktáborozó hadsereg megtámadása tehát egyértelmű a még nem összpontosított hadsereg rajtaütésével. A sikeres rajtaütés föltételei tehát, hogy az ellenséges hadsereg az összehasonlításra kijelölt területet ne érhesse el, illetőleg kényszerítve legyen egy mást és hátulfekvőt választani, mivel pedig az összpontosítási hely hátrátolása a szükség idejében ritkán történhetik egynapi járáson belül, de rendszerint többnapos járást igényel, az ellenség nagy területet ad fel és ez a támadó első nyereségének tekintendő.

Ez az általános viszonyokra vonatkozó rajtaütés kezdetben egyúttal néhány laktáborkörlet ellen intézett rajtaütés is egyúttal, míg az összes vagy legtöbb laktábor megtámadása már a priori ki van zárva, amennyiben a támadó hadsereg oly kiterjeszkedését és megoszlását föltételezi, amely semmi esetre sem tanácsos. Ezekből következik, hogy csak azok az előlfekvő laktáborok rohanhatók meg, amelyek az előnyomuló oszlopok irányában fekszenek. Ámbár az előllevő laktáborok rajtaütése csak ritkán sikerül teljesen, amennyiben egy tekintélyes haderő közlgése nem maradhat észrevétlen, mégis a támadásnak ezeket az elemeit nem lehet kicsinyelni s mi az ebből származó sikereket a rajtaütés második előnyéhez soroljuk. Harmadik előnynek azokat a részleges ütközeteket tekintjük, melyek vívására az ellenség rákényszerül s amelyekben nagy veszteségek érhetik. Valamely tekintélyes csapat ugyanis sohasem gyülekezik zászlóaljanként a főösszpontosítási helyen, hanem először is dandárokban, hadosztályokban vagy hadtestekben egyesül; minthogy pedig ezek a tömegek nem képesek arra, hogy a leg-

nagyobb gyorsasággal menjenek a találkozási helyre, kényszerítve vannak az ellenséges oszloppal való találkozás esetén az ütközetet elfogadni. Igaz, hogy az ütközetből győztesekként kerülhetnek ki, ha a támadó oszlop nem volt elég erős, de még győzedelmeskedve is időt veszítenek, arról pedig — mint magától értetődik — egyáltalában nem lehet szó, hogy ilyen körülmények között és egy hátul fekvő pont megnyerésének gondolata mellett a győzelmet kihasználhassák. Sokkal valószínűbb, hogy az ellentállásra kellőképpen be nem rendezkedett hadtesteket megverik az ütközetben. Könnyen elképzelhető tehát, hogy a támadó jól tervezett és végrehajtott rajtaütése a részleges ütközetekben jelentékeny diadaljeleket eredményez, amelyek azután az általános siker lényegének mutatkoznak.

Végére negyedik előnynek és az egész zárókövének az ellenséges hadsereg pillanatnyi dezorganizációját és megfélemlítését kell tekintenünk, amely ritkán engedi, hogy a végére is összpontosított haderő legott alkalmaztassék, sőt inkább arra kényszeríti a hadvezért, hogy még nagyobb terület adjon fel és általában a szándékolt hadműveleteket megváltoztassa.

Ezekben nyilvánulnak tehát a sajátlagos eredményei az ellenséges laktáborok ellen intézett sikeres rajtaütésnek, vagyis az olyannak, amelynél az ellenség nem volt képes hadseregét veszteség nélkül ott gyülekeztetni, ahol azt tervezte. Igaz, hogy a rajtaütés sikerének a dolog természete szerint sok fokozata van, úgy hogy az eredmény egy esetben nagyon jelentékeny, másik esetben pedig említésreméltó sem lesz. De a vállalat eredménye még legjobb esetben sem hasonlítható össze a nyert főcsata eredményével, részint azért, mert az előbbinél a diadaljelek nem lehetnek oly számosak, részint azért, mert ott az erkölcsi benyomásnak olyan feszítő ereje nem lehet, mint a csatában.

Az összeredményt kell mindig szemünk előtt tartanunk, hogy az efféle vállalatnál ne várjunk többet, mint amennyit az nekünk nyújthat. Ezt azért mondjuk, mert sokan vannak, akik az efajta rajtaütést az offenzív hatás netovábbjának tekintik, bár a haditörténelem tanúsága szerint semmikép sem áll így a dolog.

A legfényesebb rajtaütések egyike az volt, melyet a lotharingiai herceg 1643-ban Düttlingennél a Rantzau tábornok vezénylete alatt álló francia laktáborok ellen intézett. A francia hadtest 16.000 embert számlált és hadvezérével együtt 7000 embert veszítve, teljes feloszlásnak indult. A siker a franciák ama gondatlanságának tulajdonítható, hogy előőrseket nem állítottak fel.

Az a rajtaütés, mely Turenne-t 1644-ben Mergentheimnál, vagy amiként a franciák mondják, Mariendalnál érte, szintén a teljes vereségnek tekinthető, amennyiben Turenne 8000 ember közül 3000 embert veszített el. De mert ez a veszteség főleg annak tulajdonítható, hogy a hadvezér az össz-

pontosított csapatokkal időelőtti ellentállásra csábította magát, a hatást nem a tulajdonképeni rajtaütésnek, mint inkább Turenne szükségtelen elhamarkodásának lehet tulajdonítani, mert Turennet mi sem akadályozta abban, hogy az ütközetet kikerülje és a távoli laktáborokban volt csapatokat máshol összpontosítsa.

Egy harmadik híressé vált rajtaütés az, melyet Turenne, a nagy választófejedelem, Bournonville császári tábornok és a lotharingiai herceg alatt Elzászban állott szövetségesek ellen 1674-ben hajtott végre. Noha a diadaljelek csekélyek voltak, mert hiszen 50.000 főnyi hadseregnél 2—3000 ember elvesztése nem jelent sokat, a szövetségesek a további ellentállásról lemondtak a Rajna mögé húzódtak vissza. Elhadászati sikernél Turenne nem is kellett több. Mi azonban a siker okát nem annyira a rajtaütésben, mint abban találjuk, hogy Turenne inkább az ellenség terveit, semmint csapatait lepte meg; a többit a szövetséges hadvezérnek egyenletlensége és a közeli Rajna idézte elő.

Neipperg 1741-ben Nagy Frigyes lepi meg laktáboraiban; az egész eredmény abból állott, hogy a király kényszerítve volt nem teljesen összpontosított hadseregével és megfordított arccal a moltwitzi csatát elfogadni.

1745-ben pedig Nagy Frigyes lepi meg a lotharingiai herceget a Lausitzban elfoglalt laktáborokban; a Hennersdorf körül lévő jelentékeny laktábor ellen intézett rajtaütés következtében az osztrákok 2000 embert veszítenek el s a lotharingiai herceg Felső-Lausitzon át Csehországba kénytelen visszavonulni, ami azonban korántsem akadályozza őt abban, hogy az Elba balpartján ne nyomuljon újra Szászországba, és mondhatjuk, hogy a kesselsdorfi csata nélkül Nagy Frigyes jelentékeny sikert nem aratott volna.

Nándor (Ferdinánd) herceg 1758-ban a francia laktáborokra tör; a legközelebbi eredmény az, hogy a franciák néhány ezer embert veszítve az Aller mögé vonulnak. Az erkölcsi benyomás azonban valószínűleg tovább terjedt és befolyást gyakorolt arra, hogy a franciák Vesztfáliából kitakarodtak.

Ezekből a különböző példákból az ily támadás hatályosságára nézve következtetést vonva, állíthatjuk, hogy csak a két első ér fel a nyert csata értékével. Ezekben az esetekben azonban csak kis hadtestek szerepeltek és az előörsök hiánya az akkori hadviselésben a rajtaütés nagyon megkönnyítő körülmény volt. Az utolsó négy eset, bár ezek is a sikerült vállalatok közé sorolhatók, eredmény tekintetében a nyert csatával nem hasonlíthatók össze. Az általános eredmény csak gyöngé akaratú s gyöngé jellemű ellenséggel szemben mutatkozhatott volna.

A porosz hadsereg 1806-ban azt tervezte, hogy a francziákat Frankban hasonló módon rohanja meg. A vállalat sikerének az uralkodó viszonyok folytán kilátásai voltak. Ugyanis: Napoleon nem volt jelen, a francia hadtestek laktáborozása túlságosan kiterjedt volt; e körülmények között a porosz hadsereg számíthatott arra, hogy nagy elszántsággal s gyors-

sággal a franciákat több-kevesebb veszteséggel a Rajnán át-kergetheti. De ennél többet nem is lehetett elérni, mert az a számítás, hogy a poroszok p. o. előnyüket a Rajnán túl követ-
hetik, vagy pedig oly erkölcsi túlsúlyt nyernek, hogy a fran-
ciák e hadjáratban többé a jobb Rajnaparton megjelenni nem
mernek, minden alapot nélkülözött volna.

Az oroszok 1812 augusztus elején a Wytebsk környékén
elterülő francia laktáborokat Smolensk felől akarták megtá-
madni. A végrehajtás kezdetén azonban elveszítették bátorsá-
gukat, ami nagy szerencse volt reájuk nézve, mert a francia
hadvezér nemcsak hogy hadserege arcvonalának közepével
kétszeresen túlszárnyalta az oroszoknak ottani haderejét, de nálá-
nál elszántabb hadvezért a történelem még nem mutatott fel.
Egyébként is e kísérlet halva születtnak volt tekinthető, mert
néhány kilométer terület vesztesége nem dönthetett el semmit
s a közelben nem volt oly terepszakasz, amely az esetlegesen
kivívott sikert némileg biztosíthatta volna, végre mert az
1812-iki háború nem volt oly hadjárat, mely lanyhán játszódik
le, hanem olyan támadónak komoly terve, aki ellenét teljesen
megsemmisíteni törekszik. Ilyen viszonyok között a francia
laktáborok megrohanásából származható esetleges csekély elő-
nyök nem állottak volna arányban a föladattal és semmiképen
sem jogosíthattak arra a reményre, hogy az erőiben és viszo-
nyokban fönnállott nagy egyenlőtlenséget csak némiképen is
elsimíthassák. Mi pedig e kísérletből azt a tanuságot meríthet-
jük, hogy a rajtaütés eszköz hatásáról uralkodó homályos
fogalom annak egészen hamis alkalmazására vezet.

Az eddig elmondottak e tárgyat mint *hadászati eszközt*
világítják meg. De e tárgy természetében rejlik, hogy végre-
hajtása sem tartozik pusztán a harcászat körébe, amennyiben
az ily támadás rendszerint nagy szélességben történik és a
hadsereg még egyesülése előtt fog megverekedni, úgy hogy az
egész, egyes ütközetek agglomerátumává válik.

E végből az ily támadás természetes berendezéséről még
néhány szót kell mondanunk.

1. Az első föltétel az, hogy : az ellenséges laktáborkörlet
arcvonala egy bizonyos szélességben támadtassék meg ; mert
csak így lehet több laktábort tényleg megrohanni, másokat
elvágni és egyáltalában az ellenséges hadsereget dezorganizálni.
A rajtaütő oszlopok száma és egymástól való távolsága a
viszonyoktól függ.

2. A különböző oszlopok iránya összpontosítólag oda-
vezessen, ahol az egyesülést szándékolják ; az egyesülés szándé-
kának azért kell meglennie, mert az ellenség többé-kevésbé
egyesülni törekszik. Az egyesülés pontja lehetőleg az ellenséges
összekötő ponton, vagy pedig az ellenséges hadsereg vissza-
vonuló vonalán feküdjék és pedig leginkább ott, ahol a vonalat
valamely terepszakasz szeli át.

3. Az egyes oszlopok köteleességévé tétessék, hogy az
ellenséges erőket ott, ahol velük találkoznak, nagy elszántság-

gal, merészséggel és bátorsággal rohanják meg, mert hiszen az általános viszonyok mellettük foglalnak állást s ilyenkor a merészség csak helyén van. Ebből kifolyólag az egyes oszlopok parancsnokainak nagy szabadságot kell engedni s cselekvésük tekintetében teljhatalommal kell ellátni.

4. A szemközt jutó ellenséges hadtestek harcászati megtámadására irányuló tervek mindenkor a megkerülést tartásák szem előtt, amennyiben a szétválasztástól és elvágástól várjuk a főeredményt.

5. Az egyes oszlopok az összes fegyvernemekből álljanak. és főképen erős lovassággal legyenek ellátva.

6. Ámbátor a rajtaütés természetében rejlik, hogy a támadó elővédjét ne tolja messze előre, ez mégis csak a közeledésre (menetre) vonatkozik. Ha már egyszer az ütközet az ellenséges laktáborvonal mentén megkezdődött, vagyis ha az, amit a tulajdonképeni rajtatütéstől vártunk, beállott, akkor az oszlopok az összes fegyvernemből szervezett elővédeiket csak tolják messzire előre, mert gyors mozdulataikkal főleg ezek képesek az ellenségnél beállott zavart tetézni. Csak ezek révén leszünk képesek itt-ott egy vonatot, tűzérési telepet stb. elfogni; csak ezek révén tudunk majd megkerüléseket és elvágásokat végrehajtani.

7. Bekövetkezhető szerencsétlenségek esetére a visszavonulásról gondoskodjunk s a hadsereg összpontosítási helyét állapítsuk meg.

HUSZADIK FEJEZET.

Diverzló.

Az ellenséges országnak oly megrohanását, mely az erőket a főpontról elvonja, »diverziónak« nevezzük.

Ez a vállalat tehát csak akkor sajátlagos, ha az erők elvonása, nem pedig a megtámadott tárgy elfoglalása a kitűzött cél; másként a közönséges támadástól nem különböznék.

Természetes azonban, hogy a diverziónak mindenkor egy támadási tárgyra kell irányulnia, részben azért, mert csakis e tárgy értéke az, mely az ellenséget arra készíti, hogy védelmére csapatokat rendeljen ki, részben pedig azért, hogy abban az esetben, ha a vállalat diverzióként nem hat, kárpótlást nyújtson a reá fordított erőkért.

Támadási tárgyakul szolgálhatnak: várak, tekintélyes rak-tárak, gazdag és nagy városok, különösen pedig fővárosok, mindennemű kontribúciók, végtére az elégedetlen alattvalók segítségének szervezése.

Könnyen beláthatjuk, hogy a diverziók nem egy esetben lehetnek hasznosak; de viszont nem tagadhatjuk azt sem, hogy sokszor csak magunknak ártunk velük.

A diverziók főfeltétele az, hogy több erőt vonjanak el a

főhadszínhelyről, mint amennyit mi rájuk fordítunk, mert ha csak velünk egyforma erőt vonnának el, a vállalatuk alárendelt jelentőségű támadásokká válnának.

A most mondottakból azonban még nem következik, hogy diverzió névvel illethetnénk azt a melléktámadást, melyet abban a reményben kezdeményezünk, hogy csekély erőfeszítés mellett nagy eredményt érjünk el, például, hogy egy fontos várat könnyűszerrel foglaljunk el. Igaz, hogy diverziónak szokták nevezni azt a megrohanást is, melyet valamely háboruszkodó állam ellen egy harmadik intéz. Mivel azonban az ily megrohanás csakis az irány tekintetében különbözik a közönséges támadástól és az elméletben pedig külön elnevezésekkel csak sajátlagost illethetünk, nincsen ok, hogy külön nevet adjunk neki.

Gyöngé erők nagyobbakat csak akkor fognak vonzani, ha különös körülmények játszanak közbe. Eszerint még nem nevezhetjük diverziónak azt, ha valamely csapatot egy pontra rendelünk ki.

A diverzió természetét a következőkben világítjuk meg.

Ha a támadó a főhadszínhelyen kívül eső ellenséges tartományok egyikébe mondjuk 1000 embert küld ki avégből, hogy hadisarcot szedjenek, stb., már eleve biztos afelől, hogy az ellenség ezt 1000 emberrel nem akadályozhatja meg, de kénytelen a tartománynak portyázások elleni biztosítása céljából jóval nagyobb erőt kirendelni. Azonban ez a tudat egymagában még nem nyújt elegendő alapot a diverzió végrehajtására; mert még azt is kell önmagunktól kérdeznünk: vajjon a védő, tartományának biztosítása helyett, nem élhet-e hasonló eszközzel és nem dulathatja-e fel hason erővel a mi tartományunkat?

Hogy tehát a szándékolt diverzió sikerrel járjon, illetőleg a diverzió fogalmának megfelelően, az is megállapítandó, vajjon az ellenséges tartomány megrohanása nekünk nagyobb hasznot hoz-e, mint a miénknek megtámadása az ellenségnek.

Ebben az esetben kétségtelen, hogy egy egészen gyöngé diverzió nagyobb ellenséges erőket költ le. Célzatosan mondtuk, hogy egy gyöngé diverzió, mert a dolog természetéből folyik, hogy a tömeg növekedtével ez az előny elenyészik, amennyiben világos, hogy 30.000 ember egy mérsékelt kiterjedésű tartományt nemcsak 50.000, de több ember ellenében is képes megvédelmezni.

Az erősebb diverziónál tehát a cél (nagyobb erők elvonása) problematikussá válik; amiért is olyat csak abban az esetben hajtsunk végre, ha egyéb fontos és döntő körülmények szólnak mellette.

Erős diverziókat megengedő előnyös körülmény az, ha:

a) a támadó a főtámadás gyöngítése nélkül erőttöbblettel rendelkezik;

b) a védő oly nagyon fontos pontjai vannak, melyek egy diverzióval veszélyeztethetők;

c) a védő alattvalói elégedetlenek;

d) egy gazdag, tetemes hadianyagot szolgáltató tartomány nyitva áll.

Ezekből láthatjuk, hogy oly diverzióra ritkán nyílik alkalom, mely a mondott tekinteteknek megfelel.

De még egy főpont hátra van. Minden diverzió oly vidékre ülteti át a háborút, ahová nélküle nem jutott volna ; a következmény az, hogy többé-kevésbé oly ellenséges haderőket fog életre kelteni, melyek máskülönben nyugodtak volnának ; ezek az életre támadt erők korántsem kicsinylendők, különösen akkor nem, ha az ellenségnek kifejlett népfölkelő intézménye van.

A dolog természetében rejlik, de különben is a tapasztalat tanítja, hogy a hirtelen megtámadás esetén a vezérlő elemek rendkívüli eszközökkel lángra gyullasztják a kedélyeket, beszerzik a szükséges védelmi eszközöket, s megteszik a kellő védő intézkedéseket.

Szóval oly ellentállásról gondoskodnak, mely a népháború természetéhez közel áll és egy kis szikra segélyével abba bele is vezet.

Ezt a körülményt a diverzió tervezésénél jól kell szemügyre vennünk, nehogy kárunkat valljuk.

Az 1799-ben Észak-Hollandia ellen, valamint 1809-ben Walcheren ellen intézett vállalatok oly diverziók, melyeket csak azzal lehet igazolni, hogy az angol csapatokat más egyébre alkalmazni nem lehetett. Ezek a diverziók a franciák ellentálló eszközeit óriási módon növelték, amint növelni fogja jövőben is a francia területen megkísérlett minden partraszállás. A francia partok veszélyeztetése bizonyára nagy előnyökkel kecsegtet, mert a partörzésre kirendelt nagy erőt semlegesíti ; de egy tetemes erővel történő partraszállás csak akkor lesz igazolható, ha bizton számíthatunk arra, hogy a tartomány kormány- és hatalomellenes lakói velünk lesznek.

Minél kisebb döntést keres a háború, annál indokoltabb a diverzió ; de annál kisebb is a diverzió nyújtotta haszon. Ezek a vállalatok csak eszközök arra, hogy a tespedő tömeg felrázassék.

Végrehajtás.

1. Ha a diverzió egy valóságos támadást föltételez, akkor annak, a merészségen és gyorsaságon kívül egyéb sajátlagos jellege nincsen.

2. Ha a diverzió célzata az, hogy többnek látszassék, tehát egyúttal tüntetés is legyen, akkor az alkalmazandó eszközök tekintetében egyedül az embereket s körülményeket jól ismerő ravasz ész adhat kellő támpontokat. Hogy ily esetben az erő nagymérvű megoszlása áll elő, a dolog természetében rejlik.

3. Ha a diverziót tetemes erővel hajtják végre és a visszavonulás csak kevés pontokra szorítkozik, követelmény, hogy egy általános tartalék különíttessék ki, amelyre az elől lévő csapatok zárkózni tartoznak.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET.

Invázió.

E tárgyról sokat nem mondhatunk és csakis a szó vagyis a fogalom magyarázatára szorítkozhatunk.

Az újabbi írók e kifejezést nem egyszer használják egy sajátlagos dolog megjelölésére. Különösen a francia írónál fordul gyakran elő a »guerre d'invasion« kifejezés, mellyel az ellenséges országba messzire behatolt támadást a módszeres, vagyis a hatásokon rágódónak kirívó ellentétéként akarják feltüntetni.

De ezt mi, mint helytelen és alap híján lévő kifejezést, nem fogadhatjuk el.

Nem a módszeresség, de a körülmények határozzák meg, hogy a támadás a határon folyjék-e le, avagy mélyen hatoljon az ország belsejébe; vajjon a támadás erődített helyek bevételével foglalkozzék-e, vagy pedig felkeresse és szüntelenül üldözze az ellenséges főerőt.

Bizonyos esetekben módszeresebb és elővigyázóbb eljárás lesz, ha a támadás messzire hatol az ország belsejébe, mint az, mely a határon megáll; az előnyomulás a legtöbb esetben nem egyéb, mint egy teljes erővel végrehajtott támadás szerencsés eredménye és következeképen a támadástól épenséggel nem különbözik.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET.

A győzelem tetőpontja.

A győző nem minden háborúban képes az ellenséget teljesen megsemmisíteni. A győzelemnek sokszor, sőt legtöbbször tetőpontja van. A tapasztalat ezt eléggé bizonyítja; de mivel e tárgy a háború elméletére nézve felette fontos és minden haditervnek támasztópontja, emellett felületén — miként a csillogó színeken — látszólagos ellentétek fényjátéka lebeg, szükséges, hogy belső okaival közelebbről foglalkozzunk.

A győzelem, mely rendszerint a fizikai és erkölcsi erők összegének túlsúlyából ered, e túlsúlyt feltétlenül szaporítja. Ha ez nem lenne így, a győzelmet nem keresnék és drága áron nem vásárolnák meg.

De nemcsak a győzelem maga, de következményei is tetézik a túlsúlyt. Ez utóbbiak azonban nem vezetnek a végső határig, hanem csak bizonyos pontig. Ez a pont igen közel, sőt sokszor oly közel is feketik, hogy a győzelmes csata összes következményei csakis az erkölcsi túlsúly szaporítására szorítkozhatnak. Hogy ez mikép függ össze, a következőkben mutatjuk ki.

A haderő a háború folyamában szüntelenül oly elemekkel találkozik, melyek azt vagy öregbítik, vagy gyengítik.

A végeredmény tehát az erősítő vagy gyengítő elemek súlyától függ. Mivel pedig a magunk erejének gyengülése egyúttal az ellenséges erő javára szolgál, vagyis azt öregbíti, következik, hogy e kettős dagály és apály mind az előnyomulásnál, mind a hátramenetnél is nyilvánul.

Nézzük most az erősítő és gyengítő főokokat az előnyomulásnál ; a hátramenetnél előforduló erősítő és gyengítő okok az előbbiekből önként következnek.

A támadó az előremenetelnél a következő főokoknál fogva *erősül*, mert :

1. az ellenséges haderő vesztesége rendszerint nagyobb ;
2. csakis az ellenség az, amely raktárakat, telepeket, hidakat stb. veszít ;

3. a védő számára attól a pillanattól kezdve, amidőn a támadó az ellenséges területet átlépi, tartományok, vagyis új erők forrásai veszendőbe mennek ;

4. a támadó, az előbbi pontból kifolyólag a források egy részét birtokba veheti, vagyis az ellenség rovására élhet ;

5. a védő részei úgy a belső összefüggést, valamint az egységes mozgadozási képességet nélkülözik ;

6. a védőt a szövetségesek cserbe hagyják ; holott a támadóhoz újak csatlakoznak ;

7. végtére a védő, kinek kezéből a fegyver kihull, báortalanná válik.

Az előnyomuló ellenben *gyengül*, mert :

1. kényszerítve van az ellenséges várakat ostromolni, megfigyelni stb., vagy pedig egyik-másik hadtestével a győzelem előtt talán hasonlóan eljár ellenséget követni :

2. attól a pillanattól kezdve, amidőn az ellenséges területet átlépi, a hadszínhely természete változik, ellenséges lesz ; meg kell szállania, mert csak addig az övé, míg megszállva tartja s még így is oly nehézségeket okoz a támadó gépezetnek, hogy hatásában feltétlenül gyengíti ;

3. az előnyomulással forrásaitól távozik s ennek következtében a pótlást feltartóztatja ;

4. könnyen megtörténhetik és természetes, hogy az általa veszélyeztetett állam segélyére idegen hatalmak lépnek közbe.

5. végre az ellenséget a veszély nagysága roppant erőfeszítésre sarkallja, holott a győző tetttereje idővel lankadni kezd.

A felsorolt előnyök és hátrányok, a legutoljára megnevezettek kivételével, egymás mellett békésen megállhatnak, s ellenkező utakon haladva találkozhatnak anélkül, hogy egymással surlódnának. Az utolsók azonban valódi ellentétek és egymást kizárják.

Nem is beszélve a többiről, már az utolsó ellentétek is mutatják, hogy a győzelem végtelenül változó, aszerint, amint az az ellenséget elkábítja, vagy nagyobb erőfeszítésre szorítja.

Most pedig néhány megjegyzéssel jellemezni kívánjuk az egyes pontokat.

1. Megtörténhetik, hogy az ellenség vesztesége a veresége utáni első pillanatban a legnagyobb, aztán naponként enyhül, míg arra a pontra érkezik, amidőn az egyensúlyt helyreállítja; de az is megtörténhetik, hogy az ellenség vesztesége a vereség után fokozódó arányban növekedik. Ezekre nézve a helyzetek és körülmények különfélesége dönt.

Általában véve állíthatjuk, hogy jó hadseregeknél az első, rosszaknál az utóbbi lesz napirenden; a hadsereg szelleme mellett még a kormány szelleme az, mely e dologban kiváló tényező.

A háborúban nagyon fontos a veszteség lassanként való kiegyenlíthetőségét és a veszteségnek a végfeloszlásig menő fokozatos növekedését szem előtt tartani, nehogy ott kezdjük, ahol fel kellene hagynunk, vagy viszont.

2. Hasonlóképen áll a dolog a holt hadi anyaggal; a veszteség ennél is a viszonyok és a raktárhelyek minősége szerint folyton növekedhetik, vagy megszűnhetnek. E tárgy azonban fontosságra nézve nem vetélkedhetik az előbbivel.

3. A harmadik előny az előnyomulás mértéke szerint növekszik, sőt mondhatjuk, hogy tulajdonképen csakis akkor jön tekintetbe, ha már mélyen talán egy negyedre vagy egy harmadra, benyomultunk az ellenséges ország belsejébe. Egyébként az előny nagysága még az ellenséges tartományoknak a háborúhoz viszonyított belső értékétől is függ.

4. A negyedik előny hasonlóképen az előnyomulás mértéke szerint nagyobbodik.

Úgy a harmadik, mint a negyedik előny tekintetében még megjegyezzük, hogy a küzdelemben álló haderőkre csak lassanként és kerülő utakon gyakorolnak hatást, úgy, hogy kedvükért sohase feszítsük meg a húrt, vagyis ne bocsájtkozzunk veszélyes helyzetekbe.

5. Ép így az ötödik előny csak akkor jöhet tekintetbe, ha mélyen benne vagyunk az ellenséges országban, ahol az elfoglalt terület alkata módot nyújt, hogy néhány tartományt tömegtől elválasszunk, avégből, hogy azok, miként a lekötött a főtestrészek, elhaljanak.

6., 7. A 6. és 7. előny is minden valószínűség szerint öregbül az előnyomulás haladásával. Egyébként módunk lesz róluk később értekezni.

Lássuk most a gyengítő okokat.

1. Az előhaladás mértéke szerint több-több várat kell ostromolni, megrohanni, körülzárni. Ez a gyengítés egy-magában véve oly hatalmasan hat a haderő létszámviszonyaira, hogy minden előnyt könnyen elveszthetünk.

Igaz, hogy az utóbbi időben a megrohanást csekély és a megfigyelést még csekélyebb erővel szokták végrehajtani és elvégre a várnak is van helyőrsége, de mégis mint fontos biztosító eszköz sok erőt von el. Mert míg a védő várórségként felében olyakat alkalmaz, akik ezelőtt még nem harcoltak, addig a támadó kényszerítve van különösen olyan várak előtt, melyek az összekötő vonalak közelében fekszenek, a várórségnek leg-

alább is kétszeresét kitevő harcedzett csapatokat visszahagyni. Sőt állítjuk, hogy a támadó akkor, ha csak egyetlen egy jelen-tékeny vár formaszerű ostromáról vagy kiéheztetéséről van szó, egy kis hadseregnél kevesebbet alig alkalmazhat.

2. A második ok: a hadszínhelynek ellenséges területen történő berendezése, az előnyomulás haladása mértékében gyengíti a haderő létszámát.

Ugyanis az ellenséges területnek csak azt a részét tekint-hetjük hadszínhelyünknek, melyet megszállottunk, vagyis ahol önálló seregtesteket, fontosabb városokat, hadtáphelyeket stb. hagyunk hátra; bármily csekélyek legyenek is a visszahagyott csapatok, mégis lényegesen gyengítik az egészet.

De ez még a legkevesebb.

Minden hadseregnek hadászati oldalai vannak; tudniillik azok a vidékek, melyek a hadsereg összekötő vonalai mentén jobbról-balról húzódnak, ez gyengeséget jelent és csak azért nem érezhető, mert ez a gyöngesége az ellenfélnek is meg-van. A gyengeség azonban rögtön érezhetővé válik, ha a had-színhelyet az ellenséges országba tesszük át, mert ebben az eset-ben az ottan húzódó hosszú és csak kevésbé vagy éppen nem biztosított összekötő vonalra intézett legcsekélyebb vállalat is az ellenségnek sikert ígért, nekünk pedig bajt, veszélyt okoz.

Minél mélyebben nyomulunk az ellenséges országba, annál hosszabbak az oldalak s a veszély is fokozódó arányban növekszik. A hosszú és csak nehezen biztosítható összekötővonalak mintegy felhívják az ellenséget, hogy vállalatokat indítson ellenünk, ami siker esetén ránk nézve vészthozó lehet.

Az előnyomuló hadsereg tehát minden újabb lépéssel új meg új nehézségekre bukkan és ha már eredetileg nem volt nagy túlsúlya, tervezetei lassanként szűkebb meg szűkebb térre szorulnak, lökemereje mindinkább gyengül, míg végre a bizonytalanság és aggály fojtó érzete nehezül reá.

A szünetlenül gyengülő erőnek szünetlenül pótlást nyújtó forrásoktól való távozás következtében beálló gyengeség az előnyomulással szintén nagyobbodik. A hódító hadsereg e tekintetben a lámpavilághoz hasonlít; minél jobban apad a tápláló olaj, annál kisebb lesz a lámpavilág, míg végre teljesen elalszik.

Igaz, hogy az elfoglalt tartomány gazdasága a bajt kisebbítheti, de teljesen még sem enyésztheti el, mert mindig maradnak bizonyos dolgok (például emberek), melyeket csak otthonról lehet pótolni, mert az ellenséges ország szolgálmánya sohasem oly biztos és gyors, mint a sajátunké; mert a hirtelen keletkezett szükségletet gyorsan pótolni nem tudjuk; mert a félreértéseket és mindennemű hibákat idejekorán észrevenni s rajtuk segíteni képesek nem vagyunk.

Ha, ami szokássá vált, nem a fejedelem vezérli hadseregét, még egy újabb hátrány származik az ide-oda kérdezősködésből, amennyiben a hadvezérnek adott legtágabb teljhatalom sem képes a széles működési kört betölteni.

4. A politikai összeköttetések elváltozása. A győzelem

eredményezte változások, legyenek azok előnyösek vagy hátrányosak a győzőre nézve, rendszerint az előnyomulással egyenes arányban állanak. E tekintetben minden a fennálló politikai összeköttetések és érdekektől, szokásoktól és irányzatoktól, fejelmektől és miniszterektől stb. függ. Általánosságban azonban mondhatjuk, hogy a legyőzött nagy állam kis szövetségei legott elpártolnak és a győző minden nyert ütközettel e tekintetben jobban meg jobban erősül; ha pedig a legyőzött állam kicsiny és léte veszélyeztetik, új oltalmazókat nyer, sőt még azok is, akik megrendítésén közreműködtek, visszafordulnak, hogy tönkrementét megakadályozzák.

5. Az ellenségnél felidézett nagyobb ellentállás. Egyszer ijedtség és kábultság fogja el az ellent s a fegyver kihull kezéből, máskor azonban a lelkesedés paroxizmusa szállja meg, mindenki fegyvert ragad és az ellenállás nagyobb lesz, mint volt az első megveretés előtt. A nép és kormány jelleme, az ország természete, az ellenség politikai összeköttetései szolgáltatnak támpontokat a valószínűség kitalálására.

Már e két utolsó pont is végtelenül különbözővé teszi azokat a terveket, melyeket a háborúban az egyik vagy másik esetben kieszelni kell és kieszelni szabad. Míg az egyik aggályaival és az úgynevezett módszeres eljárással szerencsését eljátssza, addig a másik meg gondolatlanul folytan vesztébe rohan.

Meg kell még emlékeznünk arról a lankadságról is, mely a győzött nem egyszer akkor lepi meg, midőn a veszély távol van; holott épen ekkor új erőfeszítés volna helyén, hogy a győzelmet erősebben csatolja magához,

Ha e különböző egymással ellentétben álló elvekre egy általános tekintetet vetünk, nyilvánvalóvá lesz, hogy a győzelem kizsákmányolása, vagyis az előnyomulás a támadó háborúban a legtöbb esetben kevesbíteni fogja a támadónak eredeti vagy a győzelemmel szerzett túlsúlyát.

Itten önkénytelenül az a kérdés merül fel, hogy ez esetben mi készíti a győzött győzelmi pályájának követésére, támadó előnyomulásra? Vajjon ez tényleg a győzelem kihasználása-e és nem volna-e jobb megállani ott, ahol a nyert túlsúlyt repedés még nem érte?

Erre azt kell felelnünk, hogy a haderő túlsúlya nem cél, csak eszköz. A cél abban áll, hogy az ellenséget letiporjuk, vagy legalább országának egy részét hatalmunkba kerítsük avégből, hogy azt a békekötésnél előnyünkre érvényesítsük. Még ha az ellenséget teljesen letiporni akarnánk is, túrnunk kell, hogy minden előre tett lépésünk gyengít majd bennünket, mert ebből még nem következik, hogy túlsúlyunk az ellenség tönkretétele előtt megsemmisül; az ellenség hamarabb dőlhet ki és ha ezt túlsúlyunk utolsó maradványával elérhetjük, megbocsáthatatlan lenne azt elmulasztani.

Túlsúlyunkat, mely eszköz és nem cél, mindenkor kockára kell tennünk. Csakhogy ismernünk kell a pontot, ameddig terjed, nehogy túllépjük és előnyök helyett szegényt arassunk.

Azt hisszük, hogy nem szükséges tapasztalati eseteket felsorolni arra nézve, hogy a hadászati támadás hadászati túlsúlyának kimerülésével így áll a dolog; a jelenségek sokasága indított bennünket arra, hogy a belső okok után kutassunk.

Csak Napoleon megjelenése óta ismerünk művelt népek között lefolyt oly hadjáratokat, melyekben a túlsúly szakadatlanul az ellenség bukásáig vezetett; előtte minden hadjárat azzal végződött, hogy a győzelmes fél olyan pontot igyekezett megnyerni, ahol magát pusztá egyensúlyban fenntarthatta. A győzelemnek ez a tetőpontja jövőben is előfordul majd mindazokban a háborúkban, amelyek nem az ellenség teljes leverését tűzik ki célul. Már pedig a legtöbb háború ilyen természetű lesz.

Az egyes hadjáratok terveknek természetes célja az a fordulópont, ahol a támadásnak védelembe kell átmennie. Ennek célnak túllépése nemcsak hogy *haszon nélküli erőfeszítés, de káros is*, mert tapasztalat szerint aránytalanul erős visszhatásokat idéz elő.

Ez az utóbbi jelenség oly általános és természetes, hogy közelebbi okait felsorolni felesleges. A meghódított tartomány berendezésének hiánya, az az erős ellentét, mely elfogja szívünket akkor, midőn a várt siker helyett jelentékeny veszteség ér bennünket, a főokok.

Nagyon is ellentétes erkölcsi elemek jelesen: egyrészt a visszazálló bátorság, mely sokszor *elbizakodottsággá* fajul, másrészt a levertség, küzdenek egymással. Mi sem természetesebb, mint az, hogy a veszteségek a visszavonuláznál óriásiak és az eddig győzedelmeskedő hálát rebeg az égnek, ha csak arról is nem többről van szó, *minthogy* a meghódított tartományokat visszaszolgáltassa.

Ez alkalommal egy látszólagos ellentétet kell tisztába hoznunk.

Ugyanis azt kellene hinnünk, hogy a támadó előnyomulása közben túlsúllyal rendelkezik és mert a győzelmi pálya végén szükségszerűleg elfogadandó védelem amúgy is a hadviselés erősebb alakzata, ez a túlsúly elhárít minden veszélyt.

És mégis a tapasztalat azt mutatja, hogy a fordulat legnagyobb veszélye abban a pillanatban áll elő, amidőn a támadással felhagyunk és védelembe megyünk át.

Nézzük, hogy ennek oka miben rejlik.

A védelem főlányeként jeleztük; hogy:

1. a vidéket jobban kihasználhatja;
2. egy berendezett hadszínhely birtokában van;
3. a nép segélyére áll;
4. a bevárásból hasznot merít.

Világos dolog, hogy ezek az elvek nem lesznek minden alkalommal egyformán jelen s nem is fognak mindenkor egyenlő hatást felmutatni; ha ez áll, akkor áll az is, hogy az egyik védelem nem mindig hasonlít a másikhoz, következtetéseken nem minden védelemnek van főlánye a támadás felett.

Áll pedig ez főleg arra a védelemre nézve, mely a kimerült támadás után rendesen egy offenzív háromszögnek nagyon is előretolt élén fekvő hadszínhelyen folyik. Az ilyen védelem csak a vidéket használhatja ki, a hadszínhelyet nem rendezheti be, a nép segélyére nem számíthat s végre a bevárás előnyeit ritkán, vagy ha igen, csak gyengült mértékben élvezi.

Ez utóbbi magyarázataként néhány szót!

Ha támadó mozdulatokkal zavarjuk azt a képzelt egyensúlyt, mely annyi hadjáratot tett már eredménytelenné (amennyiben annak, akin a cselekvés sora volt, kellő elszántsága nem volt), ha az ellenséges érdekeket megsértjük, az ellenséges akaratot pedig cselekvésre szorítjuk, nem valószínű, hogy az ellenség tétlen tétovázásban töltse el idejét. A meghódított országban berendezett védelemnek pedig kihívóbb jellege volt, mint annak, mely a saját területen folyik, mert az előbbin a védelem általános természetét gyengítő támadó elv vonul végig.

Daun II. Frigyesnek nyugalma Szászországban és Sziléziában nem zavarta, de azt Csehországban élvezni nem engedte volna.

Világos tehát, hogy az offenzív vállalatokba bonyolított védelem főelveiben gyengül és nincs meg az eredetileg őt megillető túlsúly.

Amiként nincsen védőhadjárat, mely tisztán védő elemekből állana, úgy nincsen tisztán támadó elemekből álló támadóhadjárat sem, mert a hadjárat közben bekövetkező rövid időszakokon kívül, amidőn mindkét fél védő helyzetben lesz, minden támadás, mely a békekötésig nem vezet, szükségképpen védelembe megy át.

Ily módon válik a védelem a támadás gyengítő elemévé. Ez nem álokoskodás, de a dolog természetében rejlő igazság.

Ezzel megmagyaráztuk, hogy az offenzív és defenzív hadi alakzat erejében rejlő különbség miként lesz kisebb és kisebb. Most még csak azt kell megmagyaráznunk, hogy e különbség miként enyészik el s egy kis időre miként válik ellenkező nagysággá.

Engedtessék meg nekünk, hogy magyarázatunkhoz a természetből egy fogalmat kölcsönözzünk ki. E fogalom az az idő lesz, melyet az anyagvilágban minden erő szükségel arra, hogy hatályossá válhassék.

Az erő, mely lassanként alkalmazva elegendő arra, hogy valamely megmozgatott testet megállítson, nem fog hatni, ha a szükséges idő hiányzik.

Az anyagvilág e törvénye találó képet nyújt lelkiületünk némely jelenségére nézve.

Egy önmagában véve nyomatékos ok nem lesz képes a bizonyos irányt követő gondolatokat megállítani, vagy más irányba terelni. Ehhez idő, nyugalom és az eszméletre gyakorolt mély benyomás szükséges.

Igy van ez a háborúban is.

Lelkünkre, ha egyszer bizonyos irányt vett a cél felé, vagy pedig visszafordult a mentő kikötőbe, a megállást, vagy vállalkozást parancsoló okok rögtönösen nem fognak hatást gyakorolni s így könnyen megtörténhetik, hogy a tova mozgó cselekményben az egyensúly határát, a tetőpontot észrevétlenül túllépjük ; sőt az is megtörténhetik, hogy a támadó a támadás lényegében rejlő erkölcsi erők támogatása mellett kimerültsége mellett is könnyebben végzi az előnyomulás munkáját, mint elviselné a megállást, épúgy, miként a ló, mely terhet húz a hegynék fölfelé.

Azt hisszük, hogy belső ellentmondás nélkül mutattuk ki, hogy a támadó miként lépheti át azt a pontot, melyen megadva és védelemmel élve, az egyensúlyt megszerezheti magának.

Fontos dolog marad tehát, hogy a hadjárat tervezésénél úgy a támadó, mint védő e pont felől tisztába jöjjön ; a támadó azért, nehogy erején felül álló munkába bocsátkozzék, a védő azért, hogy a támadó ballépését felismerje és kizsákmányolja.

Ha egy pillantást vetünk azokra a tárgyakra, melyeket a hadvezérnek a »tetőpont« megállapításánál szem előtt kell tartania és visszaemlékezünk arra, hogy a hadvezér a legfontosabb tárgyak irányát és értékét csak más sok közeli és távoli körülmény áttekintése után fogja *kitalálni* ; kitalálni azt, hogy az ellenséges hadsereg az első lökés után tömörülni fog-e, avagy a bolognai palack módjára porrá zúzódik ; kitalálni azt, hogy az egyes források kiapadása, az ellenséges összeköttetések megszakítása a gyöngülés és bénulás mely fokát idézik elő ; kitalálni azt, vajjon az ellenség a kapott sebek égető fájdalma alatt ájultan fog-e összerogyni, avagy megsebzett bika módjára romboló dühre fakad ; kitalálni végtére azt, hogy a többi hatalmak megijednek vagy felháborodnak-e ; közülök melyek bontanak vagy kötnek politikai szövetségeket ; ha — mint mondtuk — szem előtt tartva e dolgokat, magunknak bevalljuk, hogy a hadvezérnek ezeket és még sok mást ítélete finom tapintatával kell eltalálnia, az emberi szellemnek e téren kijutó munkáját nem fogjuk kicsinyleni. Nem fogjuk kicsinyleni, mert az ítéletet nemcsak a tárgyak óriási bonyolultsága és sokadalma, de a mindenhol leselkedő veszély és felelősség is ezerszer meg ezerszer akasztja meg és ejti tévedésbe.

Ezért van az, hogy a legtöbb hadvezér inkább a cél mögött marad vissza, mintsem hogy túlságosan közeledjék hozzá és ezért van az, hogy a gyönyörű bátorság és az erős vállalkozó szellem, túllőve a célon, elhibázza azt.

Csak az, aki csekély eszközökkel nagyot művel, csak az éri el a célt.

NYOLCADIK KÖNYV (VÁZLAT).

A h a d i t e r v.

ELSŐ FEJEZET.

Bevezetés.

»A háború lényegéről és céljáról« szóló fejezetben a háború összfogalmát úgyszólván vázlatilag adtuk elő és tárgyaltuk azokat a viszonyokat is, amelyekben a háború a körülte fekvő dolgokhoz áll. Tettük ezt azért, hogy egy helyes alapfogalomhoz jussunk. Folytatólagosan pedig egy pillanatra föltártuk a sok nehézséget, melyekkel az értelemnek a háborúban meg kell küzdenie és annál a végeredménynél állottunk meg, hogy az ellenség leverése, következként haderejének megsemmisítése a háború főcélja.

Ez az eredmény arra képesített bennünket, hogy a következő fejezetekben bebizonyítsuk, hogy a háború egyedüli eszköze az ütközetben keresendő. Ilyeténképen — gondoljuk — egy helyes álláspontot nyertünk.

Miután az ütközetten kívül álló (meneteket, táborozást stb. érintő), háborús cselekmények figyelemreméltó körülményeit és alakzatait egyenként megbeszéltük avégből, hogy értéküket részint a dolog természetéből kifolyólag, részint a hadtörténelem nyújtotta tapasztalatok alapján a bizonytalan és kétszínű elképzelésektől megtisztítva, egész tüzetesen megállapítsuk, vagyis bebizonyítsuk, hogy a főcél itt is, mint mindenütt, az ellenség megsemmisítésében áll, visszatérünk a háború egészére, hogy a hadi- és hadjáraterrvről értekezhessünk. Amidőn ezt tesszük, szükségképen az első könyvünkben kifejtett fogalmakból kell kiindulnunk.

Az összkérdésekkel foglalkozó következő fejezetek a tulajdonképeni hadászatot, vagyis a kérdések leglényegesebb és legfontosabb részét fogják tárgyalni.

Aggodalom és pedig indokolt aggodalom fog el bennünket, amidőn a hadászatnak az összes szálakat egyesítő szentélyébe behatolunk.

Ha egy oldalról látjuk, hogy a háborús cselekmény fölötté egyszerűnek mutatkozik, ha halljuk, és olvassuk, hogy épen a

legnagyobb hadvezérek azok, akik oly keresetlenül és egyszerűen nyilatkoznak felőle, mintha csak saját személyükről egy, a hadvezérek között lefolyó párbajról, nem pedig százezer meg százezer tagból álló nehézkes gépezetnek kormányzásáról és mozgatásáról, sok ezernyi és különféle erők iszonyatos háborújáról volna szó ; ha tapasztaljuk, hogy a hadvezérek működésének indokait majd néhány egyszerű fogalommal, majd pedig az érzelem bizonyos indulatával hozzák kapcsolatba, szóval, ha látjuk, hogy mily könnyedén, biztosan, hogy ne mondjuk : könnyelműen gondolkoznak e tárgy felől ; és ha más oldalról kutató szellemüknek kötelességévé tétetik, hogy a tömérdek körülményből a kombinációk óriási tömegéből szisztematikusan, vagyis teljesen és világosan építsük fel az elméletet és a cselekvést az alapos indok szükségességére vezessük vissza : akkor mély aggodalom szállja meg beblűnket abbeli félelmünkben, hogy egy pedáns iskolamester fölé nem emelkedünk és a nehézkes fogalmak dohos földalatti odujában fogunk csúszni, mászni, botorkálni, ahol a nagy hadvezérek magasröptű szellemével soha, de soha sem találkozunk.

Ha az elméleti vizsgálódások tényleg ily eredménnyel járnának, jobb lenne bele se fogni azokba, mert a tehetségek csak kigúnyolnák és vajmi hamar feledésbe merülnének.

Pedig más oldalról a hadvezérnek (előbb ecsetelt) könnyű áttekintése, a jó hadvezetés lényegében rejlik ; mert csak így őrizhetjük meg gondolatunkat, lelkületünk szabadságát, melyre azért van szükségünk, hogy az események fölött uralkodjunk, vagyis ezek rabszolgáivá ne váljunk.

Aggódva megyünk tehát tovább ; utunkat csak úgy folytathatjuk, ha az eleintén hangoztatott elveket hűségesen betartjuk. Az elmélet tisztán világítsa meg a tárgyak tömegét, hogy köztük az értelem könnyebben találja meg helyét ; az elmélet pusztítsa ki a tévedés növesztette gazt és csalánt, mutassa be a dolgok körülményeit és emeljen válaszfalat a fontos és lényegtelen között ; végre pedig alapelvekként és szabályok gyanánt csak oly dolgokat hirdessen, amelyek a fogalmak összetalálkozásából önként képződnek.

Az ilyen elmélet hasznothajtó lesz ; azonban a haszon nem állhat másból, mint hogy a dolgok alapfogalmai között vándorló szellemet egyes fénysugarak világítják meg ; képleteket a feladat megoldására nem nyújthat, s az illető által betartandó utat, ennek szélein feállított alapelvekkel nem korlátozhatja. Az elmélet, miután megmutatta a tárgyagnak és ezek viszonyaiknak tömegét, máris röpiülni engedi tanítványát a cselekvés magasabb régiójába, hogy ott, amennyire természetes ereje engedi, az összességgel egyetemben cselekedjék és ön-maga találja meg az igazat és helyeset.

Az igazat és helyeset azonban, amennyiben azt az összes erők egyesült nyomása eredményezi, inkább az érzelem, semmint a gondolkozás találja el.

MÁSODIK FEJEZET.

Abszolút és valódi háború.

A haditerv a háború összes cselekményeit egybefoglalja, egységesíti, úgy hogy azoknak közös végcéljuk van, amelyben az egyes külön célok felszívódnak, kiegyenlítődnek.

Nem kezdünk háborút, legalább észszerűen nem kellene kezdenünk háborút, mielőtt tisztában nem vagyunk azzal, hogy mit akarunk elérni.

Amit a háború által akarunk elérni, azt eredménynek (Zweck), amit pedig a háborúban akarunk elérni, azt célnak (Ziel) nevezik.

Az elérendő eredmény és cél határozza meg az összes irányt, az eszközök terjedelmét, a kifejtendő erély fokát ; az eredmény és cél az, mely befolyást gyakorol a cselekmény legkisebb tagjára is.

Az első fejezetben azt mondtuk, hogy az ellenség leverése a háború természetes célja, s hogy ez nem is lehet másként akkor, amidőn a fogalmat egyedül a bölcsészeti szigor álláspontjából határozzuk meg.

Amennyiben ez az elképzelés mind a két hadakozó félre érvényes, az következnie kell, hogy a háborús cselekmény közben szünet nem állhat be és nyugalom mindaddig nem jöhet létre, míg az egyik fél tönkre nem tétetett.

Ámde a háborús cselekmény szüneteléséről szóló fejezetben kimutattuk, hogy az ellenségeskedés pusztá elve, az emberre és a háború összes körülményeire vonatkoztatva, a gépezet működését belső okokból lassítja, sőt meg is állítja.

A felállított bölcsészeti elvünknek említett fejezetben talált módosítása azonban még korántsem elegendő arra, hogy bennünket a háború eredeti fogalmától a háborúnak majdnem mindenhol található konkrét alakzatához átvezessen. Látjuk ugyanis, hogy a legtöbb háború nem más, mint a két fél kölcsönös megbotránkozásának kifejezése, egy olyan cselekmény, amelyben a hadfelek csak azért nyúltak fegyverhez, hogy magukat megvédjék, ellenfelüket megijesszék és csak alkalmilag mérjenek egy-egy csapást. A hadfelek nem tekintendők tehát összevegyített oly elemeknek, melyek egymást kölcsönösen szétrombolják, de csak olyanoknak, amelyek különválva vannak és feszítőerejüknek időnként egyes kisebb csapásokkal nyitnak utat.

De mi az a válaszfal, mely a teljes robbanást megakadályozza ? Miért nem megy a bölcsészeti elképzelés teljesülésbe ?

A válaszfalat az államéletnek a háború által érintett számtalan erői és körülményei alkotják. Ezeknek végtelen tekervényein pedig teljes lehetetlen a logikus következtetést úgy szőni, miként néhány egyszerű praemissa fonalából. Az előbbin a következtetés megakad és az ember, aki szokva van inkább

az uralkodó elképzelés és érzés hatása alatt, semmint szigorúan logikus sorrendben cselekedni, homályos, félszeg és következetlen cselekedetének tudatára alig jut.

De még ha a háborút kívánó értelem képes is lenne az összes körülményeket úgy átfutni, hogy célját egy pillanatra sem tévesztené szem elől, az államnak egyéb, tekintetbe veendő értelmi erői erre bizonyára nem képesek. Ennek következtében az államéleten belől bizonyos ellentállás jön létre, melynek leküzdése a legritkábban sikerül.

Ez a következetlenség, melyet vagy az egyik, vagy a másik, vagy pedig mindkét hadfélnél találunk, a főoka annak, hogy a háború fogalmából kivetkőzik, félszeg és belső összefüggést nélkülöző dologgá válik.

Ilyen alakban észleltük mi majdnem mindenütt a háborút és ha éppen a jelen időkben nem láttuk volna tökélyében fellépni, valóban kételkednünk kellene abban, hogy az abszolút háború lényegéről felállított elvnek realitása van.

De mert láttuk a tökélyt, mert láttuk, hogy a kíméletlen Napoleon az igazi háborút, melyet a francia forradalom már sejtetni engedett, teljes meztelenségében mutatja be, mert láttuk, hogy alatta a cselekmény nem szünetelt, míg az ellenség földön nem hevert; megerősödött a háború eredeti fogalma és szigorú következtetései felől alkotott nézetünk.

Vajjon megmaradjunk-e e nézetünk mellett és szerint ítélnünk-e meg minden háborút, még akkor is, ha nagyon eltávoloznak az igazi fogalomtól? Vajjon e nézetünkből vezessük-e le a háborúra vonatkozó elméleti követelményeket?

Valamire el kell határoznunk magunkat, mert a haditervről lényegest addig nem mondhatunk, míg tisztába nem jöttünk azzal, hogy milyen legyen a háború? olyan-e, amilyennek lennie kell, vagy pedig olyan, amilyen a legtöbb esetben volt?

Hogy az elsőre határozzuk el magunkat, elméletünk a szükségyszerűhöz közeledve, világos és megállapodott lesz. De ez esetben mit szóljunk mindazokhoz a háborúkhöz, melyek Nagy Sándor óta egész Napoleonig vívottak?

Kevés kivétellel félre kellene löknünk azokat; ez pedig annál is inkább hivalkodásnak látszanék, mert ki biztosít bennünket arról, hogy a jövő nem rejt-e oly háborút méhében, mely elméletünkkel dacol?

Ez esetben pedig az erős logikájú elmélet a körülmények hatalma ellenében mégis csak tehetetlen maradna.

Nincs más hátra, minthogy a háborút olyannak vegyük, amilyen valóságban. Nem szabad róla eltávolítanunk a reá tapadt idegenszerűt, nem szabad eltekintenünk a részek természetes súlyától és súrlódásától, végre nem a gyarló emberi szellem következtetlenségétől, félszegségétől és csüggedésétől. Nekünk azt a nézőpontot kell elfogadnunk, hogy a háború és alakzata a pillanatnyilag előtérben lévő eszméktől, érzelmek- és körülményektől függ, amint ez még akkor is igaz marad, amidőn a tökéletes és kíméletlen háborúra gondolunk.

Ha el kell ismernünk, hogy a háborút és alakzatát nem az összes vonatkozó körülmények, de a pillanatnyilag közöttük uralkodó szerepvivők határozzák meg, akkor önként következik: a) hogy a háború az esély, valószínűség, szerencse és szerencsétlenség játéka, amelyben a szigorúan logikus következtetés nemcsak hogy gyakran nem találja helyét, de sokszor az értelem gyámoltalan, kényelmetlen eszközévé is válik; b) hogy a háború olyasvalami, mely egyszer jobban, másszor kevésbé hasonlít a háborúhoz.

Az elméletnek mindazt, amit most mondottunk, meg kell engednie, de ezért kötelessége marad a háború abszolút alakzatát első helyre állítani és általános nézőpontul hirdetni, hogy az, aki tanulni akar, azt szem elől ne tévessze, reményei és aggályai mértékének vallja és közeledjék hozzá mindenkor, amidőn azt *teheti, vagy tennie kell*.

Ez azért szükséges, mert amiként a festő a színezéssel festményének tetszésszerinti hangulatot ad, úgy az is bizonyos, a főelképzelés, mely gondolataink és cselekvéseink alapja, a háborúnak még ott is bizonyos hangulatot és jelleget képes nyújtani, ahol a legközelebbi döntő okok más régiókból kerülnek ki.

Az elmélet ezt a tanképességét a napoleoni háborúknak köszönheti. A fékevesztett elem romboló erejének intő példái nélkül rekedtté kiálthatná magát anélkül hogy hívókra találna.

Vajjon a porosz 1792-ben merészelt volna-e 70.000 emberrel Franciaországba benyomulni, ha gyanítja, hogy sikertelenség esetén oly visszahatást idéz fel, mely halomra dönti a régi európai egyensúlyt.

Vajjon a porosz 1806-ban csak 100.000 emberrel lépett volna-e fel Franciaország ellen, ha megfontolja, hogy az első pisztolylövés egy az aknatárba repült oly szikra, mely őt is levegőbe röpíti?

HARMADIK FEJEZET.

A/ A háború belső összefüggéséről.

Aszerint, amint a háború abszolút alakzatát vagy pedig az ettől többé-kevésbé eltérő valódit tartjuk szem előtt, az eredmény tekintetében két különböző elképzeléshez jutunk.

Az abszolút háborúban, ahol minden szükségszerűleg történik, minden cselekvés egybevág, ahol — ha szabad ezzel a kifejezéssel élnünk — lényegtelen, semleges közbeeső tér nincsen, a tényezők számtalan kölcsönhatásánál fogva, az egymásután folyó ütközetek összefüggése következtében, a győzelem tetőpontja miatt, melyen túl már csak vereség és vereség van, szóval a háborúnak mind e természetes viszonyai folytán csak *egyetlen* igazi eredmény van és ez a *végeredmény*. Addig semmi sincs eldöntve, sem nyerve, sem veszve. Az ily háborúban

ban mindig azt kell vallanunk, hogy »finis coronat opus«. E mellett az elképzelés mellett tehát a háború oly oszthatlan egésznek tekinthető, melynek tagjai (az egyes eredmények) csak az egészre való vonatkozással értékesek. Moszkvának elfoglalása és fél Oroszország meghódítása Napoleonnak csak az esetben hozott volna hasznot, ha a szándékolt békét eredményezi. De mert e hódítás csak egy része volt a haditervnek, míg másik része, mely az ellenséges hadsereg leverésében gyökerezett volna, nem éretett el, az első nemcsak haszonnélküli, de feltétlenül káros hatású volt.

A háború sikereinek összefüggéséről alkotott ezzel a szélső elképzeléssel szemben egy másik szélső elképzelés áll, amely szerint a végeredmény oly egyes eredmények összetétele, melyek miként a kártyajátéknál az egyes játszmák, a következőkre semminemű befolyást nem gyakorolnak. Ennél az elképzelésnél az eredmények összegén fordul meg a dolog.

Amiként az első elképzelés igazságát a dolog természetéből merítettük, úgy a másikat a történelemben látjuk megerősítve.

Számtalan példát sorolhatnánk fel, amelyben kisszerű előnyök összege döntött.

Minél mérsékeltebb a háború elve, annál többször fordul az ilyesmi elő, de amiként egy háborúban sem találjuk fel az első elképzelést teljes tisztaságában, úgy nincs olyan háború sem, amelyben az utóbbi elképzelés tökéletesen megvalósul és az elsőt egészen nélkülözheti.

Ha az első elképzeléshez tartjuk magunkat, beláthatjuk annak szükségét, hogy minden háborút már eredetileg egy teljes egésznek kell tekintenünk és hogy a hadvezérnek már az első lépésnél is a végcélrt kell szem előtt tartania.

Ha pedig a második elképzelés lebeg szemünk előtt, akkor alárendelt előnyök önmagukért is keresendők és a további cselekvést az eseményektől kell függővé tenni.

Amennyiben mindkét elképzelés eredményre vezet, mindkettő helyet foglal az elméletben, ámde azzal a különbséggel, hogy az elmélet az elsőt mint valódit és igazit, ahol csak lehet, alkalmazni ajánlja, míg a másodikat akkor mondja használandónak, ha azt a körülmények okvetetlen követelik.

Amidőn Nagy Frigyes 1742-ben, 1744-ben, 1757-ben és 1758-ban Sziléziából és Szászországból új meg új támadásokat intézett az osztrák állam ellen, jól tudta, hogy a támadások nem eredményezhetnek oly tartós hódítást, mint a sziléziai és szászországi. S ha mindazonáltal támadásokra határozta el magát a király, ez azért történt, mert egy alárendelt célra: idő- és erőnyereségre törekedett, amit el is érhetett anélkül, hogy mindenét kockára kellett volna tennie. De amikor Poroszország 1806-ban, Ausztria 1805-ben és 1809-ben még egy sokkal szerényebb célt tűztek maguk elé, nevezetesen, hogy a franciákat a Rajnáról visszaűzik, nem teheték ezt, anélkül, hogy gondolatban ne fussák át az események egész sorozatát,

melyek úgy siker mint sikertelenség esetén valószínűleg az első lépéshez fűződni fognak és a békére fognak vezetni. Ezt okvetlenül kell tenniök, ha tudatára akartak jönni annak, hogy esetleges győzelmüket veszély nélkül meddig követhetik, vagy pedig hogy hol és miként lesznek abban a helyzetben, hogy az ellenséges győzelmet megállítsák.

Az említett két körülménykülönbséget a történelem figyelmes szemlélete mutatja meg. A XVIII. században, vagyis a sziléziai háborúban a háborút egyedül a kabinetek határozták el és a nép abban mint vak eszköz vett részt; a XIX. században azonban már nem a kabinetek, de a népek azok, melyek döntő szót szólnak. A Frigyessel szemben álló hadvezérek oly férfiak voltak, kik parancsszóra cselekedtek, ennek következtében oly férfiak, kiknél az elővigyázat volt az uralkodó jellemvonás, holott a XIX. században az osztrák és porosz ellensége: Napoleon, röviden mondva, a csaták istene volt.

E különböző viszonyok különböző mérlegelést kívántak. Nem kellett-e 1805—1806. és 1809-ben a legszerencsétlenebb eseteket, mint közelfekvő lehetőségeket, mint nagy valószínűségű dolgokat szem előtt tartani és ennek következtében oly terveket kieszelni és oly erőfeszítéseket tenni, melyekkel magasabb célt érnek el, mint az, amely néhány vár és mérsékelt nagyságú tartomány hódításából állott.

Sem Ausztria, sem Poroszország nem tették ezt, bár fegyverkezésük alkalmával már előre érezték a politikai légkörben rejlő nehéz zivatart. De nem is tehették ezt, mert a most említett viszonyokat a történelem akkortájt még világosan nem tárta fel.

Éppen az 1805., 1806. és 1809. és későbbi hadjáratok voltak azok, melyekből az újabb és a romboló erélyű abszolút háború fogalmát merítettük.

Az elmélet tehát megkívánja, hogy minden háborúnál legelőször is jellegét és körvonalait ama valószínűség szerint ítéljük meg, melyet nekünk a politikai tényezők és viszonyok szolgáltatnak. Minél jobban közeledünk — jelenségek után ítélve — az abszolút háborúhoz, minél nagyobb a kilátás arra, hogy a hadviselő államok tömege a háború örvényébe sodródik, annál összefüggőbbek lesznek a háború eseményei, de annál szükségesebb is lesz, hogy már az első lépésnél szem előtt tartsuk az utolsót.

B) A háború céljának és az erőfeszítésnek nagyságáról.

A kölcsönös politikai követelések határozzák meg az ellenség ellen alkalmazandó kényszer nagyságát. Ha a kölcsönös politikai követelések ismertek lennének, akkor a teendő erőfeszítések egyik mértékével is rendelkeznénk; amennyiben azonban a követelések nincsenek mindenkor nyíltan föltárva, okot szolgáltathatnak arra, hogy a hadfelek készségében különbség mutatkozik.

Az utóbbinak egy másik oka az államok helyzete és viszonyainak különféleségében rejlik, míg a harmadik ok abban áll, hogy a kormányok akaratereje, jelleme és tehetsége nem egyenlő.

Ez a három tekintet nem engedi meg a várható ellentállás pontos kiszámítását, következésképpen az alkalmazandó eszközök, volamint a kitűzendő cél határozott megállapítását sem.

Mivel azonban az elégtelen erőfeszítés a háborúban nemcsak a balsikernek szokott szülőoka lenni, de pozitív kárt is okozhat, mindkét fél azon van, hogy erőfeszítés dolgában egymást túlhaladjon.

E kölcsönhatás az erőfeszítés legszélsőbb határáig vezethetne, ha ilyent egyáltalában meg lehetne határozni. A legtöbb esetben azonban a szélső erőfeszítés szándéka az államélet belső körülményein hajótörést szenved és a hadakozó fél egy középúton kénytelen haladni, amelyen az az alapelv szabályozza cselekedeteit, hogy csak annyi erőt alkalmazzon és a háborúban csak oly célt tűzzön ki, amennyi és amely a politikai szándék elérésére éppen elegendő.

Hogy a hadakozó fél ennek az alapelvnek megfelelhessen, a siker abszolút szükségszerűségéről le kell mondania, a távoli lehetőségeket pedig nem szabad számításba vennie.

Az értelmi tevékenység tehát itt is elhagyja a szigorú tudomány, a logika, a matematika terét és a szó tágabb értelmében művészetté vagyis oly ügyességgé válik, mely képesítve van a dolgok és viszonyok beláthatatlan tömkelegéből a legfontosabbakat és legdöntőbbeket az ítélet tapintatával kihalászni. Az ítélet e tapintata nézetünk szerint nem más, mint az összes viszonyok és tényezők homályos egybeazonosításának képessége, melylyel a távolabb fekvők és lényegtelenebbek hamarabb kiküszöböltetnek a közelebbiek és fontosabbak hamarabb megtaláltnak, mint logikai következtetés útján.

Ha tehát a háborúban igénybe veendő eszközöket meg akarjuk ismerni, mindenekelőtt a kölcsönös politikai szándékokat kell szem előtt tartanunk; továbbá tekintetbe kell vennünk a hadakozó állam viszonyait és erőit, az érdekelt kormányok és népek jellemét és képességeit, idegen államok politikai összeköttetését, valamint a hatásokat is, melyeket a háború ez összeköttetések következtében előidéz. Hogy e sokféle és sokféleképpen egymásba folyó körülmények mérlegelése nagy földadat, hogy csak lángész képes itt a helyeset megtalálni, míg másfelől teljes lehetetlen közönséges meggondoltsággal az összekuszált körülmények halmazában kiigazodni, ezt gy epillanatig sem habozunk kijelenteni.

Ebben az értelemben igaza volt Napoleonnak, amidőn azt mondta, hogy a háború oly algebrai feladat, amelytől még Newton is visszariadna.

Mínthogy a viszonyok sokfélesége és az alkalmazandó eszközök fölött való bizonytalanság folytán nagyon nehéz kedvező eredményt elérni, a kérdés helyes megoldása, a dolog óriási fontosságánál fogva, nagy érdemnek kell tekintenünk.

Nagynak mondható az, akinek ítélete a veszély és felelősség sűrű légkörében is gyorsan s magasan röpül.

Ennek következtében állíthatjuk, hogy a küszöbön álló háború, a háborúnak kitűzendő célja és a szükséges eszközről alkotandó ítélet, amennyiben ez csak az összes és egyéni vonásokkal vegyített viszonyok átpillantásából származhatik, tisztán tárgyilagos soha sem lehet, hanem a fejedelmek, államférfiak és hadvezérek szellemi és kedélytulajdonságai szerint egyéni színezetet nyer.

A szóban forgó tárgyat általánosságban és elvontan jobban boncolhatjuk, ha az államoknak egy bizonyos korszak és annak körülményei kölcsönözte általános viszonyait vesszük tekintetbe.

Erről egy futólagos pillantás a történelemre legott meggyőződötten bennünket.

A félművelt tatárok, az ókor köztársaságai, a középkor hűbérurai és kereskedelmi városai, a XVIII. század királyai, végre a XIX. század népei mindmegannyian a saját módjuk szerint más-más eszközökkel és más-más cél kitűzésével viselik a háborút.

A tatárarajok új hont keresve, egész néppel, asszonyalgyermekkel vonulnak ki oly számmal, mint aránylag egy hadsereg sem és hadi céljuk: az ellenség leigázása vagy elkergetése. Eszközeikkel mindent elsöpörnének, ha magas műveltségük volna.

Róma kivételével a régi köztársaságok csekély kiterjedésűek; hadseregük még kisebb, mert ebből a tömeget, a szegényebb sorsút kizárják; e köztársaságok sokaságuk és közelségük-nél fogva — amennyiben az általános természeti törvény szerint egyenlő részek egymást ellensúlyozzák — nagy vállalatokra nincsenek képesítve; és tényleg látjuk, hogy háborúikban csak a sík föld pusztítására és egyes városok bevételére szorítkoznak, hogy maguknak ekként mérsékelt befolyást biztosítsanak.

Ez alól a szabály alól Róma tesz kivételt, de ez is csak a későbbi időkben. Sok időn keresztül vívja ő is zsákmányért és szövetségért, szomszédaival a közönséges küzdelmet. Inkább a szomszédos népekkel kötött szövetségei teszik őt naggyá, mint az igazi hódítások. Csak miután szövetségkötésekkel — melyek a határos népeket vele egybeolvasszák, Alsó-Olaszországban kiterjeszkedik — kezdi meg hódító hadjáratait. Carthagót porba zúzza, Hispániát és Galliát meghódítja, Görögországot letiporja s uralmát Ázsiára és Egyiptomra terjeszti ki. Ebben az időben óriási haderővel rendelkezik, anélkül hogy megerőltetné magát; pénzével mindent győz; nem hasonlít többé a régi köztársaságokhoz, nem hajdani képéhez. Megközelítenül áll e téren.

Épen ily egyedüliek a maguk nemében Nagy Sándor háborúi. Kicsiny, de belső tökéletességgel jeleskedő hadsereggel rombolja szét az ázsiai államok repedező épületét. Pihenés nélkül és kíméletlenül vonul át a nagy Ázsián és Indiáig hatol előre. Köztársaság erre nem lehetett képes, ezt csak oly király tehette, aki úgyszólván saját zsoldosa volt.

A középkor kis és nagy monarchiái hűbéresekkal vívták háborúikat. E háborúknak rövid tartamúaknak kellett lenniök ; amit ebben nem hajthattak végre, azt kivihetetlennek kellett tekinteni. A hűbársereget, minthogy önmaga is sok részre oszlott, félig törvényes kötelezettség, félig önkéntes szövetség tartotta össze. A fegyverzet és harcászat az ököljogra, az egyesnek küzdelmére támaszkodván, nagyobb tömeg számára ügyetlen volt. Általában nem volt korszak, amelyben az állami kötelék oly laza, az egyes állampolgár oly önálló volt, mint ekkor. E körülmények mindannyian a háborút bizonyos mederbe szorították. A háború aránylag véve gyorsan folyt, tétlen huzavona alig fordult elő, hanem helyett a cél nem állott másból, mint megtorlásból, az ellenség megfenyítéséből ; a hadviselők megelégedtek azzal, hogy az ellenség nyájait elhajthatták, kastélyait, várait felperzselhették.

A nagy kereskedelmi városok segélyhadakat, zsoldosokat, úgynevezett condotieri-eket béreltek. Drága s emellett kis haderő volt ez és még kisebb belső ereje. Ily körülmények között nagy erélyről s erőfeszítésről szó sem lehetett és tényleg az egész csak szemfényvesztés volt. Szóval : gyűlölet és ellenségeskedés nem volt többé képes az államot személyes cselekvésre serkenteni ; a háború tehát veszélyes jellegének nagy részét elvesztette, természetét megváltoztatta, úgyannyira, hogy ráösmerni elég lehetett.

A hűbérrendszerből lassanként a területuralom keletkezett : az állami kötelék szűkült, a személyes kötelezettségek tárgyiakká változtak át ; későbbben a népek e kötelezettségeket pénzzel váltva meg, a hűbárseregek helyét a zsoldos sereg foglalta el.

A zsoldos sereg alapja a rövid időre fogadott condotieri-k voltak, idővel azonban ezt a rendszert az álló hadsereg váltotta fel s az államok hadereje az államkincsre állapított hadsereg lett.

Természetes dolog, hogy az alatt a hosszú idő alatt, míg az államok e pontra jutottak, a hadseregkiegészítés mindhárom módja különféle változatokban és vegyesen is volt található. IV. Henrik alatt hűbéreseket, condotieri-eket és álló hadsereget látunk. Sőt a condotieri-k nyomát nemcsak a 30 éves háborúban, de még a XVIII. században is észleljük.

Amily sajátlagosak voltak a különböző időkben a haderők, ép olyanok voltak az európai államok egyéb viszonyai is. Ez a világrész kis államok tömegéből állott, melyek részint nyugtalan köztársaságok, részint kis és kormányhatalom tekintetében nagyon megszorított és ingadozó monarchiák voltak. Az államok, melyek inkább a lazán összefüggő erők agglomerátumának, semmint valódi egységnek voltak tekinthetők, egy-szerű logikai törvények szerint működő értelmi erőt nem is képviselhettek.

A középkor külpolitikáját és háborúit ebből a szempontból kell megítélni. Csak tessék a német császároknak 500 évig tartó olasz háborúira gondolni ! Volt-e ezeknek eredményük,

avagy meg akarták-e csak egyszer is véglegesen hódítani ezt az országot ?

Az mitsem ér, ha mi e háborúkat meg-megújuló hibáknak, az időben rejlő hamis nézet következményeinek tekintjük ; észszerűbb e dolgokat száz oly fontos oknak tulajdonítani, melyeket mi oly élénkséggel nem képzelhetünk el, mint a cselekvő, aki velük összetűz. Míg a nagy államok az ecsetelt zűrzavaros állapotban sínlódtek, csak a konszolidálás célja lebegett szemük előtt ; s tényleg e korszakban alig is látunk háborút külső ellenség ellen, amit pedig látunk, az az éretlen állami kötelék bélyegét hordja magán.

Legelsőbben Anglia küzd Franciaország ellen, bár ez utóbbi akkortájt inkább hercegségek és grófságok agglomeratuma, semmint igazi monarchia ; holott Angolország bár inkább alkot egységet, mégis hűbércsapatokkal és sok belső zavar közepette harcol.

Franciaország XI. Lajos alatt belső egységéhez erősen közeledik, VIII. Károly alatt már mint hódító lép fel Olaszországban, míg végre XIV. Lajos alatt álló hadseregét a legmagasabb tökélyre fejleszti.

Spanyolország Katholikus Ferdinánd alatt válik tömör egységgé. Véletlen házassági összeköttetésekből V. Károly alatt hirtelenében a Spanyolországból, Burgundiából, Németországból és Olaszországból álló nagy spanyol birodalom keletkezik. Amije ennek az óriásnak egységben és belső összefüggésben hiányzik, azt pénzzel pótolja és álló hadereje először Franciaország haderejével tűz össze. V. Károly leköszönése után az óriás két részre : Spanyolországra és Ausztriára szakad. Az utóbbi Csehország és Magyarországgal erősítve, mint nagyhatalom lép fel és a német konföderációt, miként valami uszályhajót, vonszolja maga után.

A XVIII. század vége, vagyis XIV. Lajos ideje az, amelyben az álló hadsereg tökélyének tetőpontját érte el. E hadseregnek alapja a toborzás és pénz volt. Az államok teljes egységekké nőttek ki magukat és a kormányok, melyek az alattvalók szolgálmányait pénzzel váltották, hatalmukat a pénzszekevényben összpontosították. Résztint a gyorsan előhaladó műveltség, résztint a kifejtett közigazgatás az államhatalmat naggyá tették. Franciaország néhány 100.000 embert, a többi hatalom aránylagos számú katonát állíthatott ki.

De ebben az időben az államok egyéb viszonyai is nagy átalakulásokon mentek keresztül. Európa tíz-húsz királyságból s néhány köztársaságból állván, nagyon könnyen megtörténhetett hogy két állam nagy háborúba keveredett anélkül, hogy ez a több állam érdekeit úgy érintette volna, mint annakelőtte. Bár a politikai viszonyok még mindig tág teret nyitottak a kombinációnak, de legalább nem nélkülözték az áttekintést és időről időre megengedték, hogy az ember valami valószínű megállapodásra jusson.

Az államok benső viszonyai egyszerűbbekké váltak, majd-

nem mindenhol a királyság kapott lábra, a rendek jogai és kiváltságai lassanként megszűntek, a kabinet, mely az államot képviselte, teljes egységgé lett. A dolog tehát odáig jutott, hogy egy derék hadsereggel és független akarat mellett a háború a fogalom szerint neki kijutó alakzattal volt felruházható.

Ezenkívül a mondott korszakban három Nagy Sándor; Gusztáv Adolf, XII. Károly és Nagy Frigyes lép fel, akik megkísérlették, hogy kis, de erősen tökéletesített hadsereggel kis államokból nagy monarchiákat alkossanak s útjokból mindent elsöpörjenek. Ha e Sándoroknak ázsiai népekkel akadt volna dolguk, nagy elődjük alakját megközelítk. Annyi tény, hogy ők Napoleon előfutárai voltak annak megmutatásában, hogy mit és mennyit lehet a háborúban merészalni.

De míg a háború egy oldalról erőben és szívósságban nyert, azt a másik oldalról elveszté.

A hadsereg ellátása ugyanis abból a kincstárból történt, melyet a fejedelem félig-meddig magánpénztárnak tekintett, vagy legalább is olyannak, melyhez csak a kormánynak, de a népnek nincsen köze. Ezenkívül a külállamokkal fennálló viszonyok egypár kereskedelmi cikken kívül csak a kincstár vagy a kormány érdekét érintették, nem pedig a népet; legalább mindenhol ezt vallották. A kabinet ekként nagy javak birtokosának és gondozójának tekintvén magát, egyfelől azon volt, hogy azokat folyvást szaporítsa, más oldalról pedig tagadta, hogy az alattvalókat a birtokszaporítás érdekelhetje. A nép tehát, mely a tatárjárásnál a háborúban a legfontosabb tényező volt, a régi köztársaságoknál és a középkorban, ha ugyan — az államformát a tulajdonképeni állampolgárokkal azonosítjuk — lényeges szerepet vitt, a XVIII. században az említett viszonyoknál fogva közvetlenül semmi sem volt és a háborúra csak általános erényei és hibáival gyakorolt közvetett befolyást.

A háború ennek következtében abban a mértékben, amint a kormány a néptől elkülönítette magát s önmagát az állammal azonosította, a kormány magánügyévé vált és mással, mint a kincsesláda fenekén lévő tallérokkal, valamint az országban és szomszédos tartományokban kóborló gyűlevész népséggel nem vívathatott. Ennek természetes következménye az volt, hogy a hadfelek részéről igénybe vehető hadi eszközöket úgy terjedelmük, mint tartalmuk tekintetében könnyen lehetett áttekinteni, amely körülmény azután a háborút legveszélyesebb jellegétől, vagyis a szélsőség után való törekvéstől és az ehhez fűződő lehetőségek sokaságától megfosztotta.

Az ellenség vagyoni állása, kincse, hitele, hadereje ismeretes volt. Tudták azt is, hogy ezek az eszközök a háború pillanatában tetemesen nem szaporodhatnak. Azok, akik az ellenséges erők terjedelméről tisztá képet kaptak, bizonyosak voltak afelől, hogy a teljes tönkretétel réme nem fenyegeti őket, de másrészt érezvén a maguk erőmegfeszítésének korlátolt voltát, csak mérsékelt célt tűzhettek maguk elé. A szélsőségtől megóva, a legvégsőt nem kellett kockáztatniok.

A szükség nem kergette erre őket, a bátorság és dicsőségvágy pedig a fennálló államviszonyokban hatalmas ellensúlyokat talált. Még a királyi hadvezéreknek is óvatosan kellett a haderővel elbánni. Mert ha a hadsereg egyszer tönkretétetett, nem volt mód egy másikat előállítani, a hadseregen kívül pedig más eszköz nem állott rendelkezésre. Ez a körülmény arra készítette a hadakozó feleket, hogy vállalataiknál nagy elővigyázattal éljenek. A drága hadsereget csak abban az esetben vették igénybe, ha határozott előny kínálkozott; ennek előidézése volt a hadvezér művészete s amíg kedvező alkalom meg nem teremtetett; vagy nem mutatkozott, mindkét fél az abszolút semmiben lebegett. Cselekvésre nem lévén ok, az erők és motívumok pihentek; sőt a támadó eredeti motívuma is az elővigyázatban és aggályoskodásban fulladt el.

Ekként a háború lényegében pusztá játék lett, amelynél az idő és a véletlen keveri a kártyát; jelentőségére nézve pedig nem volt más, mint egy erősebb kiadású diplomácia, amelynél a csaták és ostromok a diplomáciai jegyzékek helyét foglalták el. E háborúban még a dicsőségre leginkább vágyó sem kívánt mást, mint a békekötésnél érvényesíthető csekély mérsékelt előnyt.

A háború ezt a korlátolt, összeaszott alakzatát — miként említők — keskeny talapzatának köszönhetette. Ami pedig azt illeti, hogy még oly kitűnő hadvezérek és királyok, mint Gusztáv Adolf, XII. Károly, Nagy Frigyes még kitűnő hadseregeik mellett sem tudtak az összjelenség tömegéből kiemelkedni, hogy még ezeknek is a középszerű siker általános színvonalán kellett maradniok, ez Európa politikai egyensúlyában rejtett. Amit azelőtt a kis államok tömegénél a közvetlen és természetes érdek, a közelség, az érintkezés, a rokoni kötelek, a személyes ismeretség eredményezett, arra való nézve, hogy az egyesek hirtelenében ne nőjjenek nagygyá, — azt most, midőn az államok nagyobb terjedelműek lettek és központjaik egymástól távolabb jutottak, — az ügyek szélesebb kiépülése tette. A politikai érdekek, vonzásuk és taszításuk oly rendkívül finom szövésű rendszerré nőtték ki magukat, hogy nem történhetett ágyúlövés Európában, amelyen az összes kabinetek érdekelve ne lettek volna.

Egy újabb Sándornak nemcsak jó fegyverre, de jó tollra is volt szüksége; de még így sem juthatott hódításaival messzire.

Sőt még XIV. Lajos is, aki pedig az európai egyensúlyt halomra akarta dönteni és a XVII. század vége felé már azon a ponton állott, hogy az általános ellenséges érzülettel mitsem törődik, szintén csak a szokásos módon viselt háborút, mert hadereje ha nagyobb is, erősebb is volt, mint bármely királyé, természetére nézve mégis hasonlított a többihez.

A kor szellemével ellenkezett, hogy a hadfelek az ellenséges területet sáskamódra pusztítsák, úgy amint az a tatároknál, a régi népeknél, sőt még a középkorban is szokásban állott. Joggal tekintették ezt oly céltalan nyersességnek, melynek

megtorlása könnyű dolog ; s mely, mert inkább a nép szenved általa, mint az ellenséges kormány, hatás nélkül maradt s csak arra szolgált, hogy a népek művelődési állapotát hosszabb időre békóba verje. A háború tehát nemcsak eszközeire nézve, de célja tekintetében is mindinkább egyedül a hadseregre szorított. A hadsereg váraival és néhány berendezett állásaival egyetemben állam volt az államban, amelyen belől a hadi elem lassú tűzzel égett. Európa örült ennek az irányzatnak, mint-hogy az volt a meggyőződése, hogy ez az előrehaladó szellem szükségképeni következménye. Bár világos tévedés forgott fönn, mert hiszen a szellem haladása ellentmondással nem járhat és kétszer kettőből ötöt nem faraghat, mégsem tagadható, hogy ez a változás a népekre üdvös hatással volt.

Amidőn azonban ezt elismerjük, nem hallgathatjuk el, hogy a háború ebben a korszakban inkább mint valaha, csak a kormány ügye volt. A támadó állam haditerve ebben az időben legtöbbször az ellenséges tartomány kézrekerítésében, a védőé ennek megakadályozásában állott. Az egyes hadjáratok terve pedig abban összpontosult, hogy az egyik vagy másik ellenséges vár elfoglaltassék, illetőleg a saját vár elfoglalása megakadályoztassék. A hadfelek a csatát csak akkor keresték és vívták, amidőn ez már kikerülhetetlen volt. Azt a hadvezért, aki a csatát nem elkerülhetetlen voltánál fogva, hanem benső ösztönből kereste, túlmerésznek mondták. A hadjárat egy vagy legfeljebb két ostromnál többet nem mutatott fel és a téli szállás, melynek szükségszerűsége kétségenkívülinek tekintett és amelyben az egyik hadfél rossz állapota a másiknak előnyét sohasem mozdíthatta elő, végre amelyben a hadfelek kölcsönös vonatkozásai majdnem teljesen szüneteltek, a hadjáratnak határt szabott.

Oly esetekben, amidőn az erők teljesen egyensúlyozták egymást, vagy pedig a vállalkozó gyöngébb volt a másiknál, csatára vagy ostromra nem került a dolog, hanem a hadfelek összes tevékenysége csak abból állott, hogy bizonyos állásokat és raktárakat megtartani, bizonyos vidékeken pedig élőködni igyekeztek.

Ameddig a háborút ily módon vívták s amíg a háború erejét természetes okok tartották lekötve, addig ellenmondást senki sem talált abban és a kritika, mely a XVIII. században foglalkozott először a hadművészettel, figyelmét csak az egyes dolgokra fordította, a kezdettel és véggel pedig mítsem törődött. Innen van az, hogy e korszakban annyi nagy és tökéletes emberről emlékeznek meg ; innen van az, hogy még Daun tábornagyot is nagy hadvezérnek tartották, holott ő volt az, akinek hibái okozták Frigyes sikereit és Mária Terézia szerencsétlenségét.

A helyes ítélet csak elvétve üti fel e korban fejét, csak ritkán olvassuk e korból eredő könyvekben annak kijelentését, »hogy a túlerővel pozitív dolgot kell akarni«, vagy pedig, hogy »minden művészet mellett is rosszul viselik a háborút«.

Igy állottak a dolgok, amikor a francia forradalom kitört. Ausztria és Poroszország diplomatikusan hadművészetükkel eredménytelen kísérletet tettek. Nagyban csalódtak, amidőn szokás szerint gyöngé ellenséges ellentállásra építették tervüket, mert a franciák oly haderőt állítottak fel velük szemben, melyről eddig fogalmuk sem volt. A háborút hirtelenében a nép vallotta magáénak, oly nép, mely 30 millió egyént, mi több, 30 millió állampolgárt számlált. Anélkül hogy e nagyszerű jelenség közelebbi körülményeibe bocsátkoznánk, csak az eredményt említjük fel. A kabinet és egy hadsereg helyett immár a nép az, mely természetes súlyával lép a mérlegre és semmi sem természetesebb, mint az, hogy az alkalmazott eszközök és erőfeszítések határt többé nem ismertek, hogy az eredmény, amellyel a háborút viselni lehetett, ellensúlya nem volt többé és ennek következtében a veszély az ellenség számára a lehető legnagyobb volt.

Ha a francia forradalmi háború lefolyt anélkül hogy viselői ennek tudatára ébredtek volna ; ha a forradalom tábornokai nem nyomultak föltartóztatlanul az utolsó céljig előre és nem törték össze az európai monarchiákat ; ha a német hadseregnek itt-ott alkalom kínálkozott szerencsésen ellentállhatni és a győző folyamat föltartóztatni : ez csak a franciák bizonyos technikái tökéletlenségének tudható be.

Amidőn azonban Napoleon mindent tökéletesbített, a népre támaszkodó hadserege oly biztonsággal és határozottsággal tör rombolólag Európán át, hogy ott, ahol ellene a régi szervezet lép fel, sikere egy pillanatig sem kétséges. A visszhatás még kellő időben ébredt fel. A háború Spanyolországban önmagától vált a nép ügyévé. Ausztria 1809-ben rendkívüli erőfeszítéseket tett a tartalékok és honvédségek alakításában és oly sikerrel dicsekedett, mely minden képzeletet felülmúlt. Oroszország 1812-ben követte Ausztria és Spanyolország példáját ; birodalmának óriási területe megengedte, hogy még ezek késői intézkedések is hatásosaknak mutakozzanak. Az eredmény tényleg fényes volt. Németországban Poroszország volt az első, mely a háborút a nép ügyévé tette, aminek következtében félannyi lakosság mellett pénz és hitel nélkül kétszer oly nagy erővel lépett fel, mint 1806-ban, Németország többi része hamarabb vagy később követte Poroszország példáját és Ausztria is, bár kevésbé erőltette meg magát, mint 1809-ben, rendkívüli erővel lépett fel. Így történt az, hogy Németország és Oroszország 1813 és 1814-ben (e két hadjáratban működő összes erőt beszámítva) körülbelül egy millió emberrel léphetett fel Franciaország ellen.

Ily körülmények között a hadviselés erélye mindenhol lendületet nyert és ha a franciák erélyét csak részben érte el, némely ponton pedig félenkség uralkodott, a hadjáratokat általánosságban mégis az új és nem a régi modorban viselték. Nyolc hó lefolyása alatt a hadszínhely az Oderától a Szajna mellé tétetett át, Páris büszke városa most legelőször hajtotta

meg fejét, a rettenetes Napoleon pedig békóba verve a földön hevert.

A háború tehát Napoleon óta, miután először az egyik, később a másik oldalról is ismét a nép ügyévé lett, természetét változtatta, illetőleg igazi természetéhez, abszolút tökélyéhez közeledett. Az alkalmazandó eszközöknek határa nem volt belátható, mert ez a kormányok és alattvalóik erélyében, ihlet-ségében tűnt el. A hadviselés erélyét a rendelkezésre álló eszközök nagy terjedelme, a siker tág tere, valamint a kedélyek erős indulata rendkívül emelték és a háború célja immár az ellenség leverése volt; addig nem nyugodtak, nem állottak meg, nem bocsátkoztak alkudozásokba, míg az ellenfél ájul-tan a földön nem hevert.

A hadi elem minden egyezményes bilincsektől megszabadulva, természetes erővel lépett fel. Ezt a népek részvételének köszönheti, mely részvételt részben a francia forradalomnak mindenfelé gyakorolt hatása, részben az a veszély idézte elő, mellyel a francia a többi népeket fenyegette.

Vajjon ez az állapot maradandó-e, vajjon Európa jövő háborúi az államok teljes súlyával, következképpen csak nagy és a népeket közel érintő érdekekért fognak-e vívatni, vagy pedig újból elválnak-e a kormányok és népek utai: nehéz megítélni. Azt azonban kijelenthetjük, hogy a kormányt és nemzetet elválasztó korlátok, melyeket a népben felébredt erő rombolt össze, jövőben már alig lesznek felépíthetők, s kijelenthetjük azt is, hogy mindenkor, amidőn nagy érdekekről lesz szó, a kölcsönös ellenségeskedés oly módon önti ki haragját, amint ezt manapság láttuk.

Most pedig befejezzük történeti visszapillantásunkat, melynek célja az volt, hogy lássuk, hogy minden korszaknak megvolt a sajátlagos háborúja és voltak megszorító körülményei.

Ezt sem az egyes korszakok eseményeinek bírálatánál, sem pedig akkor nem szabad elfeledni, amidőn bölcsészeti szempontból akarjuk megírni a hadielméletet.

Csak az ítélni meg helyesen a különböző idők hadvezéreit, aki magát az illető idők viszonyaiba beletalálja és aki képes a nagy és lényeges mozzanatokot kicsinyes és lényegtelen mozzanatoktól szétválasztani.

Az államok és haderők sajátlagos viszonyai okozta hadviselésnek azonban föltétlenül valami oly általánost is kell magában rejtenie, melyet az elmélet semmiképen sem hanyagolhat el.

A Napoleon idejében vívott és majdnem abszolút tökélyvel viselt háborúk leginkább foglalnak magukban általánosságban érvényes és szükséges dolgokat. De mivel époly kevésbé valószínű, hogy a jövő háborúknak mindenkor meglesz ez a nagyszerű jellegük, mint az, hogy a jövő háborúk ezt a jellegüket végképen elveszítik, az olyan emélet, mely csak az abszolút háborúnál időzik, kénytelen lenne nagy hibaként kárhozatni azokat az eseteket, amidőn idegen befolyások a háború természetét

megváltoztatják. Ez azonban sehogy sem lehet célja az elméletnek, mely arra van hivatva, hogy nem az eszményi, hanem a valódi körülmények között lefolyó háború tanát nyújtsa.

Ezt az álláspontot elfoglalva, elméletünk akkor, midőn tárgyat vizsgálja és rendezi, tekintettel lesz a körülmények különféleségére, amelyből a háború származik.

Ennekutánna azt kell mondanunk, hogy a háborúra készülő fél helyzetének egyéni vonásai szerint tűzi ki célját, választja eszközeit és hogy ezek épen emiatt az idő és általános körülmények jellegét viselik magukon ; végre, hogy úgy a cél, mint az eszközök a háború természetéből kifolyó általános következtetéseknek maradnak alárendelve.

NEGYEDIK FEJEZET.

A háború céljának közelebbi megállapításai.

Az ellenség leverése.

A háborúnak fogalomszerű célja : az ellenség leverése.

Nézzük, miben áll a leverés ? Ez viszonylagos dolog.

Ezt a célt némelykor elérhetjük anélkül hogy az ellenség egész birodalmát meg kellene hódítanunk.

Ha a szövetségesek 1792-ben Párisig juthatnak, a forradalmi párttal vívott háború — emberi előrelátás szerint — befejeződik ; sőt tovább megyünk és állítjuk, hogy a szövetségeseknek a forradalmi sereg előzetes legyőzésére sem volt szükségük, mert ez utóbbi akkor főtényező még nem volt. Ellenben 1814-ben a szövetségesek egyedül Páris elfoglalásával nem értek volna célra, ha Napoleon egy tekintélyes hadsereggel rendelkezik, mivel azonban hadserege legnagyobb részt megsemmisült, Páris birtokának úgy az említett, mint a reákövetkező évben döntő befolyása volt.

Ha Napoleonnak 1812-ben sikerült volna a kalugai úton álló 120.000 főnyi orosz hadsereget Moszkva bevétele előtt vagy után úgy megsemmisíteni, amiként 1805-ben az osztrákot és 1806-ban a porost, akkor a főváros birtokbavétele minden valószínűség szerint a békét vonja maga után, noha még óriási terület állott meghódítatlanul.

1805-ben csakis az auszterlitzi csata döntött. E csata előtt Bécsnek és ezzel együtt az osztrák államok kétharmadának meghódítása nem volt elegendő arra, hogy a béke létrejöjjön, viszont pedig e csata után Magyarország teljes integritása sem akadályozhatta meg a békekötést.

A béke létrejöttét tulajdonképen Sándor cár hadseregének legyőzése idézte elő. E hadsereg megveretésének a békét feltétlenül létre kellett hoznia, mert hiszen ezzel az összes számbavehető ellentálló eszköz megsemmisült. Ha az orosz hadsereg már a Dunánál egyesül az osztrákkal és ott azzal együtt meg-

verik, Napoleonnak Bécs meghódítására valószínűleg nincsen szüksége és a békét már Linchen megkötik.

De vannak oly esetek is, amidőn az állam teljes meghódítása sem idézi elő a leveretést, illetőleg a békekötést.

Az 1807. háború befejezésére sem Poroszország teljes meghódítása, sem az orosz segélyhad ellen Eilaunál kivívott kétes győzelem nem mutatkozott elegendőnek. A békét csak a friedlandi győzelem hozta meg.

Látjuk tehát, hogy a sikert itt sem határozzák meg az általános okok. Gyakran, nagyon gyakran megesik, hogy személyi indokok, melyeket senki sem gyaníthat, erkölcsi tényezők, melyek szóba sem kerülnek, nagyon csekély véletlenségek, melyek a történelemben adomákként említetnek, döntőleg folynak be.

Ezért az elmélet csak a következő útmutatást adhatja :

A két állam uralkodó viszonyai az erőnek és mozgásnak ezekből fejlődő súlypontja mindig szemünk előtt lebegjenek.

Összes erőnk egyesült lökemét az ellenséges súlypont ellen intézzük. A kicsiny a nagytól, a lényegtelen a fontostól, az esetleges a lényegestől függ.

Nagy Sándor, Gusztáv Adolf, XII. Károly, Nagy Frigyes súlypontja: *hadsereg* volt. Hadseregeik megsemmisítésével nevezettek eljátszották volna szerepeiket. Belső pártok által szétszakított államok súlypontja legtöbbször a *főváros*. Oly kis államok súlypontja, melyek szövetségesekre támaszkodnak, a *szövetséges hadseregében* rejlik. Szövetkezéseknél az *érdekegység* adja a súlypontot. A népháborúban a *fővezér* és a *közhangulat* a fődolog.

Ezek ellen kell működnünk. Ha azután az ellenség elveszté egyensúlyát, visszanyerésére ne engedjünk időt. Örökösen a súlypont ellen intézzük és ismételjük lökemünket, vagyis más szavakkal : a győző mindenkor az egész és ne a rész ellen mérje csapásait. Az vajmi keveset ér, ha nagy lelki nyugalommal és nagy túlerővel egy ellenséges tartományt kerítünk kézre és ezt a hódítást elébe tesszük a nagy sikernek. Az igazi az, ha minduntalan az ellenséges erő magva ellen törünk, teljes erőnkkel azon vagyunk, hogy az egésszel az egész fölött győzzünk, hogy az ellenséget a földre tiporjuk.

De bármilyen legyen is az ellenség súlypontja, amely ellen lökemünket intéznünk kell, mindig igaz marad, hogy fegyveres hatalmának legyőzése és leverése a legbiztosabb kezdet és minden körülmények között a leglényegesebb dolog.

A tapasztalatot alapul véve abban a meggyőződésben élünk, hogy az ellenség leverését leginkább a következő körülmények idézik elő :

1. Az ellenséges hadsereg megsemmisítése akkor, ha csak némileg is tényező.

2. Az ellenséges főváros bevétele akkor, ha nemcsak az államhatalom központja, de a politikai testületek és pártok székhelye is.

3. A közvetlen ellenség legfontosabb szövetségesének tönkretétele akkor, ha ez az előbbinél sokkal erősebb.

Eddig a legáltalánosabb vonatkozások megengedték, hogy az ellenséget a háborúban mindenkor egységnek tekinthessük. Mivel azonban most azt mondtuk, hogy az ellenség letiprása a súlypontban egyesített ellentállásnak legyőzésében áll, előbbi feltevésünket el kell hagynunk és azzal az esettel kell foglalkoznunk, amidőn egy ellenségnél többel van dolgunk.

Ha két vagy több állam egy harmadik ellen szövetkezik, ez politikailag véve csak egy háborút jelent. Ámde a politikai egységnek is megvan a maga fokozata.

A kérdés az: megvan-e minden államnak a maga külön érdeke és ha igen, van-e elég önálló ereje, hogy érte harcolhasson, vagy pedig csak az egyik szövetséges érdeke és ereje körül csoportosulnak-e a többiek?

Ha az utóbbi eset áll fenn, a különböző ellenségek egyetlen ellenségnek tekinthetők és fővállalatunkat egy főlökemmé egyszerűsíthetjük, annál is inkább, mert ez, ahol csak alkalmazható, a leghatásosabb szokott lenni.

Alapelvül állítjuk fel tehát, hogy mindaddig, míg az összes ellenséget egy ellenségben győzhetjük le, ennek, vagyis a közös súlypontnak megsemmisítése legyen a háború célja.

Ritka az az eset, ahol ez az elképzelés nem válik be, ahol több súlypontnak összevonása a realitást nélkülözi.

Ahol ez nem lehetséges, nem marad más hátra, mint-hogy háborút két vagy több külön-külön célú háborúnak tekintsük. Mivel ily eset több önálló ellenséget, következésképpen nagy túlsúlyt tételez fel, az összes ellenség megsemmisítéséről szó sem lehet.

Most már határozottabban foglalkozunk azzal a kérdéssel, hogy az ily cél (megsemmisítés) mikor válik lehetővé, mikor lesz tanácsossá.

Ha először oly erők vagyunk, hogy az ellenséget legyőzhetjük és a kivívott győzelmet addig a pontig követhetjük, ahol az ellenség az egyensúlyt helyreállítani többé nem képes. Ha továbbá politikai helyzetünk teljesen biztos, azaz nincsen kétség afelől, hogy a kivívandó sikerünk új ellenséget támaszt, mely arra kényszerítene bennünket, hogy az első ellenség ellen megindított akciót abbahagyjuk.

Franciaország 1806-ban Poroszországot teljesen leverhette, ha ezzel az egész orosz hadsereget maga ellen zúdította is. Tehette ezt azért, mert képesítve volt az oroszoknak Poroszországban ellentállani.

Hasonló helyzetben volt Napoleon 1808-ban Spanyolországban az angolokkal szemben; nem úgy azonban az osztrákokkal szemben, mert ez utóbbiak miatt Spanyolországból 1809-ben tetemes erőket volt kénytelen kivonni, sőt ezt az országot teljesen fel kellett volna adnia, ha fizikai és erkölcsi fölénye Ausztriával szemben nem oly óriási nagy.

Az említett feltételek nélkül eredményre nincs kilátás.

Ehelyütt meg kell emlékeznünk egy oly általunk hamisnak jelzett nézetről, mely majd burkoltan, majd világosan sok haditervezetben fejeződik ki.

Ugyanis a szükséges erők és az ezekkel végrehajtandó műveletek kiszámításánál nem egyszer az a gondolat kerekedett felül, hogy az idő, egy dinamikus analógia mintájára, az erőknek abszolút tényezőjét jelenti, vagyis hogy azt, amit teljes erővel — mondjuk egy év alatt — lehet végrehajtani, félerővel két év alatt végezhetjük el.

Az tény, hogy a hadművelet, mint minden a földön, időt igényel; világos, hogy Wilnáról Moszkvába 8 nap alatt gyalog nem juthatunk, de hogy az idő és erő között oly kölcsönhatás legyen, mint a dinamikában, az már határozottan hamis nézet.

Mindkét hadakozó félnek van szüksége időre és csak az a kérdés, hogy melyik fél várhat tőle különös előnyöket? Fel-tétlenül a gyengébb, a bukó fél!

Ámde az időnek ezt az előnyét nem a dinamika, de a pszichológia törvénye nyújtja.

Irgység, féltékenység, aggodalom itt-ott nemeslelkűség azok az indító okok, melyek az államokat a szerencsétlen pártjára terelik, a szerencsétől eltávolítják. Az idő tehát inkább a legyőzöttek nyújthat előnyöket.

De nemcsak közvetlenül, de közvetve is segélyre siet az idő a legyőzötteknek, ha meggondoljuk, hogy az első győzelem kiaknázása — mint már máshol kifejtettük — nagy és folytonosan fenntartandó erőfeszítést igényel; mivel pedig azok az erők, melyeknek az ellenséges tartományok birtokát köszönhetjük, nem mindig elegendők a birtok megtartására; idővel az erőfeszítés nehezebb és nehezebb lesz, míg végre elégtelenné válik.

Napoleon 1842-ben az oroszok és lengyelektől elszedett pénzzel és egyéb eszközzel sem bírta a szükséges katonatömeget előállítani, melyet szükségképen Moszkvába kellett volna küldenie, ha tartani akarta magát.

Igaz, hogy abban az esetben, ha az elfoglalt tartományok jelentékenyek és azokban oly pontok vannak, melyek nagy fontosságaik, nincsen kizárva az a lehetőség, hogy a támadó — ha szünetet tart is — többet nyer, mint veszít. Ha külső erő nem zavarja őt, az idő fejezheti be a megkezdett munkát és megtörténhetik, hogy az, amit még el nem foglaltunk, önmagától hull ölünkbe.

Előfordulhat tehát, hogy az idő is tényezőjévé válik a támadó erejének, de persze csak abban az esetben, ha a legyőzött visszlökemre már képtelen, vagyis akkor, ha a dolgok fordulatra már gondolni sem lehet. Ámde ebben az esetben az időnek, mint a támadó erő tényezőjének már értéke nincsen, nincsen azért, mert a támadó főmunkáját bevégezte, a veszély tetőpontját túlépte, szóval: az ellenséget már letiporta.

Ezzel az okoskodással csak azt akartuk bebizonyítani, hogy

egyetlenegy hódítást sem lehet elég korán befejezni ; hogy a működésnek az abszulúte szükséges időn túl való meghosszabbítása *nem könnyítést, de hátrányt jelent.*

Ha ez az állítás helyes, akkor az is az, hogy ha már általában elég erősek vagyunk bizonyos hódításra, úgy elég erőseknek kell lennünk arra is, hogy e hódító munkát egyhuzamban, megállapodás nélkül hajtsuk végre. Hogy a »megállapodás« alatt nem értünk oly rövid pihenéseket, melyek erőgyűjtésre, egy vagy más intézkedés előkészítésére szolgálnak, önként értetődik.

Nézetünkkel, mely azt vallja, hogy a támadó háború mindenkor a gyors és feltartóztathatatlan döntést keresse, hisszük, hogy megcáfoltuk azt a vélekedést, mely azt hirdeti, hogy a lassú, úgynevezett módszeres hódítást, mint biztosabb és előrevigyázóbb eljárást előnyben kell részesíteni.

Amennyiben azonban megeshetik, hogy állításunk még azok előtt is, akik idáig követtek bennünket, utólagosan paradoxnak tűnhetnék fel ; és mert állításunk egy mély gyökeret vert és könyvekben ezerszer ismételt nézet ellen küzd, helyénlevőnek hisszük ellenfeleink álokoskodásait közelebbről megsemlélni.

Kétségtelen, hogy a közelebbi cél hamarabb érhető el, mint a távolabbi ; de kérjük most : ha a közeli cél nem az igazi, amelyet magunk elé tűztünk, fogja-e ez, mint szakasz vagy pihenőpont útunk másik felét megkönnyebbíteni ? Egy kis ugrás könnyebb, mint a nagy, de azért mégsem találkozik olyan ember, aki az átugrandó nagy árkot kétszerre veszi, vagyis egy kis ugrással az árokba ugrik és onnan egy hasonlóval a túlpartra.

Az úgynevezett módszeres háború céljai rendszerint a következők voltak :

1. Valamely vár elfoglalása.
2. Élelmiszerek felhalmozása.
3. Raktárak, hidak, állások s más efféle fontosabb pontok megerősítése.
4. A csapatok pihenése a téli évszakban, vagy üdülő lak-táborokban.
5. A jövő évben érkező erősítések bevárása.

Mіндеzen célokat a támadás folyamában egy-egy időszakasz határolta, úgy, hogy a mozgást nyugvópontok szakították félbe. Ez az eljárás azt a látszatot keltette, mintha minden szakaszhatár új alapot, új erőt nyújtana ; mintha a hadsereget az állam nyomon követné, mintha minden újabb hadművelet új szárnyakat nyerme.

De ha ezek a célok a támadó háborút kényelmesebbekké teszik is, következményeiben nem lesz azzá. E célok csak ürügyek a hadvezér lelkületének vagy a kabinet ingadozásainak palástolására.

Az említett célok vonalát a balszárnyról fogjuk meg-támadni.

1. A következő évben nemcsak a támadó, de a védő is kap új erősítéseket ; ezek az erősítések a védőnek határozottan nagyobb előnyt nyújtanak, mint a támadónak. Eltekintve ettől, a dolog természetében rejlik, hogy az állam egy esztendő alatt majdnem annyi csapatot képes kiállítani, mint kettőben ; mert az, amit a második évben mint növedék felmutathat, aránylag nagyon csekély.

2. A védő épen úgy élvezi a pihenést, mint a támadó.

3. A városok és állások megerősítése nem a hadsereg dolga, tehát megállásra ürügyet nem adhat.

4. A mostani élelmezés mellett sokkal inkább van rak-tárakra szükségünk a megállásnál, mint az előnyomulásnál. Szerencsés előnyomulás közben mindig jutunk annyi ellenséges készlethez, mely a szegény vidékek hiányait pótolhatja.

5. Az ellenséges várak bevétele a támadás szünetelésének nem tekinthető. És pedig azért nem, mert már önmagában véve is intenzív előnyomulást jelent és a megállás csak látszólagos, amennyiben az erőt nem mérsékli és nem tartóztatja fel. De nem is erről beszélünk mi, hanem az indokolatlan megállásról.

Ugyanis valamely vár ellen megvalósítandó eljárásunkat, vagyis azt, vajjon ostrom alá fogjuk-e, körülzároljuk-e, avagy csak megfigyeljük, különös körülmények fogják meghatározni. Általánosságban erre a kérdésre csak az a másik kérdés gyakorol befolyást, vajjon a pusztá körülzárolás mellett és további előnyomulásnál veszély származhatik-e az egészre ?

Ahol ebből veszély nem származik, ahol az erők kiterjeszkedésére elegendő tér nyílik, ott mindig jobb a formászerű ostromot a támadó mozdulat végére hagyni.

A fontosabbat ne mulasszuk el azzal az igyekvésünkkel, hogy a meghódított tárgyat erősen biztosítsuk.

Igaz, hogy a további előnyomulás azt a nézetet erősíti, mintha a szerzeményt kockára tennénk, de mi azt hisszük, hogy támadó háborúban, a szakaszhatárok, pihenőpontok, közbeeső állomások nem természetszerűek, hanem hogy arról az ahol szükségessé válnak, olyan bajt jelentenek, mely a sikert csak bizonytalanná teszi. Sőt ha az általános igazsághoz akarjuk magunkat tartani, egyenesen ki kell jelentenünk, hogy arról az állomásról, melyet gyengeségünk érzetében kerestünk fel, rendszerint egy második, célhoz vezető támadás nem sikerülhet ; ha pedig e második támadás sikerre kilátást nyújt, akkor a megállapodásra nem volt szükség és hogy ott, ahol a kitűzött cél már eredetileg messze távolban feküdt, mindenkor távol is fog maradni.

Amidőn az előzőkkel az általános igazságot tártuk fel, azt a gondolatot akartuk eltávolítani, mintha az »idő« önmagában véve a támadó javára szolgálna. Amennyiben azonban a politikai viszonyok időről időre változhatnak, gyakoriak lesznek azok az esetek, amelyek az általános igazság alól kivonják magukat.

Ne gondolják olvasóink, hogy fejtegetésünk során az általános nézőpontot elejtettük és csak a támadó háború lebegett szemünk előtt. Való dolog, hogy az, aki az ellenség teljes megsemmisítését tűzte ki célul, nem egykönnyen jut abba a helyzetbe, hogy a védelemhez folyamodjék, melynek legközelebbi célja — mint tudjuk — a birtok megtartása. De mert mi a pozitív elvet nélkülöző védelmet harcászati és hadászati képtelenségnek tartjuk és állítjuk, hogy minden védelemnek támadásra kell átmennie, ha a védelem nyújtotta előnyöket élvezte volt, e támadásba átment védelem céljául jogosan az ellenség megsemmisítését is felvehetjük és ily alapon kijelenthetjük, hogy a támadó, a szeme előtt lebegő nagy cél mellett, eleintén a nagy előnyöket nyújtó védő alakzatot is használhatja.

Az 1812. hadjárat állításunk realitása mellett szól. Sándor cár talán nem gondolt arra, hogy ellenfelét e háborúval, amiként tényleg megtörtént, teljesen tönkretégye. De kérjük, lehetetlen volt-e az ily gondolat? és ily gondolat mellett nem lett volna-e természetes a háborút védőlegesen megkezdeni?

ÖTÖDIK FEJEZET.

Folytatás. Korlátolt cél.

Az előbbi fejezetben azt mondtuk, hogy az »ellenség leverése« kifejezés alatt a hadi cselekmény tulajdonképen abszolút célját értjük.

Most nézzük, mi a teendő, ha a mondott cél elérésére szükséges feltételek hiányoznak.

Az abszolút célt elősegítő feltételek nagy fizikai vagy erkölcsi túlsúlyt, nagy vállalkozó szellemet, nagy merészséget tételeznek fel. Ahol ezek nincsenek meg, ott a hadi cselekmény célja csak kétféle lehet és pedig, vagy az ellenséges tartományok csekélyebb részének meghódítása; vagy pedig a magunk birtokának megtartása, vagyis védelme egy jobb jövő bekövetkeztéig.

A védő háború ott lesz indokolt, ahol a *jövőtől remélünk valamit*; a támadó háború ott, ahol a jelen nekünk, a jövő az ellenfélnek kedvez.

Egy harmadik eset — amely talán a legközönségesebb — az volna, amidőn mindkét fél a jövőtől mi bizonyost sem vár, vagyis amidőn a jövő mint döntő, elhatározó tényező nem szerepel. Ebben az esetben támadó háborút vív, aki politikailag támad, vagyis akinek erre pozitív alapja van; mert hiszen erre a célra fegyverkezett fel és reá nézve minden idő, amit fel nem használ, veszendőbe megy.

A támadó vagy védő háború mellett oly okokat hoztunk fel, melyek az erőviszony mérlegelését figyelmen kívül hagyják. Vajjon nem volna-e helyesebb a fentebbi kérdés eldöntését a kölcsönös erőviszonytól függővé tenni? Nézetünk szerint az

utóbbi eljárás a helyes úttól elterelne bennünket. Állításunk igaz és logikus voltát senki sem fogja megcáfolni. Lássuk most, vajjon állításunk konkrét esetben ellenkező eredményre vezet-e?

Képzeljünk egy oly kis államot, mely túlerős ellenséggel tűz össze és előre látja, hogy helyzete minden esztendővel csak rosszabbá válhatik. Ez az állam nem lesz-e kénytelen — ha már a háborút ki nem kerülheti — az időt akkor felhasználni, amidőn helyzete még kevésbé rossz? Támadnia kell tehát, de nem azért, mintha a támadás önmagában véve előnyt nyújtana, mert hiszen a támadás az erők egyenetlenségét még jobban növeli, hanem azért, mert szükségét érzi annak, hogy ügyét vagy teljesen befejezze, még mielőtt a rosszabb idők bekövetkeznek, vagy pedig ideiglenes előnyök kivívásával némileg javítva helyzetén, a jövőben legyen min rágódnia.

Ez a tanítás nem képtelenség.

Ha azonban ez a kis állam biztos afelől, hogy ellensége támadja meg, akkor nyugodtan használhatja a védő alakzatot az első siker kivívására; így legalább nincs kitéve annak a veszélynek, hogy időt veszít.

De képzeljünk továbbá egy kis államot egy nagyobb háborúba keveredve, a mellett a feltevés mellett, hogy a jövő egyik félre sem gyakorol befolyást. Nem kell-e e kis államnak, — ha politikailag véve ő a támadó — tényleg támadnia?

Ha megvult az a merészsége, hogy egy hatalmasabb ellenében a pozitív célt tűzte ki, cselekednie is kell, vagyis meg kell támadnia ellenfelét, ha ugyan ez e munkától meg nem kíméli őt. Részéről a bevárás képtelenséget jelentene, ha csak politikai elhatározását a végrehajtás pillanatában nem változtatja meg, amely eset gyakran fordul elő és nem kevésbé járul ahhoz, hogy a háborúk határozatlan jellegűek.

A korlátolt cél felett tartott általános szemléletünk az ily célú támadó és védő háborúhoz vezet. Mindkettőt külön fejezetben fogjuk tárgyalni, de előbb azonban egy más oldal felé kell fordulnunk.

Ugyanis mi a hadicél módosításait mindeddig belső okokból származtattuk le. A politikai szándék természetét csak annyiban vettük tekintetbe, amennyiben az valami tevőlegest akar, vagy nem akar. De ha igaz is, hogy a politikai szándéknak több alkatrésze a háborútól teljesen idegen, mégis meg kell engednünk, miként már az első könyv második fejezetében is kijelentettük, hogy a politikai cél természete a kölcsönös követelések, továbbá politikai viszonyunk tényleg a legdöntőbb befolyást gyakorolják a hadviselésre.

A következő fejezetben erről tüzetesen beszélünk.

HATODIK FEJEZET.

A/ A politikai célnak befolyása a hadi célra.

Nincsen állam, mely egy másiknak ügyében oly komolyan járjon el, mint a magáéban. A legtöbb, amit az egyik a másikért tesz, az, hogy mérsékelt erejű segédsereget ad s ha ez nem működik szerencsével, az ügyet úgy ahogy elintézettnek tekinti és azon van, hogy amennyiben lehet, könnyűszerrel szabaduljon a dologtól.

Az európai politikában szokásos véd- és dacszövetség nem oly természetű, hogy egyik állam a másiknak érdekeit és ellenséges indulatát osztaná, hanem olyan, amelyben az egyik a másiknak a háború tárgyára és az ellenfél megerőltetésére való tekintet nélkül egy eleve meghatározott, rendesen igen mérsékelt haderőt ígér oda, ami mellett ő nem tekinti magát a társ ellenfelével szemben olyan háborúban levőnek, melynek szükségyszerűleg hadüzenettel kell kezdődnie és békekötéssel végződnie. De még ez a fogalom sincsen élesen körvonalozva és a különféle szokások szerint ide-oda inog.

Ha legalább az ígért tíz-, húszezer emberből álló segítség a hadviselő államnak megszorítás nélkül adatnék át, hogy az szüksége és belátása szerint rendelkezhetnék velök, a dolog bensőbb összefüggést nyerne és a hadi elmélet kevésbé jönne zavarba, mert a segélyhad bérelt (zsoldos) csapatnak volna tekinthető. De hát ez nincsen szokásban. A segélycsapatoknak rendszerint saját hadvezérük van, akik csupán kormányuktól függnék; e kormányok pedig oly hadicélt tűznek ki, mely félszeg szándékukkal legjobban összefér.

Sőt ha két állam valóban hadat visel is egy harmadik ellen, még akkor sem tekintik a háborút egyenlően oly dolognak, melyben az ellenséget meg kell semmisíteniök, nehogy ő általa megsemmisíttessenek, hanem gyakran csak egy kereskedelmi vállalatnak, melyhez egyik a veszély és nyereség mérvéhez képest 30.000—40.000 emberből álló részvénnnyel járul hozzá, azzal a hátsó gondolattal, hogy ennél többet nem kockáztat.

Ezt a nézetet nem csupán akkor vallják, amidőn az egyik szövetségest a háború csak kevésbé érdekli, de akkor is, ha egy mindkettőjüket közösen érdeklő ügyről van szó,

Diplomatikai fenntartások nélkül még ez utóbbi esetben sem folyik le a dolog és a szövetséges felek szerződészerűleg csak csekély segítségre kötelezik magukat, azon lévén, hogy elegendő erő álljon rendelkezésükre abban az esetben, ha a politikakövetelte különös tekintetek ezt szükségessé tennék.

A szövetségharcot e szemüvegen át tekinteni egész általános volt s csakis akkor multa idejét, amikor egyrészt a Napoleon okozta óriási veszély, másrészt Napoleon korlátlan erőszaka a természetes útra terelte a kedélyeket és az államok ellene

vagy vele kötöttek szövetséget. Félzségség, szabálytalanság volt a harcot e szemüvegen át tekinteni, mert háború és béke már alapjában véve oly fogalmak, melyek nem fokozhatók. Tévednénk azonban, ha azt hinnők, hogy e szokást csak a diplomácia szülte; nem, e szokásnak a természet korlátoltsága és az emberi gyengeség volt az alapja.

De elvégre a politikai indok az egyedül folytatott háborúban is hatalmas befolyást gyakorol annak vezetésére.

Ha az ellenségtől csak csekély áldozatot kívánunk, a háború céljául csekély egyenértéket tűzünk ki, azt hisszük, hogy ezt mérsékelt erőmegfeszítéssel érhetjük el. Az ellenfél is körülbelül így gondolkozik. De még ha az egyik vagy másik fél úgy találja is, hogy számításaiiban tévedett, hogy az ellenféllel szemben, nem mint hitte, fölénnyben van, hanem sokkal gyengébb, sem segíthet a dolgon, mert abban a pillanatban rendesen hiányzik a pénz és egyéb eszköz, hiányzik a nagyobb erélyhez szükséges indító ok. Ez esetben a hadfél úgy segít magán, amint tud, a jövőtől remél kedvezőbb fordulatot, bár minden alap nélkül s a háború ezalatt mint egy sínlódó test erőtlennül tovább vonszolja magát.

Igy történik aztán, hogy a háborúnak kölcsönhatása, erőszakoskodása és feltartóztatatlansága gyengébb motívumok tespedésében elvesz és mindkét fél a biztonság bizonyos érzetével szűk téren mozog.

Ha tehát a politikai célnak ezt a befolyását a háborúra nem tagadjuk, amint nem is tagadhatjuk, akkor nincs többé határ és oly háborúkat is szem előtt kell tartanunk, *melyek csupán az ellenfél fenyegetéséből és alkudozásokból állanak.*

Világos, hogy ily esetben a háborúnak elmélete — ha az bölcsészeti megfontolás színvonalán akar lenni és maradni — nagy zavarban van, mert azt, ami a háború fogalmában szükségesnek mutatkozik, számításba nem vehetvén, támasztópontok nélkül áll. Ámde ebben az esetben is kínálkozik az elmélet számára természetes kibúvó. Ugyanis minél mérsékeltabb elvért folyik a háború, vagyis minél gyengébbek a cselekvés indító okai, annál inkább változik át pusztá tőrössé s annál kevésbé lesz szüksége vezérlő alaptételekre. Az egész hadművészet pusztá elővigyázattá alakul át, mely főképen arra irányul, hogy az ingadozó egyensúly hátrányunkra ne billenjen fel s a félháború egészé ne változzék át.

B/ A háború a politikának eszköze.

Miután egyfelől a háború természete, másfelől az egyes emberek és a társadalmi kötelék egyéb érdekei között fennálló ama viszálynál, mely az emberekben magokban leli alapját, tehát a bölcsészeti értelem által meg nem oldhatók, hol az egyik, hol a másik részre kellett figyelmünket fordítanunk, nehogy ezt az ellentétes elemek közül egyik elhanyagoltassék, most azt az egységet óhajtjuk felkutatni, mely ezeket az ellen-

mondó elemeket a gyakorlati életben azzal köti össze, hogy egymást részben kölcsönösen semlegesíteti. Ezt az egységet mindjárt megneveztük volna, ha nem tartottuk volna szükségesnek az ellenmondásokat láthatólag kiemelni és a különféle elemeket külön-külön megvizsgálni. A különféle elemeket összekötő egységet *az a fogalom adja, hogy a háború a politikai érintkezésnek csak egy része, tehát egyáltalában nem önálló dolog.*

Azt mindenki tudja, hogy a háborút csakis a kormányok és a népek politikai érintkezése idézi elő; de viszont az a hit is általános, hogy a háború beálltával a politikai érintkezés megszűnik s egy egészen új állapot jön létre, mely csupán saját törvényeinek hódol.

Ezzel szemben állítjuk: a háború nem egyéb, mint a politikai érintkezés folytatása más eszközökkel.

Azért mondjuk: más eszközökkel, hogy mindjárt bebizonyíthassuk, hogy a politikai érintkezést a háború be nem szünteti, sem nem változtatja át valami egészen mássá, hanem hogy az lényegében tovább megmarad, bármint alakuljanak is át az eszközök, melyeket használ. Tény, hogy azok a fővonalak, melyeken a hadi események a békekötésig húzódnak, egyúttal a politikai érintkezés fővonalai is. De hát hogyan is volna az másként képzelhető? Vajjon a népek és kormányok politikai viszonyai megszűnnek-e a diplomáciai átiratokkal? Vajjon a háború nem csupán egy más írás- és beszédmódja-e a diplomáciai gondolkodásnak? A háborúnak, az igaz, sajátlagos nyelv-tana van, de nem egyszersmind sajátlagos logikája.

Eszerint a háború sohasem választható el a politikai érintkezéstől s ha ez a szemléletben megtörténnék, akkor a viszony-nak összes összekötő szálai bizonyára elszakadnának s egy értelem és cél nélküli dolog keletkeznék.

Ez az elképzelés még akkor is szükséges lenne, ha a háború igazán háború, vagyis az ellenségeskedés korlátlan eleme volna, mert mindazok az alapok, amelyeken nyugszik és melyek főirányait kijelölik, milyenek a maguk hatalma, az ellenfél hatalma, a szövetségesek mindkét részről, az érdekelt népek és kormányok jelleme stb., mint már az első könyv első fejezetében is kijelentettük, politikai természetűek és az összes politikai érintkezéssel oly szorosan függnek össze, hogy azokat ettől elválasztani lehetetlen.

De elképzelésünk kétszeresen szükséges, ha meggondoljuk, hogy az igazi háború nem oly következetes és a végletekig menő törekvés, mint amilyennek fogalma szerint lennie kellene, hanem egy félszeg dolog, egy önmagával való ellenmondás, s hogy az, mint ilyen, saját törvényeinek nem hódolhat, hanem csak egy egész részének tekintendő. És ez az *egész*: a politika.

A politika, mihelyest a háborút tolja előtérbe, nem törődik többé a természetéből kifolyó szigorú következtetésekkel, a véges lehetőségekkel s csak a legközelebbi valószínűséghez ragaszkodik. És ha ügye a háború folytán bizonytalanná válik,

puszta játékká lesz, bízik önmagában, hogy az ellenfelét ennél a játéknál ügyesség és éleslátás tekintetében fölülmulja.

Igy teszi tehát a politika a háború mindent elnyomó elemét puszta eszközzé ; így alakítja át azt a rettenetes csatapallost, melyet mindkét kézzel s teljes erővel kell felemelni, hogy azzal mért egyetlen egy csapás elég legyen, egy könnyen kezelhető és szükség szerint döfést, cselt és háritást végző karddá vagy vitorré.

Igy lesznek megoldva az ellentétek, amelyekbe a háború bennünket, természetsszerűleg félénk embereket magával sodor.

Ha a háború a politika eszköze, úgy ennek jellegét is magán kell viselnie. Ha a politika nagyszerű és hatalmas, azzá lesz a háború is és abszolút formáját elérheti. Elképzelésünk mellett tehát nincs szükségünk arra, hogy a háború abszolút formáját szemünktől eltávolítsuk, sőt inkább kell hogy képe a háttérben folytonosan előttünk lebegjen.

Csakis e mellett az elképzelés mellett lesz a háború megint egységes, csakis a politikával összeforrtan lehet minden háborút egynemű dolognak tekinteni ; s csakis ekként lehet az ítélet számára a nagy tervek készítéséhez vagy megbíráására szükséges állás- és nézőpontot kijelölni.

Természetes dolog, hogy a politika nem avatkozik a háború részleteibe : őráratok s őrszemek kiküldésénél, illetve kiállításánál politikai tekintetek nem döntenek, de igen is és pedig első helyen a háború a hadjárat, sőt gyakran a csata tervezése körül.

Nem siettünk ezt a nézetünket mindjárt kezdetben kinyilatkoztatni, mert hisz az egyes dolgok tárgyalásánál kevésbé lett volna hasznunkra, ellenben figyelmünket bizonyára elvonta volna. A hadi és hadjáratok tervek megbeszélésénél azonban nézetünket feltétlenül el kellett mondanunk.

Általában nincs fontosabb az életben, mint pontosan meghatározni azt az álláspontot, melyből a dolgokat meg kell értenünk és meg kell ítélnünk, mert az előforduló események tömegét egységükben csak egy álláspontból vagyunk képesek felfogni és csak az álláspont egysége óvhat meg bennünket ellenmondásoktól.

Ezek után most az a kérdés, hogy abban a esetben, ha a hadi tervezeteknél két vagy többféle álláspont elfoglalása meg nem engedhető, vagyis ha tilos a dolgokat most a katona, majd a kormányzó, majd a politikus szemével kell néznünk, miért legyen szükségképen a politika az egységesítő, egybefoglaló kapocs ?

Ezt a kérdést a következő reflexióval kívánjuk megoldani. Mi a politika ?

A politika magában véve semmi egyéb, mint az állami érdekeknek puszta intézője más államokkal szemben.

A politika tehát a belső igazgatás minden érdekét — az emberiségét sem véve ki, szóval a társadalom mindazt az érdekét, amit csak a bölcsészeti értelem kifejezésre juttatni képes — magában egyesíti és kiegyenlíti.

Az, hogy a politika hamis irányt követhet, hogy a becs-vágynak, magánérdekeknek és kormányzók hiúságának szolgálatában állhat, nem tartozik ide. Nem tartozik ide azért, mert a hadművészet semmi körülmények között sem lehet az ő preceptora. Nekünk a politikát elvi szempontból az egész társadalom összérdekeinek képviselőjeként kell tekintenünk.

Ezt megállapítva, a kérdés csak az lehet, vajjon a haditerveknél a politikai álláspont a tisztán katonainak (ha ilyen egyáltalán képzelhető volna) vesse-e magát alá, vagy pedig megfordítva.

A politikai nézőpont a háború kezdetével háttérbe csak akkor szorulhatna, ha a háború pusztá ellenszenv és ellenségeskedésből élet-halálharc lenne; ámde a háború, mint korábban jeleztük, nem egyéb, mint magának a politikának nyilvánulása.

Esztelenség lenne, ha a politikai nézőpont a katonai álláspontnak alárendelné magát, mert hisz a politika szüli a háborút; a politika: az *értelem*, a háború: *pusztán csak eszköz* és nem megfordítva. Kell tehát, hogy a katonai nézőpont maradjon az alárendelt.

Gondoljunk csak az igazi háború természetére, emlékezzünk csak vissza az ennek a könyvnek harmadik fejezetében mondotakra, hogy *a háborúnak a politikai viszonyok és tényezők által adott jellegét figyelmen kívül hagynunk nem szabad* és hogy a háborút gyakran, sőt mondhatjuk, többnyire egy oly szerves egésznek kell tekintenünk, melyből az egyes tagok (részek) nem különíthetők el, ahol tehát minden egyes tevékenység az egészszel összefüggésben áll.

Ha mindezekre visszagondolunk, tökéletesen meggyőződünk arról, hogy a legfőbb álláspont a háború vezetésére semmi más nem lehet, mint a politika álláspontja.

Ezt az álláspontot szem előtt tartva, a tervezetek egyöntetűek lesznek, a dolgok felfogása és megítélése könnyebb, természetesebb, a bizonyítás erősebb, az indító ok megnyugtatóbb; az események történeti elbeszélése világosabb és érthetőbb.

Ebből az álláspontból kifolyólag a politikai és hadi érdekek között villongás nem keletkezhetik, ahol pedig föllép, ott az a belátás tökéletlenségének tulajdonítandó.

Azt nem szabad föltételeznünk, hogy a politika a háborúval szemben oly követeléseket állít fel, melyeket nem teljesíthet. Nem szabad azért, mert a politikának saját eszközét ismernie kell. Ha pedig a politika a hadi események lefolyását helyesen ítéli meg, úgy teljesen az ő dolga meghatározni, mely események s mely irány felel meg a legjobban a hadicélknak.

Egyszerőval a hadművészet, legmagasabb álláspontján politikává lesz, természetesen olyaná, mely ahelyett hogy jegyzékeket írjon, csatákat vív.

E nézet szerint nem helyes, sőt magában véve káros dolog, ha egy nagy hadi esemény *tisztán katonai megítélés alá*

jut; hasonlóképen esztelen eljárásnak tartjuk hadi tervezeteknél katonákat felkérni arra, hogy tisztán katonailag ítéljék meg, mit kelljen a kabineteknek tenniök; de még esztelenebb a teoretikusoknak az a kívánsága, hogy a meglevő hadi eszközök a hadvezérnek utaltassanak át, hogy ő ez alapon a háború tervét kizárólagosan katonai szempontból szerkeszthesse meg.

Az általános tapasztalat bizonyítja, hogy a háború főkörvonalait a mai hadügy sokfélesége és nagy tökélye mellett is, mindig a kabinet, vagyis technikailag szólva, egy tisztán politikai és nem katonai hatóság jelöli ki.

Mindez tökéletesen a dolog természetében rejlik. A háború főtervezetét a politikai viszonyokba való bepillantás nélkül nem lehet elkészíteni és a szándékolttal homlokegyenest ellenkezőt juttatunk kifejezésre, ha — amint gyakran megtörténik — a politikának a háború vezetésére való ártalmas befolyásáról beszélünk.

Tulajdonképen nem a politikának ártalmas befolyását, hanem magát a rossz politikát kell kárhoztatnunk.

A politika, ha helyes, vagyis céljának megfelel, a háborúra az ő szempontjából csak üdvös, ha helytelen, csak káros befolyást gyakorol.

A politika önmagában véve csupán akkor gyakorol káros befolyást, ha a hadi eszközöktől és rendszabályoktól természetüknek meg nem felelő eredményt vár.

Amint némely ember azon nyelven, melynek teljes birtokában nincs, néha helytelenül fejezi ki magát, épen úgy a politika is juthat abba a helyzetbe, hogy helyes gondolkozás mellett is, saját szándékainak meg nem felelő dolgokat rendel el.

Ez gyakran fordult elő és amellett bizonyít, hogy a politikát vezető egyének bizonyos hadi ismereteket nem nélkülözhetnek.

Nehogy félreértessünk, ezt az utolsó kijelentésünket magyarázattal kell kísérnünk.

Messze vagyunk attól a hiedelemtől, hogy egy okiratokban búvárkodó hadügyminiszter, vagy egy tudós mérnök, vagy maga egy, a harctéren derék katona is, egyszersmind a legjobb államminiszter legyen, vagy más szóval: mi nem állítjuk, hogy a hadi ismeret a politikának főkelléke.

Kitünő ész, erős jellem a fődolog; emellett a hadi ismeret egy vagy más módon kiegészíthető.

Franciaország sohasem részesült rosszabb tanácsokban hadi és politikai kérdéseikben, mint a Belleisle testvérek és Choiseul herceg alatt, bár mindhárman jó katonák voltak.

Hogy a háború a politika nézeteinek teljesen megfeleljen, s hogy a politika a háborúnak ártalmára ne legyen, ott, ahol az államférfi és a katona egy személyben egyesítve nincsen, csak egy jó eszköz marad hátra, nevezetesen a legfelsőbb hadvezért a kabinet tagjává tenni, hogy a legfontosabb pillanatban annak tanácskozásain és végzésein részt vehessen. Ez azonban ismét csak akkor lehetséges, ha a kabinet, azaz maga a

kormány a hadszínhely közelében van, és így az ügyek észre-
vehető idővesztés nélkül elintézhetőek.

Igy tett az osztrák császár 1809-ben, így tettek a szövetséges fejedelmek 1813., 1814. és 1815-ben s ez a beosztás tökéletesen megállta helyét.

A legfelsőbb hadvezéren kívül más katonának a kabinetbe ne legyen helye ; mert ennek befolyása veszélyes és ritkán fog egészséges, derék cselekvést eredményezni.

Franciaország példája, hol Carnot 1793., 1794. és 1795-ben a hadügyet Párisból vezette, egyáltalában elejtendő, mivel a terrorizmus csak forradalmi kormányoknak áll rendelkezésre.

A fejezetet egy történelmi szemlélődéssel zárjuk be. Midőn az előző század kilencvenes éveiben az európai hadművészetnek az a nevezetes forradalma állott be, melynek következtében egyfelől a régi és kitünő hírben álló hadseregek művészete hatástalanná lett, másfelől oly hadi sikerek tárultak fel, melyeknek nagyságáról mindezideig fogalmuk sem volt az embereknek, úgy látszott, hogy a hadművészet hamis és nem tulajdonképeni körébe vágó számításokat nem tűr meg.

Azok a figyelők, kiknek széles éleslátásuk volt, az eseményeket az általános és legtöbbször káros befolyásoknak tulajdonították, melyeket a politika évszázadok óta a hadművészetre gyakorolt.

A tény helyes volt, de az, hogy egy véletlenül keletkező, elkerülhető körülménynek tekintették téves vala.

Mások azt hitték, hogy a változásokat Ausztria, Poroszország és Anglia egyéni politikájának pillanatnyi befolyásából lehet kimagyarázni.

De vajjon az értelmet érintő ez az óriási meglepetés nem inkább a politikát, mint a hadviselést illette ? vagyis saját nyelvünkön szólva, vajjon a hadseregeket ért szerencsétlenség a politikának a háborúra gyakorolt befolyásának vagy magának a helytelen politikának tulajdonítandó-e ?

A francia forradalom szörnyű hatása kevésbé keresendő a francia hadviselés újabb eszközeiben és nézeteiben, mint inkább a teljesen átalakult állami és közigazgatási politikában, a kormány jellemében s a nép állapotában.

Hogy a többi kormány mindezeket a dolgokat helytelenül fogta fel, s hogy közönséges eszközökkel akarta az új és hatalmas erőket egyensúlyozni, az csak a politika hibája lehet. Vajjon lehetett ezeket a hibákat a háborúnak tisztán katonai fel fogása alapján jóvá tenni ? Semmiképen sem ! Mert ha mindjárt egy filozófiai gondolkodással megáldott hadász az ellenséges elemek természetéből a következményeket előrelátja és a messzeségben levő lehetőségeket megjósolja is, e felismerést közérvényre juttatni nem tudja.

Csak ha a politika a Franciaországban életre ébredt erőket és az új viszonyokat kellőleg méltatja, láthatta volna előre azt az eredményt, mely azokból a háborúra nézve keletkezik és találhatta volna meg az eszközöket, melyek célhoz vezetnek.

Azt lehet tehát mondani, hogy a forradalom húsz évig tartó diadalai főképen a szemben álló kormányok hibás politikájának következményei.

Természetes, hogy e hibák csak a háború alatt kerültek napfényre.

E hibák azonban korántsem azért történtek, mert a politika elmulasztotta a hadművészettől tanácsot kérni. Ama hadművészet, melyhez a politikus fordulhatott, nem volt más, mint az illető korszak politikájának függeléke, vagyis annak jól ismert eszköze, amelytől — mert maga is a politika tévedéseiben leledzett — jó tanácsokat kapni lehetetlen volt.

Igaz ugyan, hogy a háború is mind lényegében, mind alakjában jelentékeny változásokon ment keresztül, melyek őt az abszolút formához közelébb hozták, de e változások nem az által keletkeztek, hogy a francia kormány emancipálódott s a politika pórázáról elszakadt, hanem azáltal, mert a háború okozati összefüggésben állott a francia forradalom folytán az európaszerte megváltoztatott politikával.

Ez a megváltozott politika más eszközöket, más erőket vett igénybe és a hadvezetésnek oly erélyt adott, amilyenre ezelőtt még gondolni sem lehetett.

A hadművészet igazi átalakulásai tehát szintén nem egyebek, mint a megváltozott politika következményei. Ez a tény nemcsak hogy nem bizonyítja a kettő különállását, de ellenkezőleg, benső összeköttetésök mellett hatalmas érvet jelent.

Ujólag hangoztatva : a háborúnak, mely a politika eszköze, ez utóbbi jellegét szükségképen magán kell viselnie.

A politika maga vezeti a fővonalakban a háborút, de azért amidőn a tollat a karddal fölcseréli, nem szűnik meg saját törvényei szerint gondolkozni.

HETEDIK FEJEZET.

Korlátozott cél. Támadó háború.

Egy közvetlenül tevőleges cél kitűzése még akkor is képzelhető, ha az ellenség leverése nem áll módunkban.

E tevőleges cél : az ellenséges tartományok egy részének elfoglalása.

Ennek haszna : először az, hogy az ellenséges állam erejét — következésképen csapatait is — gyöngítjük, a mieinket pedig növeljük, vagyis a háborút részben az ellenség rovására viseljük ; másodsor az, hogy az elfoglalt tartomány oly kész nyereség, melyet a békekötés alkalmával vagy megtartunk, vagy más előnnyel felcserélünk.

Az ellenséges állam elfoglalása felől alkotott ez a nézet nagyon természetes és ellenében mit sem lehetne fölhozni, ha a támadást követő védő állapot aggodalomra nem szolgáltatna okot.

A győzelem tetőpontjáról szóló fejezetünkben tüzetesen kifejtettük, miképen gyöngíti az ily támadás a haderőt és miként követi azt olyan állapot, mely vészes következményeket rejthet magában.

Az ellenséges országrész elfoglalásával karöltve járó gyöngülésünknek fokozatai vannak; ezek a fokozatok a meghódított terület földrajzi fekvésétől függnék. Ha a meghódított tartomány a magunk területének kiegészítő része, vagyis ha tartományaink között vagy mellett fekszik, főerőnk vonalán húzódik tova, akkor a gyöngülés a legesekélyebb lesz. Szászország a hét éves háborúban a porosz hadszínhely természetes kiegészítése volt és ezért elfoglalása nemcsak hogy nem gyöngítette Nagy Frigyes haderejét, de még erősítette is, amennyiben a közel fekvő Sziléziát egyidejűleg fedezte is.

Sőt az 1740 és 1741-ben meghódított Szilézia sem gyöngítette erejét, amennyiben e tartomány úgy alakzatánál, fekvésénél, valamint határának alkotásánál fogva az osztrákok számára Szászország birtoka nélkül oly kedvezőtlen, vagyis keskeny hadszínhely volt, amelyen előnyösen nem harcolhattak. De előnyös volt e területbirtok Frigyesre nézve azért is, mert a fölökemek irányában feküdt.

Ha ellenben az elfoglalt tartomány a többi ellenséges országok között terül el, excentrikus fekvése van, felülete pedig kedvezőtlen, gyöngülésünk annyira fokozódhatik, hogy az ellenségnek sokszor még egy győzelmes csatára sincsen szüksége avégből, hogy tönkre menjünk.

Az osztrákoknak a Provence-ból mindenkor ki kellett menniök, valahányszor Olaszországból fenyegették őket, a franciák 1744-ben nagyon örültek, hogy Csehországból — bár csatavesztesek nem voltak — elmenekülhettek. Nagy Frigyes 1758-ban Csehországban és Morvában ugyanazzal a haderővel, amelynek 1757-ben Sziléziában és Szászországban oly fényes sikert köszönhetett, nem tarthatta magát. A hadtörténelem oly sok példát mutat fel arra nézve, hogy bizonyos hadszínhely természete által gyöngített hadseregek kénytelenek voltak a meghódított tartományt feladni, hogy az ily példák további felsorolásától elállunk.

Ama kérdés fölött tehát, vajjon az említett tevőleges célt kitűzzük-e, vagy sem, az a másik fog dönteni, vajjon a hódítás birtokában maradhatunk-e, vagy pedig annak futólagos birtokba vétele (invázió, diverzió) megérdemli-e a reá fordított erőt és nem kell-e oly visszahatástól tartanunk, mely egyensúlyunkat fölbillenti.

Hogy e kérdésnél minden egyes esetben mennyi sokfélélt kell fontolóra vennünk, azt a »győzelem tetőpontja« című fejezetünkben tárgyaltuk.

Az említett reflexiókhoz még csak a következőket fűzzük.

Ilyen támadás nem mindenkor alkalmas arra, hogy kárpótlást nyújtson a más pontokon elvesztettekért. Mialatt mi a részletes hódítással vagyunk elfoglalva, az ellenség más

pontokon ugyanazt teheti s ha vállalatunknak nagy súlya nincsen, az ellenséget sohasem kényszeríthetjük az övének feladására. Gondosan meg kell fontolnunk tehát, hogy egy oldalról nem veszítünk-e többet, mint amennyit a másikon nyerhetünk.

Önmagában véve mindig többet veszítünk az ellenséges foglalással, mint nyerünk a miénkkel, még akkor is, ha mindkét tartománynak egyenlő értéke van; veszítünk, mert sok erőnk megkötődik. Csakhogy amennyiben ez az eset az ellenségre nézve is fennáll, azt lehetne hinni, hogy elesik az ok, inkább a megtartásra törekedjünk, mint a hódításra. Pedig mégsem így áll a dolog. A birtok megtartása közelebbről érint bennünket és ki ne tudná, hogy a vereség és a kár fölötti fájdalomunkat a bosszúállás, a hódítás csak akkor enyhíti, semlegesíti, ha az nagy kamattal téríti meg veszteségünket.

Ezekből az következik, hogy oly hadászati támadás, mely csak mérsékelt célt tűz ki maga elé, sokkal kevésbé szabadulhat az általa közvetlenül nem biztosított pontok védelmének kötelezettsége alól, mint az olyan, mely az ellenséges állam súlypontja ellen működik. Ezért az előbbinél az erők egyesítése térben és időben sohasem lehet oly tökéletes, mint az utóbbinál. Hogy azonban az egyesítést legalább az időben végre lehessen hajtani, szükséges, hogy minden félig-meddig alkalmas pontról egyszerre támadjunk. Ennek az eljárásnak azonban az a hátránya, hogy sokkal több csapatot igényel, mint a másnemű támadás, mely egyes pontokon védőleg is viselkedhetik. Középszerű célok kitűzésénél minden a felszínen lebeg; a hadi cselekmény egy főcsapásba nem szorítható össze; egyetlenegy főnézőpont nem érvényesülhet; a támadónak nagyon ki kell terjeszkednie; a súrlódások tere szélesbül; az esélynek tág tér nyílik.

Ez a dolog természetes tendenciája. A hadvezért magához húzza, semlegesíti. Minél erősebbnek képzeletében magát a hadvezér, minél több belső segélyforrással és külső hatalommal rendelkezik, annál inkább legyen azon, hogy ettől az irányzattól elmeneküljön s egy bizonyos pontnak uralkodó fontosságot tulajdonítson, még ha ez nagy merészséggel járna is.

NYOLCADIK FEJEZET.

Korlátolt cél. Védelem.

Ismételten kijelentettük, hogy az abszolút negáció sohasem lehet a védő háború célja. A leggyöngébbnek is kell olyan céljának lennie, amely az ellenséget fenyegeti, veszélyezteti.

Nézzük, miben állhat ez a cél? Talán az ellenség kifárasztásában? Első pillanatra úgy tetszik, hogy abban. Ugyanis a tevőleges után törekvő támadót minden egyes meghíúsított vállalata alapján véve egy vagy több lépéssel visszaveti, még

akkor is, ha az a reáfordított erőn kívül egyéb veszteséggel nem is járt volna. Ellenben az a veszteség, mely a megtámadottat ilyen alkalommal csakis haderejében éri, hiábavalónak sohasem mondható, mert a védő e veszteség mellett kitűzött célját, »a birtok megtartását« elérte.

Ebből az okoskodásból kifolyólag tehát azt lehetne állítani, hogy a védő tevéleges célja a birtok pusztá megtartásában áll. Igen, ha bizonyosak lennének afelől, hogy a támadó néhány hiábavaló kísérlet után elfárad és abbahagyja lökemét. Csak-hogy ez a feltevés szükségszerűleg nem következik be. Sőt ellenkezőleg, az erők kimerülése tekintetében a védő van hátrányban, amennyiben eltekintve azoktól a esetektől, amelyekben a támadó vagy védő viszonyaiban fordulatot várhatunk, a védő jobban gyöngül, mint a támadó; részint azért, mert gyöngébb lévén, hasonló betét mellett természetesen többet veszít, részint azért, mert a támadó az ő országainak és segélyforrásainak egy részét elfoglalta. A »kifárasztással« önmagában véve célt nem érünk el, s az az elképzelés alapos, hogy a többszörösen ismételt támadások előbb-utóbb érvényesültek, ha ezek ellenében a védő csak elhárítással él, vagyis az őt érintő veszélyt hasonlóval nem ellensúlyozza.

És ha az erősebb kimerülése, helyesebben kifárasztása gyakran létrehozta a békét, ezt csakis a háború félszégességének tulajdoníthatjuk. Bölcsészeti álláspontból az ellenség kifárasztása sohasem lehet a védő általános és utolsó célja.

A védő által kitűzendő cél a védelmet leginkább jellemző »bevárás« fogalmában rejlik. Lássuk miként! A »bevárás« fogalma a körülmények megváltozása a helyzet javulását foglalja magában. A körülmények megváltozását, a helyzet javulása, vagy belső eszközökkel, tehát tulajdonképeni ellentállással, vagy ha ez nem lehetséges: külső eszközökkel, kedvező politikai viszonyok segítségével érhető el.

Ezt a kedvező politikai viszonyok beállanak, ha a védő új szövetséget köthet, továbbá akkor, ha az ellene fennállott régi szövetségek felbomlanak.

A belső eszközzel akkor élünk, ha elég erők vagyunk, ha a védelmet, melyet a háború erősebb alakzatának vallottuk, önmagáért, kisebb-nagyobb visszlökemek kedvéért választottuk; a külső eszköz után akkor törekszünk, ha gyöngék vagyunk.

Ezt a két esetet jól meg kell különböztetnünk, mert a védelemre különféleképen gyakorol befolyást.

Ha helyzetünk javulását kívülről várjuk, akkor országunkat minél tovább kell megtartanunk, mert így leginkább nyerünk időt, az időnyerés pedig egyetlen eszközünk célunk elérésére. A pozitív célt, melyet legtöbbszörre elérhetünk és mely alkalmul szolgáljon, hogy szándékunkat a békekötésnél érvényesítsük, a haditervbe még nem vehetjük fel. A hadászati szenvedőlegességünk ez állapotában kivívható előnyök abban állanak, hogy egyes csapásokat némely pontokon elhárítunk és az itt

nyert túlsúlyt más pontokra átviesszük. Ha erre nem kínálkozik alkalom, meg kell elégednünk azzal a csekély nyereséggel, hogy az ellenség egy időre békében hagy bennünket. Kisebb támadó vállalatok, melyeknél nem annyira az állandó birtokbavétel, mint inkább az a cél, hogy későbbi veszteségekre betétünk legyen, tehát inváziók, diverziók, vállalatok egyes várak ellen, abban az esetben foglalhatnak helyet védő rendszerünkben, ha túlgöngyölnek nem vagyunk. Ezekkel védelmünk célja és lényege nem változik.

Abban a másik esetben, amidőn a védőnél valamely pozitív szándék lép előtérbe, a védelem pozitív jelleget is ölt magára és pedig annál erősebbet, minél nagyobb a viszonyok megengedte visszahatás.

Más szavakkal minél szabadabb elhatározás vitt bennünket az első lökést biztosan intéző védelemre, annál merészebb hálót vethetünk az ellenségnek. A legmerészebb és ha sikerül, a leghathatósabb eszköz: az ország belsejébe történő visszavonulás. Ez az eszköz egyidejűleg az első esetben felsorolt rendszertől a legtávolabb áll.

Gondoljunk csak a helyzet különféleségére, melyben Nagy Frigyes a hétéves háborúban, az oroszok pedig 1812-ben voltak.

A háború kezdetén Nagy Frigyes, csapatainak harcászata, a túlsúly egy bizonyos nemével ruházta fel, ennek segélyével hódította meg Szászországot, mely ország egyébként, mint hadszínhelyének kiegészítő része, inkább növelte, mint csökkentette erejét.

Az 1757. hadjárat kezdetén a király kísérletet tett hadászati támadásának folytatására, ami, míg az oroszok és franciák a sziléziai-, a mark és szász hadszínhelytől távol voltak, lehetetlennek nem látszott. A támadás azonban meghiúsult és Frigyes a hadjárat további tartama alatt a védelemre szorított és kénytelen volt Csehországot feladni, hogy a saját hadszínhelyet az ellenségtől megszabadítsa. A megszabadítást csak a védelemnek köszönhetette s az csak úgy sikerült, hogy egy és ugyanazon hadsereggel először a franciák, azután az osztrákok ellen fordult.

1758-ban, amidőn ellenségei már nagyon szűk kört vontak körülötte s a kölcsönös haderők között, az ő hátrányára nagy aránytalanság mutatkozott, Morvaországban egy kisebbszerű támadást kísérelt meg; Olmützöt akarta elfoglalni, mielőtt még ellenségei hadkészek voltak; e hely elfoglalását nem abban a reményben tervezte, hogy majd megtarthatja, vagy pedig innen tovább előnyomulhat, hanem azért, mert azt oly külerődnek tekintette, melyet contre-approche gyanánt használhatott volna az osztrákok ellen, akik aztán a hadjárat további tartama alatt sőt talán még egy második hadjáratban is e pont visszavételével lettek volna elfoglalva.

Csak hogy ez a támadás is meghiúsult. Nagy Frigyes ezen túl az igazi offenzíva gondolatától elállott, mert érezte, hogy ez a haderők aránytalanságát tetézi. Hadi terve nagyban véve

a következő volt : összpontosított felállítás országainak közepén, tehát Szászországban és Sziléziában ; a rövid vonalak kihasználása abból a célból, hogy a haderőket a veszélyeztetett ponton szaporítsa ; csatavívás ott, ahol elkerülhetetlen ; alkalom adtán kisebb inváziók és utoljára, amit elsősorban kellett volna említenünk, a jobb idők nyugodt bevárása és gazdálkodás az erőkkel eddig az időpontig.

Későbbben mindinkább szenvedőlegesebb magatartást tanúsított. Tudatára jutván annak, hogy győzelmei sokba kerülnek, azon volt, hogy kiadása, erőfogyasztása csökkenjen ; hiszen csak időnyerésről, a birtok megtartásáról volt szó. Így történt azután, hogy a területtel is gazdálkodott és nem riadt vissza a kordonrendszer alkalmazásától. Mert ezt az elnevezést érdemlik a Henrik herceg által Szászországban, a király által Sziléziában elfoglalt állások. A királynak d'Argens marquishoz intézett leveleiből világosan látjuk, azt a türelmetlenséget, mellyel a téli szállásokat várja, azt a örömet, mellyel ezeket üdvözli.

Aki ezek miatt Nagy Frigyeset ócsárolná, ezekben alázszallott bátorságot látna, nézetünk szerint nagyon tévedne.

A mostani időkben a buncelwitzi erősített tábor, Henrik hercegnek őrsállása Szászországban, a királynak hasonló állása Sziléziában nem tűnnek ugyan fel oly rendszabályoknak, amelyekre utolsó reményünket építhetjük, mert egy Napoleon az ily harcászati pókhálót vajmi hamar szétszakítaná ; de nem szabad elfelednünk, hogy az idők változtak, a háború egészen másforma lett, más életereje van, hogy tehát az akkori időben a most már hatálytalan állások erőt képviseltek s ami fő, hogy e rendszabályok az ellenség jellemére építettek. A birodalmi hadsereg vagy pedig egy Daun és Butturlin ellenében nagy bölcsesség lett volna ezeknek az eszközöknek alkalmazása még akkor is, ha Nagy Frigyes ez eszközök felől mitsem tartott volna.

A siker e nézetet igazolta. Nyugodt várakozással Frigyes elérte célját és oly nehézségeket került ki, amelyeken ereje szétmállott volna.

Lássuk most 1812-öt. Az oroszoknak a franciákhoz viszonyított hadereje a háború kezdetén aránytalanul kedvezőtlenebb volt, mint Frigyes hadereje a szövetségesekkel szemben a hétéves háborúban.

Csak hogy az oroszoknak nagy kilátásuk volt arra, hogy a háború folyamán tetemesen erősödnek. Ugyanis a helyzet a következő volt : Napoleonnak mindenfelé titkos ellenségei voltak ; erőszakos hatalma már a tetőpontra állott ; a Spanyolországban pusztító háború nagyon emésztette erejét, az óriási terjedelmű Oroszország pedig megengedte, hogy az oroszok több 100 mérföldre terjedő visszavonulással a legnagyobb mértékben gyöngítsék hadseregét.

Ilyen nagyszerű körülmények között nemcsak arra lehetett számítani, hogy a visszahatás erős lesz, ha a francia vállalat

nem sikerül (és miként sikerülhetett, ha Sándor cár békét kötni nem hajlandó, alattvalói pedig nem zendülnek fel), de arra is, hogy e visszahatás az ellenség teljes megsemmisítését vonja maga után. A legnagyobb bölcsesség sem eszelhetett volna ki jobb haditervet, mint amilyet az oroszok akaratlanul követtek.

Hogy abban az időben nem így gondolkoztak és az ily nézetet különködésnek tartották volna, nem ok arra, hogy ezt a nézetet ne valljuk helyesnek.

Ha a történelemből tanulni akarunk, akkor a megtörtént dolgokat olyanoknak kell tekintenünk, melyek jövőben is ismétlődhetnek; azt pedig, hogy a moszkvai menetet követő nagy események sorozatát nem az esély szülte, mindenki megerősíti, aki igényt tart arra, hogy az ily dolgokban ítélőképesnek neveztessek.

Ha fennállott volna a lehetőség, hogy az oroszok határait megvédelmezhetik, a franciák hatalma olyan rohamosan és olyan döntő módon mint ahogy történt, sohasem szállt volna alá.

Oroszország az óriási előnyt nagy áldozatokat hozva és veszélyekkel küzdve érte el. (Megjegyezzük, hogy ezek az áldozatok minden más országban még nagyobbak, sőt a legtöbb esetben lehetetlenek lettek volna.)

Végeredményként állíthatjuk, hogy a nagy *tevőleges* eredmény csak *tevőleges* döntésre és nem pusztán várakozásra irányuló eszközökkel érhető el. Szóval a védelemben is csak nagy betét hoz nagy nyereséget.

KILENCEDIK FEJEZET.

Az ellenség leverését célul tűző haditerv.

A háború különféle céljainak jellegzése után immár az egész háborúra vonatkozó azokat a rendelkezéseket tárgyaljuk, amelyeket a célok szerint eredményezett három fokozat egyenként szükségel.

Az eddig e tárgy felől mondottakból kiviláglik, hogy a haditervben két oly főelv szerepel, mely a többiekre nézve is irányul szolgál.

Az első főelv: hogy az ellenséges hatalom súlyát kevés — ha lehet — egyetlen egy pontra vezessük vissza; továbbá, hogy a súlypontok (vagy súlypont) ellenében intézendő lökemet, kevés — ha lehet — egyetlen egy főcselekményben szorítsuk össze; végtére, hogy az alárendelt cselekményeket lehetőleg alárendeltté tegyük. Röviden, az első alapelv: *lehetőleg összpontosítottan cselekedni*. A második alapelv: *lehető leggyorsabban cselekedni*, tehát ok nélkül meg nem állani, kerülő utakat nem használni.

Az ellenséges hatalomnak egyetlen egy súlypontjra való visszavezetése függ:

1. Annak politikai összefüggésétől. Ha csak egy állam hadseregeivel van dolgunk, e tekintetben legtöbbször semmi nehézség sem forog fenn ; ha oly szövetséges seregekkel állunk szemben, melyek közül az egyiknek saját külön érdekei nincsenek, a nehézség nem lesz nagyobb ; ha közös célok fűzik össze a szövetségeseket, a barátság foka lesz döntő ; erről már más helyen értekeztünk.

2. Annak a hadszínhelynek fekvésétől, amelyen a különböző ellenséges hadseregek működnek.

Ha a szövetséges erők egy hadszínhelyen és egy hadsereg kötelékében működnek, akkor azok tényleges egységet alkotnak s többi felől nem kell kérdezősködnünk. Ha az ellenséges erők egy hadszínhelyen, de elkülönített hadseregkötelékekben működnek, akkor azok abszolút egységet ugyan már nem alkotnak, de összefüggésük mégis elegendő nagy arra nézve, hogy az egyik rész ellen intézett döntő lökem a többit is érintse.

Hasonlóképen áll a dolog, ha a hadseregek szomszédos, de természetes akadályokkal nem határolt hadszínhelyeken vannak felállítva. Ha azonban a hadszínhelyek nagy távolságban fekszenek egymástól, vagy közöttük semleges vidékek, nagy hegységek stb. terülnek el, akkor a hadseregek egymásra gyakorolt befolyása nagyon is kétséges, sőt valószínűtlen. Végére pedig még nyoma sincs az összefüggésnek oly szövetséges hadseregek közt, melyek a hadba kevert állam ellentétes oldalain fekvő hadszínhelyeken lépnek fel.

Ha Poroszország a szövetkezett Oroszország és Franciaországgal visel háborút, akkor ez hadviselés tekintetében bátran kettőnek tekinthető. Az egység csak a béketárgyalások alkalmával tűnnék elő.

A szász és osztrák haderő azonban a hétéves háborúban egységesnek volt tekinthető ; amit az egyik szenvedett, a másiknak éreznie kellett részint azért, mert a hadszínhely Nagy Frigyes számára egy és ugyanazon irányban feküdt, részint azért, mert a szászoknak politikai függetlenségük nem volt.

Bármennyi ellensége volt Napoleonnak 1813-ban Németországban, azok jóformán egynek voltak tekinthetők, mert mindannyian meglehetősen egy irányban léptek fel és hadszínhelyeik közeli összeköttetésben és erős kölcsönhatásban állottak egymással. Ha Napoleonnak sikerül valahol az ellenséges főhatalmat megverni, ez a többire nézve is határozó lett volna. Ha Napoleon a cseh főhadsereget megveri, Prágán át Bécsnek tart, Blücher a legjobb akarat mellett sem maradhatott volna Szászországban, mert Csehországba hívták volna segítségre, a svéd trónörökösnél pedig hiányzott volna a jó akarat Markban maradni.

Ellenben egy Ausztria részéről Franciaország ellen Olaszhonból és a Rajnáról megindított háborúban az osztrákoknak mindig nehéz dolog lesz az egyik hadszínhelyen végrehajtott nagy lökemmél a másikon is döntést előidézni. Mert részben a svájci

hegységek nagyon is szétválasztják a hadszínhelyeket, részben az utak iránya mindkettőn excentrikus. Ellenben Franciaország inkább van abban a helyzetben, hogy az egy helyen végrehajtott döntéssel a másikon is határozó befolyást nyerjen; mert erőinek iránya mindkét hadszínhelyen koncentrikusan Bécs és az osztrák monarchia súlypontja felé vezet. Továbbá azt is lehet állítani, hogy az Olaszországban kivívott siker inkább gyakorol befolyást a rajnai hadszínhely eseményeire, mint viszont, mert az Olaszországban végrehajtott lökem inkább az osztrák hatalom központjához, a Rajnáról megindított lökem inkább annak szárnyára vezet.

Ezekből kitűnik, hogy a szétválasztott és összefüggő ellenséges hatalom fogalma minden fokozatban feltalálható és hogy a különböző súlypontok összevonása csak azután hajtható végre, ha konkrét eset forog fenn és az egyik hadszínhelynek a másikra gyakorolt befolyását megállapítottuk.

Abból az alapelvből, hogy az ellenséges súlypont ellenében összes erőnket alkalmazzuk, eltérésnek csak akkor van helye, ha mellékvállalatok *rendkívüli előnnyel* kecsegtetnének és emellett oly erők vagyunk, hogy a főponton még mindig elegendő erővel rendelkezünk.

Amidőn Bülow tábornok 1814-ben Németalföldre vonult be, előre látható volt, hogy hadtestének 30.000 embere nemcsak ugyanannyi franciát fog semlegesíteni, de alkalmat szolgáltat a hollandiak és angolok föllépésére, vagyis oly erők hatályba helyezésére, amelyek máskülönben paragon maradtak volna.

Eszerint a haditerv készítésénél első nézőpontul fog szolgálni: az ellenséges hatalom súlypontjainak megállapítása és ezután azoknak lehetőleg egyre való összevonása. A második szempont az az elv lesz: hogy a súlypont ellen alkalmazandó erők egy főcselekményre egyesíttessenek.

A haderők szétoztására, szétválasztására indokul szolgálhatnak:

1. A haderők eredeti felállítására, tehát a támadó államok fekvése is.

Ha egy oldalról a haderők egyesítése kerülővel és idővesztéssel jár, más oldalról a veszély a megoszlott előnyomulásnál nem igen nagy, az utóbbinak feltétlen előnyt kell adnunk, mert a szükségtelen egyesülést nagy idővesztéssel végrehajtani és ezáltal a lökemet frissességétől és erejétől megfosztani, második főelvünk ellen volna. Mindazokban az esetekben, amidőn kilátásunk van arra, hogy az ellenséget némileg meg lehetjük, a mondott körülmények között megosztottan történő előnyomulás különös tekintet érdemel.

De még fontosabb az az eset, amidőn a támadás oly szövetséges államok részéről történik, melyek a megtámadott országgal szemben nem egy vonalban, nem egymás mögött, de egymás mellett fekszenek. Ha Poroszország és Ausztriának együttesen kellene Franciaország ellen hadba indulni, tévesz-

tett dolog volna a két hadsereget egy pontról előnyomultatni, amennyiben a természetes irány Poroszország részéről az Alsó-Rajnától, az osztrákok részéről a Felső-Rajnától vezet Franciaország szívébe. Az egyesülés itten áldozatok nélkül nem volna elérhető ; minden egyes esetben tehát az a kérdés döntendő el, vajjon az egyesülés a hozandó áldozatokat megérdemli-e ?

2. A várható nagyobb siker.

Mivel itten egyetlen egy súlypont felé történő megoszlott előnyomulásról van szó, ez utóbbi koncentrikus irányt tételez fel. Párhuzamos vagy excentrikus vonalakon történő előnyomulás csak *mellékvállalatoknál* van helyén. Erről már más helyen beszéltünk.

A koncentrikus támadás úgy a hadászat, mint a harcászat terén *nagyobb sikerekkel* kecsegtet ; mert ha eredményes, akkor a következmény az, hogy az ellenséges hadseregek kisebb-nagyobb mértékben elvágatnak egymástól. A koncentrikus támadás tehát mindig a sikeresebb, de megoszlott részei és a nagyobbított hadszínhely miatt a veszélyesebb is. Vele úgy vagyunk, mint a védelemmel, mely gyöngébb alakzat ugyan, de nagyobb eredményre nyújt kilátást.

Attól függ tehát minden, vajjon a támadó elég erős-e arra, hogy e nagy cél után törekedjék.

Nagy Frigyes 1757-ben Csehországba előnyomulni szándékozván, Szászországból és Sziléziából megosztottan menetelt. Tette ezt két okból. Először azért, mert hadserege télen át akként volt fölállítva, hogy az összpontosítás a meglepő lökemet kizárta volna ; másodszer azért, mert a koncentrikus előnyomulással mindkét osztrák hadszínhelynek oldalát és hátát fenyegette. A Frigyeset környező veszély abban állott, hogy az ellenfél egyik vagy másik hadsereget túlerővel tönkretehette ; ha az osztrákok ezt nem értették, akkor a csatát vagy a központban kellett elfogadniuk, vagy pedig annak a veszélynek kellett magukat kitenniök, hogy az egyik vagy másik oldalról visszavonulási vonalukból kiszorítatnak és katasztrófának néznek elébe. Az osztrákok a központban vívandó csatára határozták el magukat ; de mert a Prágánál vett felállításuk még nagyon is az átkaroló támadás befolyása alatt állott és mert egészen szenvedőlegesen viselkedtek, a poroszok hadászati átkarolása utolsó hatályát is elérte. A csatavesztés következménye valódi katasztrófa volt. Az osztrák hadsereg kétharmada Prágában körülfaragott.

E fényes sikert a hadjárat kezdetén a koncentrikus támadásnak merész tette eredményezte.

Ki kifogásolhatja Frigyesnek ezt az eljárását, ha ő mozdulatainak szabadságát, tábornokainak merészségét, csapatainak erkölcsi fölényét egyrésztől, az osztrákok nehézkességét másfelől elegendőnek tartotta arra, hogy terve sikerülhet. Nem is volna helyén, ha az efajta támadásnál csak a geometrikus alakzatot vennénk tekintetbe és az erkölcsi tényezőket figyelmen kívül hagynók !

Emlékeztetünk Napoleonnak 1796-iki nem kevésbé fényes hadjáratára, amelyben ő az osztrákokat koncentrikus előnyomulásukért érzékenyen megbüntette. A francia tábornok eszközeivel (az erkölcsi tényezők kivételével) 1797-ben az osztrákok is rendelkeztek, sőt még nagyobb mértékben, mert ellenfelüknél jóval erősebbek voltak. Ahol tehát félni lehet attól, hogy a megoszlott koncentrikus előnyomulás folytán a belső vonalon levő ellenség nem késik a haderőket egymásután megtámadni, ott ezt a műveletet nem tanácsoljuk. Ha pedig az ily előnyomulás a helyzet folytán elkerülhetetlen, ez szükséges rossznak tekintendő.

Ebből a nézőpontból kiindulva, lehetetlen a Franciaország megtámadására vonatkozó 1814-iki tervet helyeselnünk. Az orosz, osztrák és porosz hadsereg egy ponton: a Majna mellett elterülő Frankfurtnál állott, amely hely az ellenség súlypontjához legtermészetesebb és legegyszerűbb irányt nyújtja. A hadseregeket mégis szétválasztották. Egyik Mainz felől, a másik Svájcban át nyomult Franciaországba. Mivel az ellenség oly gyöngye volt, hogy a határ védelméről szó sem lehetett, a sikeres koncentrikus előnyomulás egyedüli előnyeként egyfelől Lotharingia és Elzász, másfelől Franche-Comté elfoglalása volt várható. E kis előny megérdemelte-e, hogy egy hadsereg Svájcban keresztül vonuljon előre? Tudjuk jól, hogy még más okok (bár ép ily rosszak) is döntöttek e menet mellett, de mi itten **annál** az elemnél állunk meg, amelyet éppen tárgyalunk. Napoleon — miként az 1796. mesteri hadjárat mutatta — kitűnően értette, hogyan kell a koncentrikus támadás ellen védekezni. Ezt, valamint azt is, hogy **neki**, mint hadvezérnek, nagy fölénye **van**: a szövetségesek tudhatták. Napoleon, aki későn érkezett, a Chalonstól nem messze álló seregéhez, nagyon is kicsinylőleg vélekedett ellenségei felől s mégis alig hiányzott valami, hogy az ellenséges hadseregeket elkülönítetten találja. Mily állapotban voltak ezek Brienne-nél? Blücher 65.000 emberéből csak 27.000-rel rendelkezett és a 200.000 főnyi főszeregből csak 100.000 állott e helyen. Lehetetlenség volt Napoleonnak jobban kezére játszani, mint így! A szövetségesek a cselekvés pillanatától kezdve érezték is az újból való egyesülés égető szükségét.

E szemléletek után azt hisszük, hogy a koncentrikus támadás, bár nagyobb sikerhez vezethet, csak akkor veendő igénybe, ha azt a haderők eredeti szétosztása megkívánja és hogy ritkák azok az esetek, amidőn helyesen cselekszünk, ha miatta az erők legrövidebb és legegyszerűbb irányát elhagyjuk.

3. A hadszínhely nagy terjedelme.

Ha a támadó hadsereg egy pontról indul el és sikerrel hatol az ellenséges ország belsejébe, a terület, **melyen** uralkodik, a használt utakon túl terjeszkedik ugyan, de hogy mennyire, azt — képzeletileg beszélve — az ellenséges állam sűrűsége és kohéziója határozza meg. Ha az ellenséges állam összefüggése laza, népe puha, hadra képtelen, a győző hadsereg

számára — anélkül hogy különös rendszabályokhoz kellene folyamodnia oldalt és hátul — nagy terület nyílik meg. De ha vitéz és hű néppel akad dolgunk, a hadseregünk mögött elnyúló terület egy többé-kevésbé keskeny háromszöghöz fog hasonlítani.

Hogy ennek a hátránynak elejét vegye, az előnyomuló menetét egy bizonyos szélességben hajtja végre. Természetes, hogy abban az esetben, ha az ellenséges hatalom egy ponton áll, e szélesség csak addig tartható fenn, míg vele érintkezésbe nem jutunk, innentől kezdve a menetterületnek az ellenséges felállítás keskenységére kell szűkülnie.

De ha az ellenség széles területen áll, vagy mozog, haderőnknek hasonló elosztása nem volna képtelenség.

Amennyiben ehelyütt egy vagy több, közel egymáshoz fekvő hadszínhelyről és oly esetről beszélünk, ahol a fővállalatnak a mellékpontok fölött is kell döntenie, kérdés, hogy veszély származik-e abból, ha a főpont a mellékpontokra nem gyakorol igen nagy befolyást? És hogy szükséges-e, hogy a hadszínhely bizonyos szélességben különösen biztosítottassék? Az erre vonatkozó kombinációk számát nem lehet kimeríteni; de mi állítjuk, hogy kevés kivétellel a főponton eszközölt döntés a mellékpontok fölött is határoz. Ezen alapelv legyen mérvadó cselekedeteinknél mindazokban az esetekben, amidőn az ellenkezőről nem bizonyosodunk meg.

Amidőn Napoleon Oroszországba behatolt, joggal hihette, hogy a Felső-Dunánál álló orosz csapatokat a főerő legyőzésével játékon kívül helyezi. Ezért eleinte csak a Oudinot-féle hadtestet állította velük szembe és csak akkor erősítette ezt meg a 6-ik hadtesttel, amidőn Wittgenstein támadólagosan lépett fel. Ellenben a Bagration ellen már a hadjárat kezdetén felállított részeket legott bevonta, amidőn a nevezett orosz vezért a középnek hátráló mozdulatai magukkal sodorták. Kétségtelen, hogy Wittgenstein is feltétlenül követi Barclay hátráló mozdulatát, ha nem kapja azt a feladatot, hogy a második fővárost fődözze.

1805. és 1809-ben Napoleonnak Ulm és Regensburgnál kivívott győzelmei Olaszország és Tirol sorsa fölött is határoztak, bár az előbbi meglehetősen távoli és önálló hadszínhely volt. 1806-ban Jena és Auerstädt afölött is döntött, ami Napoleon ellen Vesztfáliában, Hessenben s a frankfurti úton készülöben volt.

Az oldalrészek ellentállását befolyásoló körülmények közül főleg kettő tűnik fel. Az első az, ha óriási kiterjedésű és aránylag nagy erők fölött rendelkező ország (Oroszország) a hadszínhely, ahol a főponton végbemenő döntést sokáig húzhatván, halaszthatván, nem vagyunk kényszerítve minden erőt sebtében összpontosítani.

A másik az, ha az oldalpont várak sokasága által nagy önállóságot nyer. Így volt ez 1806-ban Sziléziában is; és mégis mit látunk? Azt, hogy Napoleon ezzel a ponttal nagyon

kicsinylőleg bánt el, amidőn ellene (bár Varsóba menet, már háta mögött feküdt) Jerome alatt csak 20.000 embert hagyott vissza.

Ha tehát egy bizonyos esetben nyilvánvaló lesz, hogy a főponton végbemenő összecsapás a mellékpontokat valószínűleg meg nem rendíti, vagy nem rendítette meg, és az ellenségnek e pontokon csapatai vannak, akkor ezek ellenében, megfelelő erőket kell felállítani, mivel az összekötő vonalakat abszolute feladni nem lehet.

Az elővigyázat még egyet követelhetne tőlünk, t. i. azt, hogy a főpont felé történő előnyomulás a mellékpontokra indított előnyomulással lépést tartson, hogy tehát a fővállalattal mindaddig várjunk, míg az ellenség a mellékpontokon nincsen legyőzve.

Ez az elv annak az elvünknek: »lehetőleg mindent egy főcselekménybe összeszorítani« ugyan nem mond ellent, de mégis egészen más szellemből ered, mint a miénk. Követése a mozdulatokat kimértté tenné, a lökemet megbénítaná, az esélyeknek tág teret és idővesztéseget okozna, szóval oly tényezőket idézne fel, melyek az ellenség leverését célzó offenzívával gyakorlatilag véve ellenséges lábon állanak.

A nehézségek még fokozódnának, ha a mellékpontokon álló ellenséges csapatok excentrikusan húzódnának vissza.

Lökemünk egysége ebben az esetben mivé lenne?

Ezért ellene kell szólnunk annak, hogy a fővállalat a mellékpontokhoz függő viszonyban legyen és állítjuk, hogy az ellenség leverését kitűző abban az támadás, mely nem oly merész, hogy nyílvessző módjára az ellenséges állam szívének irányuljon, célját nem éri el.

4. Végére pedig az ellátás könnyítése az, mely okul szolgálhat a megoszlott előnyomulásra.

Kétségtelen, hogy sokkal kellemesebb dolog, ha egy kis hadsereggel gazdag tartományon vonulunk keresztül, mint megfordítva, amidőn egy nagy hadsereggel szegény országon kell áthatolnunk. Mivel azonban ez utóbbi célszerű intézkedések mellett és nélkülözéseket megszokott hadsereggel nem tartozik a lehetetlenségek közé, sohase engedjük meg, hogy az első elhatározásunkra veszélyes befolyást gyakoroljon.

Ezzel felsoroltuk mindazokat az okokat, melyek a főcselekményt több rész-cselekményre szakító oszlott előnyomulás mellett érvelnek és mi sohasem fogunk az ilyen előmenetel ellen szónokolni, ha a fől sorolt okok egyikéből kifolyólag céltudatosan, a hátrányokat és előnyöket gondosan mérlegelve határozottatott el.

De ha, amiként rendesen történik, a tudós vezérkar csak szokásból sző ily terveket, ha a különböző hadszínhelyekre, még mielőtt a játék kezdődött volna, úgy helyezik el a csapatokat, miként a sakktábla egyes mezőin szokás, ha képzelt kombináló bölcsességből kifolyólag, bonyolódott vonalakon is ugyanily körülmények között mennek a cél felé, ha a had-

seregek ma csak azért válnak el egymástól, hogy 14 nap múlva a legnagyobb veszély között egyesüljenek, akkor — nem habozunk kijelenteni — szörnyűködünk afölött, hogy találkoznak olyanok, akik elhagyják az egyenes, egyszerű utat s szándékosan keresik fel a bonyodalmat.

Ez a dőre dolog főleg akkor szokott előfordulni, ha a fővezér a vezetéssel mitsem törődik, amikor a vezetés nem oly egyszerű, mint ez a hadvezérnek hatalmas erővel rendelkező egyéniségétől elvárható, amidőn egy gyakorlatlan vezérkar áll az ügyek élén és a tervezetet félműveltek készítették.

Most pedig első alapelvünk harmadik részére térünk át. Ez így hangzott: »az alárendelt dolgokat mindenkor oly alárendeltté tegyük, amint csak lehetséges«.

Amidőn az egész háborút egy egyszerű célra vezetjük vissza és azt lehetőleg egyetlen egy cselekménnyel akarjuk elérni, a szemközt álló államok többi érintkezéseit önállóságtól részben megfosztjuk, úgy hogy ezek tényleg alárendelt cselekményekké válnak. Ha az egész háborút egy csapással dönthetnők el, az említett érintkezési pontok semlegesítetté válnak; mivel azonban ez ritkán lehetséges, azon kell lennünk, hogy a mellékérintkezések a fődologtól túlsok erőt ne vonjanak el.

A haditervnek még akkor is legyen ily tendenciája, ha lehetetlen volna az ellenséges ellentállást egy súlypontra visszavezetni, vagyis még abban az esetben is, ha egy és ugyanazon időben két különféle háborút kellene viselnünk. Az egyik háború fődolognak tekintendő és kiválóan gondozandó.

Ezen szempont mellett célszerűnek mutatkozik, ha a főoldalon támadólagosan, a mellékpontokon védőlegesen viselkedünk. Az általános támadást csak rendkívüli körülmények indokolhatnák.

Az alárendelt pontok védelmére a megengedhető legkevesebb erő fordítandó és ennek az ellentálló alakzatnak minden előnye kiaknázandó.

Az említett nézőpontot még kevésbé szabad szem elől téveszteniünk, azokon a hadszínhelyeken, ahol közös súlypontú idegen hatalmak hadseregei működnek.

Ez esetben a főellenséggel szemben még a mellékhadszínhelyeken sem viselkedhetünk védőlegesen. Az ellene irányuló lökem, mely a fő támadásból s más tekintetek követelte alárendelt támadásokból áll, feleslegessé teszi a közvetlen módon nem fedezett pontok védelmét. Itten minden a fő döntéstől függ. Ennek kedvező kimenetele dúsan kárpótol azokért a veszteségekért, melyek máshol értek bennünket. Ha tehát elegendő erőnk van, hogy a fő döntést merészeljük, a kudarc, mely érhet bennünket, nem szolgálhat okul arra nézve, hogy feltétlenül őrizkedjünk olyan kárvallástól, mely más pontokon érhet bennünket; mert éppen e félelemből eredő rendszabály tenné a kudarcot valószínűbbé; ez keverne cselekményünkbe ellenmondásokat.

A főcselekmény uralkodó szerepének a támadás egyes tagjaiban is meg kell látszódnia. De mert rendszerint más okok határozzák meg, hogy mely haderők induljanak az egyik és másik hadszínhelytől a közös súlypont ellen, a fenti kijelentésünk alatt csak azt érthetjük, hogy általánosságban meg kell lenni annak a törekvésnek, mely a főcselekményt mindezek fölé helyezi, mert ekként az egyszerűség elve érvényesül és az esély hatalma szűkebb térre szorul.

A második alapelv a haderő gyors használatára vonatkozik. Minden hiábavaló halasztás és kerülő, erőpazarlást jelent és a hadászat elveit sérti.

Igen fontos emlékeztetni arra, hogy a támadásnak majdnem egyedüli előnye a meglepetés. E tulajdonságot, vagyis a gyorsaságot és feltartóztatatlanságot a támadás, ha sikert akar aratni, nem nélkülözheti.

Az elmélet ennek következtében a célhoz vezető leg-rövidebb utakat követeli és elítéli azokat az okatlan vitatkozásokat, melyeknek tárgya az, vajjon balra, jobbra, ide-oda kell-e menni.

Ha visszaemlékezünk arra, amit a hadászati támadás tárgyánál az államok szívéből mondtunk, és ha visszaemlékezünk arra, amit a könyv negyedik fejezetében az idő befolyásáról fölhoztunk, akkor — hisszük — felesleges tovább bizonyítanunk, hogy a szóban forgó alapelvet tényleg megilleti a tőle követelt befolyás.

Napoleon sohasem cselekedett másképen. Ő a hadseregtől a hadsereghez, a fővárostól a fővároshoz vezető legközelebbi főutat leginkább szerette használni.

És az a főcselekmény, amelyre mindent visszavezetünk s amelynek gyors és feltétlen végrehajtását követeltük, miben fog állani?

Hogy az ellenség megsemmisítése miben áll, azt már a negyedik fejezetben fejtegettük s hiábavaló dolog lenne azt ismételni. Bármilyen legyen is az egyes esetben a végcél, a kezdet mindenhol ugyanaz, t. i. az *ellenséges haderő megsemmisítése*, vagyis más szavakkal: az ellenséges *haderők fölött kivívandó nagy győzelem*.

Minél közelebb esik határunkhoz az a hely, ahol e győzelmet keressük, annál könnyebben érjük azt el; minél később vívjuk ki e győzelmet, vagyis minél távolabb esik határunktól a győzelem helye, annál döntőbb jellegűvé lesz az. Itt, mint mindenhol, a siker könnyűsége és nagysága egyensúlyozzák egymást.

Ha tehát nem vagyunk oly túlerősek, hogy győzelmünk kétségtelen, akkor az ellenséges főerőt lehetőleg fel kell keresnünk.

Azért mondjuk, hogy *lehetőleg*, mert a nagy kerülővel, idővesztéssel járó, vagy hamis irányban eszközölt keresés végzetes hibává fejlődhetnék.

Ha érdekünk ellen van, az utunkon nem talált ellenséget

más irányokban nem kell fölkeresnünk, mert biztosak lehetünk afelől, hogy későbben ő keres fel bennünket. Ebben az esetben bizonyára kedvezőtlenebb körülmények között fogunk veredni, ámde ez elkerülhetlen baj, melynek alá kell magunkat rendelni. Ha azonban e csatából győztesekként kerülünk ki, annál döntőbb lesz győzelmünk.

Ebből egyfelől az következik, hogy a föltételezett esetben hiba lenne, ha az utunkon levő ellenséges főerővel való találkozást szándékosan kerülnénk, mert ekként könnyű győzelmet nem arathatunk, másfelől pedig az, hogy a határozottan erősebb ellenséget a későbbi, de annál döntőbb győzelem kedvéért szándékosan kerüljük.

Az előzőekben döntő győzelemről, tehát az ellenség leveréséről és nem egy nyert csatáról beszéltünk. Amennyiben azonban a döntő győzelem az átkaroló támadást, vagy pedig a megfordított arccal megejtendő csatát kívánja, kell hogy a háború terve úgy az e tekintetben szükséges csapatok, mint a betartandó irányokra nézve is kiterjeszkedjék.

A haditörténelem ugyan mutat fel eseteket, amidőn egyenes arccal vívott csaták teljesen megsemmisítették az ellenséget, de ezek mégis csak kivételek és jövőben, ha a hadseregek kiképzés és ügyesség tekintetében egyenlők lesznek, még ritkábban fordulnak elő. Mai napság már 21 zászlóaljat nem lehet oly módon egy faluban elfogni, mint Blenheimnél.

Ha aztán egyszer a nagy győzelem kivívatott, pihenésről, lélegzetvételtől stb. ne legyen szó, hanem csak az üldözésről, új lökemről, az ellenséges főváros bevételéről és a szövetséges hadak megtámadásáról; röviden annak tönkretételéről, ami az ellenséges állam oszlopa.

Ha a győzelem árja ellenséges várak mellett vezet el bennünket, erőnk nagyságától fog függni, vajjon azokat ostrom alá fogjuk-e, vagy sem. Nagy túlerő mellett idővesztés lenne, ha nem igyekeznénk azokat minél hamarabb elfoglalni; ha azonban főcélunk eredményes elérése nagy kikülönítéseket nem tűr, csak kevéssel kell megelégednünk, ami a formaszerű ostromlásokat kizárja.

Attól a pillanattól kezdve, amidőn valamely vár ostromlása arra kényszerít, hogy eredeti vállalatunkat abbahagyjuk, a támadás tetőpontját már rendszerint elérte. Ezért a gyors, pihenésnélküli előnyomulás, illetőleg utánnyomulás mellett szavazunk.

Mi nem zárkozunk el az előtt a tudat előtt, hogy ebben az esetben főszeregünk, amennyiben az előnyomulás — miként már kifejtettük — nem igazodhatik a mellékpontok után, és mert hátunkban legtöbbször csak egy keskeny területet nevezhetünk magunkénak, csak gyöngébb lökemre lesz képes és sok veszélynek néz élébe. Azt sem tagadjuk, hogy a támadó oly helyzetbe is juthat, mely a további előnyomulást teljesen megakasztja. De amiképen már egyszer állítottuk, hogy hiba volna a szűkített hadszínhelyet kerülni és emiatt a támadás

gyorsaságát alászállítani, úgy azt mondók vagyunk most is, hogy míg a hadvezér ellenfelét nem verte le, míg azt hiszi, hogy elég erős e célt elérni, addig üldöznie is kell. Lehet, hogy fokozódó veszéllyel néz szembe, de fokozódó siker is kecsegteti őt. És ha egyszer oly pontra érkezik, ahonnan előre menni többé nem merészkedik, ahol kénytelen háta biztonságáról gondoskodni, jobbra-balra kiterjeszkedni, akkor e pont a legnagyobb valószínűség szerint az ő tetőpontja lesz. Röprejének vége van és ha ellenségét eddig le nem verte, valószínűleg ezentúl nem is veri le.

Az intenzívebb támadás céljából végrehajtott oly intézkedések, mint : várak ostromlása, szorosok vívása, tartományok meghódítása csak lassú és viszonylagos előnyomulást jelentenek, mert amennyiben az ellenség — amint magától értetődik — ily körülmények között nemcsak beszüntette futását, de új ellentállásra is szervezkedik, igen valószínű, vagy legalább lehetséges, hogy helyzete napról napra javul. Röviden : visszatérünk arra, hogy kényszerített megállás után rendszerint nincs többé második támadás.

Az elmélet tehát mást nem mondhat, mint azt, hogy míg az ellenség leverésének szándéka fennáll, az előretörés pihenést ne ismerjen ; ha azonban a hadvezér ezzel a céljával felhagy, mert nagy veszélyeket lát maga előtt, jól teszi, ha előnyomulását beszünteti és kiterjeszkedik. Ez utóbbi csak abban az esetben volna helytelen, ha a hadvezér részéről abban a hitben történik, hogy ezzel az ellenséget ügyesebb módon verik le.

Nem állítjuk mi, hogy egyszer-máskor nem lehet egy vagy más államot lassúszerrel a végsőkig szorítani.

Az általunk felállított tétel a valószínű és közönséges eredményen épült fel és nem olyan abszolút igazság, mely kivételeket meg nem tűr. De más oldalról jól megkülönböztetendő, vajjon az állam tönkretétele lassanként történt-e, vagy pedig az első hadjárat eredménye volt-e. Mi természetesen az utóbbi esetet tartjuk szem előtt ; az erőket csak egy nagy háború hozhatja oly feszállapotba, mely a súlypontot legott legyőzheti. Ahol csak lassan és olyanformán haladunk a cél felé, hogy évenként egy-egy csekély előnnyel megelégszünk, sürgős veszélyt nem idézünk elő. Mert nemcsak hogy a szünetek által megszakított sikereknek általában véve kevés hatásuk van a későbbiekre, de megtörténhetik, hogy hatásuk teljesen elenyészik, vagy tagadó természetűvé válik, ha — ami könnyen meglehet — az ellenség új erőhöz jut, nagyobb ellentállásra tüzelik, hatalmas külső segínyt nyer. Ellenben ott, ahol egyhuzamban nyomulunk előre, a tegnapi siker a mait magával rántja, a tűz a tűzön gyullad meg. Ha vannak is oly példák, amelyek amellet tanuskodnak, hogy államokat egymásután következő lökésekkel sujtották porba, vagyis tanuskodnak amellet, hogy az *idő*, a védőnek ez a védőszentje volt vészthozó, aránytalanul több példát tudunk arra nézve felhozni, hogy a támadónak az *időbe* vetett bizalma megghiusult. Gondol-

junk csak vissza a hétéves háborúra! nem érte-e kudarc az osztrákok lassú, elővigyázatos eljárását?

Ezekből kifolyólag nem vallhatjuk azt, hogy a jól berendezett hadszínhelyet szem előtt tartó gondnak mindig lépést kell tartani az előretörekvés ösztönével és hogy e kettőnek úgyszólván egyensúlyozni kellene egymást. Ellenkezőleg, mi az előretörekvés hátrányait oly elkerülhetetlen bajnak tekintjük, hogy tekintetbevételt csak akkor érdemel, amidőn elől már nincs mit reménylenünk.

Napoleonnak 1812. hadjárata nem állításunk ellen, de mellette beszél.

A császár e háborúja nem azért hiúsult meg, mert túlgyorsan és túlmesszire nyomult előre, hanem mert a sikernek ezzel az egyedüli eszközével kudarcot vallott. Az orosz birodalom nem oly ország, melyet formaszzerűen meghódítani, illetőleg megszállva tartani lehetne, legalább nem az európai hatalmasságok jelenlegi hadseregeivel és nem a Napoleon vezette 500.000 emberrel. Az ily országot csak a saját gyöngeség, csak belviszály tehet tönkre. Hogy a politikai létnek ezekhez a gyöngeségekhez férhessünk, szükségképen az állam szívét érintő rázkódásra kell törekednünk. És Napoleonnak csak akkor lehetett kilátása eredményre, ha erős hadsereggel Moszkváig jutva, a kormányt elbátortalanítja és a népet az állhatatosságtól, hűségtől eltántorítja. Napoleon terve tehát kifogástalan volt. Főseréget egészen helyesen az ellenséges főserég ellen vezetve, azt Szmolenszknél megverte és Moszkvát bevette.

Ebben az esetben is úgy cselekedett, mint mindenkor; csak ily eljárás mellett lett és lehetett Európa ura.

Aki Napoleont előbbi hadjárataiból kifolyólag a legnagyobb hadvezérnek tartotta, az e hadjáratban ne helyezkedjék föléje.

Ha egyrésről meg van engedve, hogy bizonyos esemény az eredmény szerint ítéltessek meg, nyújtván ez a legjobb kritikát, másrésről nem ildomos, ha az eredményből vont ítéletet emberi bölcsesség gyanánt hirdetjük.

Valamely szerencsétlen hadjárat okainak felkutatása még nem kritikája e hadjáratnak. Kritikát csak akkor gyakorolhatunk, a hadvezér fölé csak akkor helyezkedhetünk, ha be tudjuk bizonyítani, hogy az említett okokat elnézni vagy figyelmen kívül hagyni nem volt szabad.

Ebből a szempontból indulunk ki, amidőn állítjuk, hogy annak nincs ítélőképessége, aki az 1812. hadjáratot nagy visszahatása folytán óriási képtelenségnek, a többi szerencsés eredményei miatt fenséges kombinációknak tekinti.

Ha Napoleon — amiként a legtöbb kritikus akarta — Litvániában megáll, hogy először a várakat biztosítsa magának, — amelyek mellékesen megjegyezve alig voltak, mert a teljesen oldalt fekvő Riga nem jöhetett tekintetbe, Bobruisk pedig nagyon is jelentéktelen volt, — akkor ő a télen keresztül egy nagyon is szomorú védőrendszer igénybevételét nem kerül-

heti el és akkor ezek a kritikus urak lettek volna az elsők, akik felkiáltottak volna : »Hol van a régi Napoleon ! ő, aki hódításait oly győzelmekkel, mint az austerlitz-i és friedlandi, az ellenséges országnak végső pontjáig követte, most már egy első főcsatát sem merészel megvívni ! Az ellenséges fővárost, a csapatoktól elhagyott, megadásra kész Moszkvát bevenni félénken elmulasztja és így épségben hagyja a központot, amely körül az új védelem tömörül. Ő, aki abban a hallatlan szerencsében részesül, hogy a messze lakó orosz óriást meglepheti, miként egy szomszédos várost szokás, vagy miként Nagy Frigyes a kis Szászországot lepte meg, nem zsákmányolja ki ezt az előnyt, de győzelmi pályája közepén megáll, megáll annak módjára, akit egy rossz szellem hirtelen békókba ver.«

Kétségtelen, hogy a mondott esetben ilyenformán és nem másképen beszéltek volna az eredmény után ítélők.

Mi azonban azt mondjuk : az 1812-iki hadjárat azért nem sikerült, mert az ellenséges kormány erős, a nép hű és állhatatos volt ; szóval azért, mert nem sikerülhetett. Hiba lehetett Napoleontól, hogy e hadjáratba bocsájtkozott, — legalább az eredmény mutatta, hogy számításaiiban csalódott, — de az kétségtelen, hogy ha már e cél kitűzetett, másként, mint történt, nem volt elérhető.

Ahelyett, hogy keleten is egy végtelen hosszadalmas és költséges védelemre rendezkedett volna be, miként ezt nyugaton kellett tennie, megkísérli az egyedüli célhoz vezető eszköz alkalmazását : t. i. azt, hogy egy merész csapással békére kényszerítse a megfélemlített ellenséget. Hogy e cél mellett hadserege tönkrement, ez csak a játék betéte, a remény ára volt. Ha hadserege az ő hibája folytán többet szenvedett, mint kellett volna, ez nem a távoli előnyomulásnak, mert hiszen ez volt a célja, de a hadjárat késő megkezdésének, embeberket emésztő harcászatának, a hadsereg ellátására vonatkozó elégtelen gondoskodásnak, a visszavonuló vonalra fordított kevés gondnak, végre a Moszkvából történt késői elvonulásnak tulajdonítandó.

Hogy az orosz hadseregek a Berezinánál elzárhatták volna Napoleon visszavonulási vonalát, állításunkat nem dönti meg. Mert először épen a megheiusult kísérlet tanuskodik amellett, hogy mily nehéz az útnak elzárása s ha igaz is, hogy az útjától elvágott a legnehezebb viszonyok között magának utat törve, nagyon sok erőt veszített el, mindazonáltal nem ez a körülmény okozta a tulajdonképeni katasztrófát. Másodszor csakis a vidék ritka jellege : a Berezinának a nagy utat metsző mocsarai, erdős és megközelíthetlen szegélyeivel tette lehetővé az elvágás kísérletét ; e körülmény nélkül az utóbbi még kevésbé sikerült volna. Harmadszor pedig az elvágatás lehetősége ellen az általunk kárhoztatott széles előnyomuláson kívül más óvrendszabály nincsen ; mert ha már egyszer olyképen nyomultunk előre, hogy az oldalakat jobbról-balról visszahagyott hadseregekkel fedeztük, akkor ezt az előnyomulást érhető min-

den balesetnél azonnal vissza kellene sietnünk, ami a támadást már a priori megbénítja.

Egyébként azt sem lehet mondani, hogy Napoleon az oldalait nem biztosította. Wittgenstein ellenében egy nálánál erősebb különítmény állíttatott fel; Riga előtt egy megfelelő erős ostromló hadsereg állott, délen pedig Schwarzenberg 50.000 emberrel Tormassowot és Tschitschagowot ellensúlyozta. Ehhez járult még az, hogy Viktor alatt 30.000 ember a hát középpontján állott fel. Az oroszok túlsúlya a moszkvai hadsereg hátában még november havában, tehát amikor már ők tetemes erősítéshez jutottak, a franciák pedig gyöngültek, sem volt oly rendkívüli nagy. Wittgenstein, Tschitschagow és Sacken összesen 110.000 embert számlált, míg Schwarzenberg, Regniernek, Viktor és Oudinotnak összesen 80.000 embere volt. Ebből következik, hogy oldalbiztosításra a legelővigyázóbb hadvezér sem különített volna ki ennél nagyobb erőt.

Ha Napoleon abból a 600.000 emberből, mellyel a Nyement átlépte Schwarzenberg, Regnier és Macdonald alatt megmenekült 50.000 helyett 250.000 hozott volna haza, ami elvégre az említettük hibák kikerülése mellett lehetséges volt, e hadjáratot csak szerencsétlennek lehetett volna nevezni, mert nem oly rendkívüli dolog, ha ily nagyszabású hadjáratban a hadsereg fele odavész.

Ennyi a főcselekményről, ennek elvéről s elkerülhetetlen veszélyeiről.

Ami az alárendelt cselekményeket illeti, mindenekelőtt szükséges, hogy ezeknek egy közös céljuk, de oly közös céljuk legyen, mely az egyes részek tevékenységét nem bénítja meg.

Rossz terv volna az olyan, amely például azt tűzi ki, hogy három hadsereg: Felső-Rajna, Közép-Rajna és Hollandia felől nyomuljon elő Franciaországba, azzal a célzattal, hogy Páris előtt egyesüljön, de mindaddig nagyszabású dolgokba ne bocsátkozzék és azon legyen, hogy az egyesülés pillanatáig épségben maradjon. Ily terv mellett a három oszlop előnyomulása folytonos számítás alá esik, ami mindenhol késést, határozatlanságot, félnkséget szül. Sokkal célszerűbb, ha minden résznek feladatát kijelöljük s az egységet ott alakítjuk meg, ahol a három hadsereg tevékenysége önmagából válik egységgé.

Ha tehát több hadsereg elkülönített hadszínhelyeken intéz támadást, minden résznek külön lökemtárgy jelölendő ki.

A fődolog az, hogy minden rész támadjon, nem pedig, hogy mindenki aránylagos előnyöket arasson.

Annak, hogy valamely hadseregrésznek szerepe nehéz lesz, mert az ellenség esetleg más beosztással él, mint gondoljuk; vagy pedig annak, hogy egyik-másik hadsereget szerencsétlenség éri, a többire befolyást nem szabad gyakorolnia, ha csak az általános siker valószínűségéről nem akarunk lemondani. Ily befolyásnak csak akkor van helye, ha a részek többségét vagy pedig a főrészt érte a szerencsétlenség. Ebben az esetben egy elhibázott tervvel van dolgunk.

Ugyanez áll oly hadseregek vagy hadseregrészekre nézve is, melyek eredetileg védő állapotban voltak, de kedvező eredmény folytán támadásra mennek át, ha ugyanazon eljárásnak nem adunk előnyt, mely a felesleges erőket csak a főpontokon indítja támadásra, ami főleg a hadszínhely földrajzi helyzetétől függ.

De, kérjük, mi lesz ily körülmények között az egész támadási mértani alakzatával és egységével, mi a megvert szomszédos csapatokkal oldalaival és hátával.

Ez épen az, ami ellen küzdeni akarunk.

Óriási tévedés a nagy támadást olyképen tervezni, hogy az minden körülmények között a mértani négyszög alakzatát vegye fel.

A harmadik könyv tizenötödik fejezetében kimutattuk, hogy a mértani elem a hadászatban nem oly hatásos, mint a harcászat terén és itten csak ismételjük az ott talált eredményt, mely arra tanít, hogy — különösen a támadásnál — inkább törekedjünk az egyes ponton kivívott sikerekre, mint a sikerek különfélesége által lassanként keletkezhető mértani alakzatra.

Az minden körülmények között bizonyos, hogy a hadászat tág mezején egyedül a fővezért illeti a csapatok mértani helyzetéből kifolyó gond és elhatározás; egyetlenegy alvezérnek sem áll jogában kérdezni, hogy szomszédja mit tesz, mit mulaszt; induljon ő célja után és ne törődjék mással. És ha véletlenül ferde helyzet állna elő, a fővezér idejekorán fog segíteni.

Tartsuk ezt mindig szem előtt s meg lehetünk győződve, hogy elmarad a megoszlott tevékenységnek az a főbaja, hogy az események folyamát aggályok és föltevések egész sorozata zavarja meg, hogy az egyeseket érő esély, miként a ragadós betegség, az egészet fertőzi és hogy a személyes gyöngeségnek, az alvezérek személyes ellenségeskedésének tág tere nyílik.

Hisszük és valljuk, hogy e nézetet csak azok tartják paradoxnak, akik a hadi történelemmel nem foglalkoztak komolyan és hosszú időn keresztül, akik a fontost a lényegtelenről nem különböztették meg és az emberi gyöngék befolyását nem méltányolták.

Ha már a harcászat terén nehéz a megoszlott oszlopok támadásának szerencsés sikerét az összes részek pontos összhangzásba hozatalával fenntartani, mennyivel nehezebb ez a hadászat mezején, ahol sokkal nagyobb a megoszlás,

Föltéve, hogy az összes részek összhangzatba hozatala a sikernek szükségszerű föltétele, akkor az ily hadászati támadás okvetlenül elvetendő. Csakhogy egyrészt nem tőlünk függ mindenkor ennek a támadásnak suttatása, mert előállhatnak oly körülmények, melyek e támadást parancsolólag megkövetelik, másrészt pedig a harcászat terén sem szükséges, annál kevésbé a hadászatban, hogy az összes részek az események minden pillanatában teljes összhangzásban legyenek.

A hadászat mezején a részeknek minden áron való összhangzatba hozataláról le kell mondanunk és csak arra legyünk figyelemmel, hogy minden résznek önálló feladat jusson.

Ehelyütt a szerepek helyes elosztásáról egy lényeges megjegyzésünk van.

1793. és 1794-ben az osztrák főserég Németalföldön, a porosz pedig Felső-Rajrán állott. Az osztrák csapatok Bécsből Condé és Valenciennesre menetelve és a Landaurelőnyomuló porosz csapatok keresztezték egymást. Igaz, hogy az osztrákoknak a menetcélon belga tartományait is kellett megvédelmeznük és a francia Flandriában tett hódítás előnyükre válhatott; ámde ez az érdekük korántsem volt elsőrangú. Kaunitz herceg halála után Thugut miniszter keresztül is vitte, hogy az osztrák csapatok jobb összpontosíthatása végett Németalföld teljesen föladvassék.

Tényleg az osztrákoknak Flandriába kétszer oly hosszú utat kellett tenniük, mint Elzászba. Ez pedig oly időben, amidőn a csapatok csak korlátolt számban voltak kiállíthatók és mindent készpénzért kellett beszerezni, lényeges dolog volt.

Thugut miniszter a rendszerváltoztatással azonban még egy más célt is kötött össze: ő ugyanis a sürgős veszély dokumentálásával a Németalföld és Alsó-Rajna védelme körül érdekelt hatalmasságokat, jelesen: Hollandiát, Angolországot és Poroszországot nagyobb erőfeszítésekre akarta indítani.

Habár a miniszter e számításában csalódott, amennyiben a porosz kabinet semmi szín alatt sem akart nagyobb erőt kifejteni, e példa mindazonáltal eléggé mutatja, hogy a politikai érdek mily befolyással van a háború menetére.

Poroszországnak Elzászban sem védeni, sem hódítani valója nem volt; 1792-ben lovagias érzületből Lotharingián át a Champagneba vonult be s amidőn a kedvezőtlen körülmények folytán legyőzetett, a háborút csak immel-ámmal, félérdekkel folytatta.

Ha a porosz csapatok Németalföldön állanak, Hollandiával, melyet 1787-ben meghódítottak és a maguk országának tekinthettek, közvetlen összeköttetésbe jutottak volna; ekként nemcsak az Alsó-Rajná és következképen a hadszínhelyhez legközelebb eső porosz tartományrészeket fedezhették volna, de Angolországhoz, mellyel az onnan húzott segélypénzek miatt erősebb szövetségviszonyban állott, közelebb jutva, a porosz kabinet álnok viseletére kevesebb alkalom nyílik.

Tehát nagyobb hatásra lett volna kilátás, ha az osztrákok főserége a Felső-Rajrán, a porosz hódserég pedig Németalföldön lép fel, ahol az osztrákoknak csak egy gyöngébb hadtestet kellett volna hagyniok.

Ha 1814-ben a vállalkozó szellemű Blücher helyett Barclay áll a sziléziai hadsereg élén, Schwarzenberg és Blücher pedig a főseregnél tartatnak vissza, a hadjárat talán szerencsétlenül végződik.

Ha a vállalkozó szellemű Laudont, ahelyett hogy a porosz állam legerősebb pontján: Sziléziában hadakozik, a birodalmi sereg élére állítják, a hétéves háború talán más fordulatot vesz.

Hogy e tárgyat közelebbről megvizsgáljuk, az eseteket főkülönfeleségük szerint elemezzük.

Az első eset az, amidőn a háborút oly hatalmasságokkal közösen viseljük, melyek nemcsak szövetségesek, de önálló érdekeik is vannak.

A másik az, amidőn egy szövetséges hadsereg jön segélyünkre.

A harmadik az, amidőn a tábornokok személyes saját-lagosságáról van szó.

Az első két esetben felvethető ama kérdés, mi célszerűbb : a hatalmasságok csapatait teljesen összevegyíteni, úgy hogy az egyes hadseregek a különféle hatalmasságok hadtesteiből állíttatnak össze, miként ez 1813 és 1814-ben történt, vagy pedig külön-külön és önállóan működni ?

Világos, hogy az első a legjobb.

Csakhogy ez a legritkább esetben előforduló barátságot és közös érdeket tételez fel. Ha a haderők szoros szervi kötelékbe jönnek, a kabinetek alig képesek érdekeiket különválasztani, ami pedig a hadvezérek önző nézeteinek káros befolyását illeti, ez ily körülmények között csak az alvezéreknél, vagyis csak a harcászati terén nyilvánulhat, de itt sem oly büntetlenül, mint teljes szétválasztás mellett.

Az utóbbi esetben a káros befolyás a hadászat körébe is átesap, tehát döntő hatást gyakorol. De mint említettük, az ily beosztás csak a kormányok ritka odaadása mellett jöhet létre.

1813-ban a szükség magával hozta, hogy a kormányok ily beosztással éljenek, mindazonáltal nem lehet eléggé dicsérni az orosz császárt, aki abbéli dicsvágyát félretette, hogy önálló hadsereggel lépjen fel s csapatait osztrák és porosz vezérek alá rendelte, noha ő volt az, aki a legerősebb hadsereget állította ki és akinek a szerencse fordulata leginkább köszönhető.

Ha azonban az idegen hatalmak haderőinek ilyen tökéletes egyesítése nem volna lehetséges, ezeknek teljes különválasztása mindenesetre jobb, mint a félegyesülés, mert nincsen annál rosszabb, mint amikor különböző hatalmak független hadvezérei egy és ugyanazon hadszínhelyen működnek. Példa erre a hét-éves háború, amelyben egy és ugyanazon területen az oroszok, osztrákok és a birodalmi hadsereg együttesen léptek fel.

Az erők teljes szétválasztása mellett a legyőzendő terhek is szétválasztva lévén, minden egyes rész a saját terhétől nyomva, nagyobb tevékenységre ösztönöztetik ; ami nem történik, ha a hadseregek szoros összeköttetésben állanak egymással, vagy pedig egy és ugyanazon hadszínhelyen hadakoznak. Ezenfelül pedig az egyik rész rosszakarata a másik működését megbénítja.

A három eset elsejében a teljes szétválasztás nehézséggel nem fog járni, mivel minden hatalom természetes érdeke a maga haderejének külön-külön irányt jelöl ki.

A második esetben már e tekintetben nehézség merül fel s nem marad más hátra, mint magát a segélyhadnak, ha erre ereje egyáltalában alkalmas, alárendelni. Így tett az 1815-iki

hadjárat végén Ausztria, így az 1807-iki hadjáratban Poroszország.

Ami a hadvezérek személyes tulajdonságait illeti, e tekintetben minden az egyénibe megy át, de mégsem tarthatjuk vissza azt az általános megjegyzést, hogy nem volna szabad, mint szokásban van, a mellékhadcseregek élére a legelővigyázóbbakat tenni, hanem a legvállalkozóbbakat, mert még egyszer visszatérünk arra, hogy a megoszlott hadászati működésnél a fődolog az, hogy minden egyes rész teljes tevékenységet fejtsen ki. Ekként az egy helyen vallott kudarcot a többi helyen, kivívott előny könnyen kiegyenlíti.

A részek teljes tevékenysége azonban csak akkor várható, ha az élen álló hadvezérek gyors és vállalkozó emberek, akiket a belső ösztön kerget előre, mert pusztán a cselekvés szükségességét belátó hideg és tárgyilagos meggyőződés ritkán lesz elég.

Végére még megjegyzendő, hogy úgy a csapatok, mint a hadvezérek rendeltetésük és a vidék természete tekintetében — ha ugyan a viszonyok megengedik — sajátlagosságuk szerint alkalmaztassanak. Így az álló hadseregek, jó csapatok, számos lovasság, régi elővigyázatos, értelmes hadvezérek nyílt vidékeken; milicek, népfölkelések, fiatal, vállalkozó hadvezérek erdőkben, hegységekben és szorosokban; segélyhadak, nekik tetsző gazdag tartományokban.

A haditervet tárgyaló általános és részletes fejtegetéseinkben a hadicél és az igénybeveendő eszközök tekintetében szem előtt tartandó elveket emeltük ki. Hogy olvasóink jól megértsék, hogy különféle háborúban mit lehet és mit kell tenni, egyfelől a szükségést és általánost nyomatékosan hangsúlyoztuk, az egyéni és esetleges dolgok fölléptét nem tagadtuk, másfelől azonban az *önkényű, indokolatlan, játsszi, képzeleti és szofisztikus cselekményeket* kerülendőnek hirdettük.

Ha olvasóink megértettek bennünket, feladatunkat megoldottuk.

Aki csodálkozik azon, hogy hallgattunk a folyamok megkerüléséről, a hegységek fölött való uralkodásról, az erős állások elkerüléséről, az ország kulcspontjának feltalálásáról, az a háborút nagy vonatkozásaiban nem értette meg.

Ezeket a tárgyakat az előbbi könyvekben jellemezve, arra az eredményre jutottunk, hogy többnyire sokkal gyöngébb természetűek, mint hírük gyaníttatja. És ezért ezeknek azokban a háborúkban, melyek az ellenség leverését tűzték ki célul, befolyást gyakorló szerepet átengedni nem lehet.

E fejezetet egy példával zárjuk be.

150 év óta többször fordult elő, hogy Ausztria, Poroszország a német szövetség Németalföld és Angolországból álló szövetség, Oroszország semlegessége mellett sikertelenül küzdött Franciaország ellen.

Pedig kétségtelen, hogy Franciaországot, bármily nagy és hatalmas is e szövetség, a mondott feltétel mellett legyőzheti; legyőzheti, mert képzelhető az az eset, hogy

a megtámadott ország nagyobb felét ellenséges hadseregek eláraszthatják, fővárosa ellenséges kézbe kerülhet, segédforrásai kiapadnak, külső hatalom nem segíyezi, amennyiben Oroszország semlegesnek feltételezve, számításán kívül esik, Spanyolország tőle távol és előnytelenül fekszik, Olaszország pedig, legalább a jelen időben, fölötte gyöngé.

Az említett szövetség — európai kívüli tartományait nem számítva — 75 millió lakósságot számlál, míg Franciaország lélekszáma 30 milliót tesz ki.

Franciaország ellen kiállíthat :

Ausztria	250.000	embert
Poroszország	200.000	»
Németország	150.000	»
Németalföld	75.000	»
Angolország	50.000	»

Összesen 725.000 embert.

Ténylegesen kivonuló 725.000 embert Franciaország nem tud összehozni. Legalább Napoleon alatt semmikor sem állított fel ily erős hadsereget.

Ha még hozzávesszük, hogy vár-, raktár- és partórségül stb. mennyi csapatra van szüksége, mondhatjuk, hogy a szövetséges hadseregnek nagy túlsúlya a főhadszínhelyen biztosítva látszik. Az elérendő célt : az ellenség leverését elsősorban a számbeli túlsúlyra állapítjuk.

A francia birodalom súlypontja haderejében és Párisban feküdván, a szövetségesek célja más nem lehet, mint hogy az ellenséges hadsereget egy vagy több főcsatában legyőzi, Párist beveszi, az ellenséges hadsereg maradványait a Loireig visszadobja. Franciaország szívkamara a Páris és Brüsszel között levő terület ; a határ ottan a fővárostól 30 mértföldnyire fekszik. A szövetségesek egy részének : az angoloknak, németalföldieknek, poroszoknak és az északnémeteknek első felállítási helye a jelzett területen kell hogy legyen, mert országaik részint közelében, részint mögötte területnek el.

Ausztria és Dél-Németország kényelmesen csak a Felső-Rajna felől indulhat háborúba.

A legtermészetesebb irány Troyesre, Párisra vagy Orleansra is vezet. Mindkét lökem tehát úgy a Németalföld, mint a Felső-Rajna felől közvetlen, kényszeredettség nélkül rövid, erős és a súlyponthoz vezető. A támadókat tehát a két pontra kell felosztani.

Ennek a tervnek egyszerűségét két tekintet korlátozza. Az osztrákok csapataikat Olaszországból semmi szín alatt sem fogják kivonni, mert az ottani helyzeten minden körülmények között uralkodni akarnak. Ebből kifolyólag arról szó sem lehet, hogy az osztrákok beleegyezzenek abba, hogy Olaszországot egy, Franciaország szíve ellen intézendő lökemmel

közvetve fedezzék. Olaszország politikai viszonyai e mellék-nézetet indokolják ; de másrészt határozott hiba lenne, ha ezzel az Olaszországból kiinduló és Dél-Franciaország ellen irányuló lökemnek már többször megkísérelt eszméjét kötnék össze és ennek következtében az Olaszországban máskülönbén szükséges haderőt megfelelően fölemelnék.

Olaszországban csak a legszükségesebb haderő hagyandó, a fővállalatról csak a legszükségesebb erő vonandó el, ha a *terv egységének gondolatát az egyesült erő eszméjét* fennen akarjuk tartani.

Franciaországot a Rhoneon meghódítani annyi, mintha egy puskát szuronyának hegyénél fogva akarnánk fölemelni. Dél-Franciaországnak megtámadása mint mellékvállalat is elvetendő, mert új erőket támaszt ellenünk. Amidőn távoli tartományokat támadunk meg, oly új érdekeket és tevékenységeket keltünk életre, melyek máskülönbén szunnyadtak volna. Olaszországból Franciaország déli részére intézendő támadás csak akkor volna helyén, ha a biztosításra szánt csapatok soknak mutatkoznának és ezeknek vesztég kellene maradniok.

Ismételjük : az olasz erő oly gyöngye legyen, amint azt a körülmények csak megengedik, az erő legkisebb kiszabásának mértékéül az szolgáljon, hogy az osztrákok egyetlenegy hadjáratban ezt az országot ne veszítsék el. A szükséges erőt példánkban 50.000 főre tehetjük.

Ezenkívül egy különös tekintetet érdemel Franciaország tengerparti állam minőségében. Ezen ország ugyanis az angol, mint első helyen álló tengeri hatalom által az egész atlanti part hosszában nyugtalanítható és ezért kényszerülve van a partokat kisebb-nagyobb mértékben biztosítani. Bármily gyöngye legyen is a partvédelem, kétségtelen, hogy a hadszínhelyeken működő hadseregektől lényeges erőket von el.

20.000 vagy 30.000 főnyi partra szálló angol hadsereg kétszeres vagy háromszoros francia erőt abszorbeálna és emellett a hajóhadnak, meg a parti ütegeknek nagy kiadásokkal járó felszerelésére kényszerítené ez országot.

Tegyük fel, hogy az angolok 25.000 főnyi partra szálló hadsereget állítanak ki.

Haditervünk tehát egyszerűen a következő lenne :

1. Németalföldön összpontosul :

200.000	porosz,
75.000	németalföldi,
25.000	angol,
50.000	északnémet

Összesen 350.000 ember ;

ebből 30.000 a határvárak megszállására szolgál, míg a megmaradt 300.000 ember Páris ellen nyomul elő és a franciákkal egy főcsatát vív.

2. A Felső-Raján gyülekezik :

200.000 osztrák,
100.000 délnémet

Összesen 300.000 ember.

Ez a németalföldi hadsereggel egyidejűleg a Felső-Szaján innen a Loire felé nyomul előre, hasonlóképen egy főcsata vívásának célzatával.

A Loire-on talán mindkét lökem egyesíthető.

Ezzel a földolgot megállapítottuk. Amit még a következőkben mondunk, főleg hamis tanok kiküszöbölésére vonatkozik.

1. A hadvezér mindenkor a főcsatát keresse és azon legyen, hogy ezt döntő sikert ígérő erővel és körülmények között vívja ki. Ennek a célnak mindent rendeljen alá és ostromokra, körülzárolásokra, helyőrségekül stb. a lehető legkevesebb erőt alkalmazza.

Az ellenséges földet átlépő hadvezér, aki hadseregét excentrikusan osztja szét, már a priori elveszett.

Hogy az ily eljárást követő Schwarzenberg 1814-ben nem ment tönkre, a franciák tehetetlenségének köszönheti.

A támadás az erőteljesen használt ékhez hasonlítson és ne legyen szappanbuborék, mely szétrepedve kiterjeszkedik.

2. Svájc önmagára hagyandó. Semlegessége esetén a Felső-Rajna jó támpontot nyújt. Ha ezt az országot Franciaország megtámadja, csak védje magát; erre több mint egy eszköze van. Képtelenséget állít az, aki azt tartja, hogy Svájc, mert Európának legmagasabban fekvő országa, hadieseményekre nagy földrajzi befolyást gyakorol. A földrajzi befolyás csak korlátolt körülmények közt áll elő, erről pedig a jelen esetben szó sem lehet.

A franciák egy Svájból, Olaszország vagy a sváb föld felé kiinduló erélyes offenzívára nem gondolhatnak mindaddig, míg a saját földük központján ért támadást vissza nem veszik. Svájcnak magas fekvése soha sem lehet indok az ily vissztámadásra. A hadászati uralkodásnak előnyei főleg a védelemnél fontosak, s ami e fontosságból a támadás számára visszamarad, csak egyes lökemeknél érvényesülhet.

Aki ezt nem tudja, a dologról mélyebben nem gondolkozott és ha a messze jövőben valamely hatalmasság vagy hadvezér tanácsában akadna egy tudós vezérkari tiszt, aki gondterhes homlokkal talál fel efféle bölcsességet, ellenlábas gyanánt egy egyszerű derék harcos, a józan ész gyermeke lépjen fel és e dőre beszédet akassza meg.

3. A két támadás között fekvő térséget egészen figyelmen kívül hagyjuk.

Kérdjük: kell-e a Közép-Rajna, tehát Berlin, Bécs és München biztosításáról gondoskodni, ha 600.000 ember 20–30 mérföldnyire Páristól összpontosul azzal a célzattal, hogy Franciaország szíve ellen nyomuljon elő?

Ez nem lenne észszerű !

Kérdjük : gondoskodjunk-e az összeköttetés biztosításáról ?

Ez mint eléggé fontos dolog mindenestre meggondolandó, csak hogy igenlő esetben könnyen arra vezettethetnénk, hogy ezen biztosítást a támadás erejével és fontosságával ruházzuk fel, vagyis ahelyett, hogy két útvonalon mennénk előre, amint ezt az államok földrajzi fekvése igényli, 3 útvonalat használnánk, amit a földrajzi helyzet nem követel ; e három útvonal talán megint 5-re, vagy 7-re vinne bennünket és egyszerre csak azon vennők észre magunkat, hogy visszatértünk a régi, elavult, tehát használhatlan hadászati elvekhez.

Mindkét támadásunknak megvan a maga külön célja, melyet egyenként is elérhetnek, mert mindkét hadseregünk valószínűleg erősebb, mint az ellenség ellenhadserege ; ha tehát mindegyik erélyesen nyomul előre, minden valószínűség mellett előnyös kölcsönhatást gyakorol egymásra. Ha az egyik támadás nem sikerül, talán azért, mert az ellenség erejét egyenlőtlenül osztotta fel, akkor joggal feltételezhető, hogy a másik hadsereg sikere ezt a szerencsétlenséget jóvá teszi. A két hadsereg igazi összefüggése ebben áll. Oly összefüggés, mely a naponkénti eseményekre vonatkozik, a két hadsereg között már egymástól való távolságuknál fogva sem teremthető, de nem is szükséges és ezért a közvetlen, jobban mondva az egyenes összeköttetésnek nagy értéke nincs.

A bensejében megtámadott ellenség amúgy sem fog ennek az összeköttetésnek megszakítására jelentékeny erőket fordítani : amitől félni lehet, az, hogy ez a megszakítás portyázó hadak által támogatott lakosság által történik és ekként az ellenség célját úgyszólván erőfogyasztás nélkül éri el. Ennek meggátlására elegendő, ha Trierből 10—15 ezer főből álló és erős lovassággal ellátott hadtest Rheimsra venne irányt. E hadtest, mely a portyázókat feltétlenül távol tartaná, a nagy hadseregtől várak körülzárolásával, avagy megfigyelésével ne foglalkozzék, de közöttük meneteljen el, állandó alapra ne támaszkodjék, de a túlerő elől bármely irányban térjen ki. Nagy szerencsétlenség nem érheti s ha éri is, ez sem nagy szerencsétlenség az összegész szempontjából. Ily körülmények között ez a hadtest valószínűleg helyes közbeeső pontként szerepelhet a két támadó számára.

4. A két mellékvállalat, vagyis : az osztrák hadsereg Olaszországban és az angol partra szálló hadsereg, a legmegfelelőbb módon igyekezzék földadatát keresztülvinni.

Ha tétlen nem marad, akkor feladatát a fődolog tekintetében teljesítette.

A két fő támadás semmi szín alatt se tétessék ezektől függővé.

Szentül meg vagyunk győződve, hogy Franciaország illetétképen mindig legyőzhető, ha újból felülkerül elbizakodottsága, mellyel Európát 150 éven át elnyomta. Csak Párison túl a Loireon, kaphatjuk tőle az Európa nyugalmit biztosító

főltételeket. Egyedül a mondott módon érvényesül gyorsan az a természetes viszony, melyben 30 millió léleknek 75-höz kell lennie. A Franciaország ellen 150 éven át alkalmazott az a rendszer, hogy sok hadsereget t. i. Dünkirchentől Genuáig 50 különböző kis cél kitűzése mellett állítottak fel, csak vészthozó lehetett, mert egyik cél sem volt elég erős azoknak a surlódásoknak és idegenszerű befolyásoknak legyőzésére, melyek főleg szövetséges hadseregeknél újból meg újból előállanak.

Hogy ily körülmények között a német szövetséges hadsereg nem felel meg, könnyen belátható. Egy föderatív állam a háborúban nagyon laza magot képvisel; nélküli az egységet és erélyt; tekintélyt és felelősséget nem ismer.

A német birodalom lökeme számára Ausztria és Poroszország a két természetes központ, mert mindkettő hadviselésben jártas, határozott érdekköre, önállósága van és nagy hatalommal rendelkezik.

A német szövetség alkotmánya ezekhez a természetes körvonalokhoz símuljon és ne engedjen tért az egység hamis gondolatának, mely itten teljes lehetetlen. Aki a lehetetlenség miatt a lehetőt elmulasztja, esztelenséget követ el.

Zárszó a fordításhoz.

Ennek a *lényegében* örökbecsű műnek fordítását befejezve, a »Ludovika Akadémia Közlönyé«-nek, mely a kiadást lehetővé tette, Vághó Ignác m. k. honvéd-főhadnagynak és Hamary Béla m. kir. honvéd százados-hadbírónak, kik mint segédmunkások e könyv néhány fejezetét fordították, hálás köszönetemet nyilvánítom.

TARTALOM.

Előszó a fordításhoz	Lap 3
Előszó a második kiadáshoz	4
Clausewitz nejének előszava	5
Értesítés	6
Szerző előszava	11

ELSŐ KÖNYV.

A háború természetéről.

Első fejezet. Mi a háború?	13
Második fejezet. Cél és eszközök a háborúban	34
Harmadik fejezet. A harci génusz	50
Negyedik fejezet. Veszély a háborúban	68
Ötödik fejezet. Testi fáradsalmak a háborúban	69
Hatodik fejezet. Hírek a háborúban	71
Hetedik fejezet. Surlódás a háborúban	72
Nyolcadik fejezet. Zárszó az első könyvhöz	75

MÁSODIK KÖNYV.

A háború elméletéről.

Első fejezet. A hadművészet beosztása	77
Második fejezet. A háború elméletéről	85
Harmadik fejezet. Hadművészet vagy hadtudomány	106
Negyedik fejezet. Módszeresség	108
Ötödik fejezet. A bírálat	113
Hatodik fejezet. A példáról	131

HARMADIK KÖNYV.

A hadásatról.

Első fejezet. Hadászat	138
Második fejezet. A hadászat elemei	145
Harmadik fejezet. Erkölcsi tényezők	145
Negyedik fejezet. Az erkölcsi főtenyezők	147
Ötödik fejezet. A hadsereg harci erényéről	148
Hatodik fejezet. A merészségről	151
Hetedik fejezet. A kitartásról	155
Nyolcadik fejezet. Az erőnek számbeli túlsúlyáról	156
Kilencedik fejezet. A meglepésről	161
Tizedik fejezet. A cselről	165
Tizenegyedik fejezet. Az erőknek egyesítése a térben	167

Tizenkettedik fejezet. Az erőknek egyesítése az időben	Lap 168
Tizenharmadik fejezet. Hadászati tartalék	174
Tizennegyedik fejezet. Gazdálkodás az erőkkel	177
Tizenötödik fejezet. A mértani elem	177
Tizenhatodik fejezet. A hadműveletek szüneteléséről	179
Tizenhetedik fejezet. A mai háborúk jellege	183
Tizennyolcadik fejezet. Feszültség és pihenés	184

NEGYEDIK KÖNYV.

Az ütközetről.

Első fejezet. Áttekintés	186
Második fejezet. A csata mai jellege	186
Harmadik fejezet. Az ütközetről általában	188
Negyedik fejezet. (Folytatás)	192
Ötödik fejezet. Az ütközet jelentőségéről	201
Hatodik fejezet. Az ütközet tartamáról	203
Hetedik fejezet. Az ütközet eldöntése	204
Nyolcadik fejezet. Az ellenfelek közös beleegyezése az ütközet- víváshoz	213
Kilencedik fejezet. A döntő csata. A döntés	215
Tizedik fejezet. A döntő csata. A győzelem hatása	220
Tizennegyedik fejezet. A döntő csata. A csata igénybevételéről	225
Tizenkettedik fejezet. Hadászati eszközök a győzelem kiaknázására	232
Tizenharmadik fejezet. Visszavonulás elvesztett csata után	240
Tizennegyedik fejezet. Az éjjeli ütközet	243

ÖTÖDIK KÖNYV.

A haderő (a fegyveres hatalom).

Első fejezet. Áttekintés	248
Második fejezet. Hadszínhely, hadsereg, hadjárat	248
Harmadik fejezet. Az erőviszony	250
Negyedik fejezet. A fegyvernemek számaránya	253
Ötödik fejezet. A hadsereg csatarendje	260
Hatodik fejezet. A hadsereg általános felállítása	266
Hetedik fejezet. Elővéd és előőrsök	271
Nyolcadik fejezet. Előretolt seregtestek működésmódjáról	277
Kilencedik fejezet. Táborok	281
Tizedik fejezet. Menetek	283
Tizennegyedik fejezet. Folytatás	289
Tizenkettedik fejezet. Folytatás	291
Tizenharmadik fejezet. Laktáborok	295
Tizennegyedik fejezet. Az ellátás	300
Tizenötödik fejezet. A hadművelleti alap	313
Tizenhatodik fejezet. Összekötő vonalak	317
Tizenhetedik fejezet. Vidék és talaj	320
Tizennyolcadik fejezet. Az uralkodópont	323

HATODIK KÖNYV.

A védelem.

Első fejezet. Támadás és védelem	326
Második fejezet. Miként viszonylik a harcászati támadás és védelem egymáshoz ?	329
Harmadik fejezet. Miként viszonylik a hadászati támadás és védelem egymáshoz ?	331

Negyedik fejezet. A támadásnak központosuló, a védelemnek köz-	
pontfutó hatásáról	334
Ötödik fejezet. A hadászati védelem jelleme	337
Hatodik fejezet. A védőeszközök terjedelme	339
Hetedik fejezet. A támadás és védelem kölcsönhatása	344
Nyolcadik fejezet. A védelem nemei	345
Kilencedik fejezet. A védő csata	356
Tizedik fejezet. Az erődök (várak)	359
Tizenegyedik fejezet. Folytatás	366
Tizenkettedik fejezet. A védő állás	371
Tizenharmadik fejezet. Erős várszerű állások és elsáncolt táborok	375
Tizennegyedik fejezet. Oldalállások	380
Tizenötödik fejezet. Hegységvédelem	382
Tizenhatodik fejezet. Folytatás	388
Tizenhetedik fejezet. Folytatás	394
Tizennyolcadik fejezet. Folyam- és folyóvédelem	397
Tizenkilencedik fejezet. Folytatás	410
Husadik fejezet. Mocsarak védelme	411
Huszonegyedik fejezet. Erdők védelme	415
Huszonkettedik fejezet. A kordon	416
Huszonharmadik fejezet. Az ország kulcsa	418
Huszonnegyedik fejezet. Oldalhatás	421
Huszonötödik fejezet. Visszavonulás az ország belsejébe	430
Huszonhatodik fejezet. A felfegyverzett nép	439
Huszonhetedik fejezet. A hadszínhely védelme	444
Huszonnyolcadik fejezet. Folytatás	447
Huszonkilencedik fejezet. Folytatás. Fokozatos ellentállás	457
Harmincadik fejezet. Folytatás. A hadszínhely védelme abban az	
esetben, ha döntést nem keresünk	459

HETEDIK KÖNYV.

Országos Széchenyi Könyvtár
(Vázlat.)

A támadás.

Első fejezet. A támadás, vonatkozással a védelemre	479
Második fejezet. A hadászati támadás természete	480
Harmadik fejezet. A hadászati támadás tárgyáról	482
Negyedik fejezet. A támadás gyengülő erejéről	483
Ötödik fejezet. A támadás tetőpontja	483
Hatodik fejezet. Ellenséges haderők megsemmisítése	484
Hetedik fejezet. A támadó csata	485
Nyolcadik fejezet. Folyók átlépése	486
Kilencedik fejezet. Védőállások megtámadása	488
Tizedik fejezet. Az elsáncolt tábor megtámadása	489
Tizenegyedik fejezet. Hegység megtámadása	490
Tizenkettedik fejezet. Vonalkordonok megtámadása	493
Tizenharmadik fejezet. Manőverezés	493
Tizenegyedik fejezet. Mocsarak, áradások és erdők megtámadása	495
Tizenötödik fejezet. A hadszínhely megtámadása döntő szándékkal	496
Tizenhatodik fejezet. Valamely hadszínhely megtámadása döntés-	
keresés nélkül	499
Tizenhetedik fejezet. Várak megtámadása	502
Tizennyolcadik fejezet. Szállítmányok megtámadása	506
Tizenkilencedik fejezet. A laktáborokban levő ellenséges had-	
sereg megtámadása	508
Husadik fejezet. Diverzió	512
Huszonegyedik fejezet. Invázió	515
Huszonkettedik fejezet. A győzelem tetőpontja	515

NYOLCADIK KÖNYV.

(Vázlat.)

A hadi terv.

	Lap
Első fejezet. Bevezetés	523
Második fejezet. Abszolút és valódi háború	525
Harmadik fejezet. A) A háború belső összefüggéséről. B) A háború céljának és az erőfeszítésnek nagyságáról	527, 529
Negyedik fejezet. A háború céljának közelebbi megállapításai. Az ellenség leverése	539
Ötödik fejezet. Folytatás. Korlátolt cél	545
Hatodik fejezet. A) A politikai célnak befolyása a hadi célra. — B) A háború a politikának eszköze	547, 548
Hetedik fejezet. Korlátolt cél. Támadó háború	554
Nyolcadik fejezet. Az ellenség leverését célul tűző haditerv	556
Zárszó a fordításhoz	582

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

8080.

